Özgür İnsan

aylık dergi

sayı 13, haziran 1973

BÜLENT ECEVİT
BANTLI DÜNYA

ŞERİF MARDİN
KONTROL FELSEFESİ

MEHMET ERDEMİR
ENERJİ SORUNU

çizgilerle "genel af"

ÖZGÜR İNSAN'ın bu sayısında

Ön Kapak Düzeni — Fahri Karagözoğlu

ÖZGÜR İNSAN

AYLIK DERGİ — 1 / Haziran / 1973 Yıl : 2 Sayı : 13

Özgür İnsan Gazetecilik Matbaacılık ve Ticaret A. Ş. Adına

SAHİBİ VE SORUMLU MÜDÜRÜ : **ÖNDER SAV**

Yönetim yeri :
Esat Cad. 57/8
Küçükesat - Ankara

Tel : 17 14 85

Haberleşme adresi :
P. K. 46
Küçükesat - Ankara

Basıldığı yer : **TİSA** Matbaası

İlân Tarifesi :
Tek Sütun santimi ... 50 TL.
Tam Sayfa ilân ... ... 2000 TL.
Arka Kapak iç sayfa ... 3000 TL.

Fiatı : 5 Lira

İKİNCİ YILA GİRERKEN

ÖZGÜR İNSAN dergisi bu sayısı ile ikinci yayın yılına başlamaktadır.

ÖZGÜR İNSAN, Türkiye'de demokrasiye süreklilik ve verimlilik kazandırma ve Türk toplumu için gerekli sosyal ve ekonomik düzenin nasıl olması gerektiğini saptama çabalarında, okurlarından gördüğü büyük ilgi, duyarlılık ve desteğe teşekkür eder.

BANTLI DÜNYA

Bülent ECEVİT

1971 oniki Martından bir süre sonra olur olmaz gözaltına almaların yaygınlaştığı sıralarda bir tanıdığın tanıdığı özel görüşme isteğiyle eve geldi. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinden yeni ayrılmıştım. Yetkim de etkim de yoktu. Ama aydınlar üzerindeki aşırı baskıdan duyulan huzursuzluğu dile getirdiğim için, kime başvuracağını kestiremeyen bazı çaresiz kimseler bir umutla bana da gelirler içlerini dökerlerdi.

Önceden tanımadığım konuğumun bir emekli subay olduğunu öğrenmiştim. Sanırım bir zamanlar haberalma işlerinde de çalışmıştı. Oniki Marttan sonra oğlunun başına gelenlerden kaygılıydı. Onları anlatmak istiyordu bana.

Konuşmağa başladı. Bir yandan konuşuyor bir yandan da oturduğu koltuğun önündeki sigara masasına parmaklarını sert sert vurup duruyordu. Masada çıkarttığı TAK - TAK - TAK'lardan söylediklerini kolay izliyemiyordum. Sıkıntımı anlamış olmalı ki bir ara,

— Galiba masaya vuruşumdan rahatsız oluyorsunuz, dedi.

— Estağfurullah, dedim... yalnız sözlerinizi anlamakta güçlük çekiyorum.

— Bir transistörlü radyonuz var mı?, dedi.

— Var, dedim.

— Getirir misiniz lütfen, dedi.

Gidip getirdim.

Radyoda musiki çalan bir istasyon buldu. Sonuna kadar açıp radyoyu masanın üstüne koydu. Bıraktığı yerden sürdürmeğe başladı konuşmasını.

Söylediklerini anlamakta büsbütün güçlük çeker olmuştum.

— Galiba radyodan da rahatsız oldunuz ama çaresiz, dedi... Sizin evi mutlaka dinliyorlardır; konuşurken masaya vurur ya da radyoyu açarsanız konuştuklarınız banda geçmez, dedi.

Anlattıkları korkulacak, saklanacak şeyler değildi ama adamcağızın baba yüreğine korku düşmüştü bir kez. Sesimi çıkartmadım. Kulaklarımı dört açarak söylediklerini seçmeğe uğraştım.

Konuğum gittikten sonra düşündüm : Neden olmasındı?.. Sıkıyönetim davalarında belge diye, tanıt diye, gizlice bantlara alınmış özel konuşmalar öne sürülmüyor muydu?..

Çağımızda bu işlerin tekniği öyle ilerlemişti ki bir evin, bir yapının yüzlerce metre ötesinde bile içerde konuşulanları dinleme, banda alma olanağı vardı. Odaya yerleştirilen kibrit kutusu kadar bir kameradan özel yaşantınızın resimleri, belki de filmleri çekilebilirdi. Telefonların dinlenmesi, mektupların açılması ise olağan işlerdendi.

Anayasa ne kadar

«Özel hayatın gizliliğine dokunulamaz»

dese de;

«Haberleşmede gizlilik esasdır»

dese de, çağımızın haberalma teknolojisi ve yöntemleri ve bazı ülkelerdeki güvenlik kuruluşlarının çalışma anlayışları böyle Anayasa hükümlerini tanımaz tınmaz olmuştu.

*
**

Konuğum gittikten sonra bunları düşündüm. Ne günlere gelmiştik!.. Geçmiş yıllarda, totaliter rejim altındaki bazı ülkeler üzerinde yazılan yazılardan, o ülkelerde kimsenin özel yaşantısının gizliliği kalmadığını, rejim açısından kuşkulu sayılan herkesin evinin dinlendiğini, gözetlendiğini okurdum da kendi hâlimize şükrederdim öyle bir ülkede, öyle bir rejimde yaşamıyoruz diye... Oysa işte birden bire öyle bir ortamda bulmuştuk kendimizi.

Çağımızdaki bazı eğilimlerin geleceğe uzantısı niteliğindeki romanlarda, gizliliğin hiç kalmayacağı, herkesin her konuştuğunun, her yaptığının gözetlenip izleneceği, giderek düşüncelerin bile okunacağı bir dünya tablosu çizilirdi. Uzak geleceğin o türlü bir dünyasında bizim olmayacağımızı düşünür de avunurdum.

İnsan yaşamının evde bile özelliği kalmadıktan, insanın sığınabileceği bir özel âlemi olmadıktan, dinlenme kuşkusuna kapılmaksızın en yakın dostlarıyla bile, eşiyle bile konuşabilme olanağı bulunmadıktan sonra, yaşamanın tadı olur muydu; insan kendi kişiliğini serbestçe geliştirebilir miydi?.. Korkulu bir düş gibi gelirdi bütün bunlar bana...

Oysa o korkulu düş birdenbire gerçek oluvermişti. Artık öyle bir dünyada yaşadığımızı birdenbire farketmiştim. Gerçi insanın kafasından geçen düşünceler henüz tam okunamıyordu. ama, düşünceleri, duyguları kabataslak sezen aygıtlar bile yapılmış ve kullanılmağa başlamıştı. O aygıtlara bakarak bir sanığın yalan söyleyip söylemediği kanısina varılabiliyordu.

Tanımadığım bir kaygılı konuğun uyarısı, bantlarla kamerelarla çevrili, gizli kulaklarla gözlerle çevrili bir dünyada ya

şıyor olduğumuzun bilincine vardırıvermişti beni.

Geçmiş yıllarda öyle bir ülkeyi veya dünyayı hayal etmenin bana nasıl korkulu bir düş gibi geldiğini ansıyarak, bu durumdan çok tedirgin olmam gerektiğini düşündüm. Fakat kendimi tarttığımda şaşarak gördüm ki bir tedirginlik yoktu içimde.

— Demek ki insan herşeye alışıyor, diye düşündüm.

Kanıksadığıma yordum, üstünde durmadım. Evimde veya işimde eşimle dostumla konuşurken ne masaya vurdum elimi ne de radyoyu açtım ağzına kadar.

***

Yalnız rejimin kuşku duyduğu kimseler değildi dünyada bantlarla, mikrofonlarla çevrili olanlar... Komünist ülkelerin en liberali olan Yugoslavya'da, söylentilere göre, Devlet Başkanı Tito, bir kaç yıl önce, kendi çalışma odasında, o zamanki İçişleri Bakanının koydurduğu gizli mikrofonu bulmuştu. Yugoslavya'nın devlet yönetiminde, güvenlik örgütünde, onun üzerine büyük temizlik yapılmıştı. Fransa'da bile, De Gaulle'ün, Devlet Başkanlığı sırasında özel odasına yerleştirilmiş bir gizli mikrofon bulduğu ve bundan bazı güvenlik görevlilerinin sorumlu olduğu söylenir.

Son günlerde Birleşik Amerika'da ortaya çıkan Watergate olayı dikkatleri büsbütün bu sorunun üstüne çekti.

Belliydi ki artık bantlarla çevrili bir dünyada yaşıyorduk. Dinleme, gözetleme olanakları elbette herkes için kullanılamazdı. Her kuruluşun, her devletin teknik olanaklarının, maddî gücünün bu bakımdan bir sınırı vardı. Ama toplum sorunlarıyla, siyasetle faal olarak ilgilenen herhangi bir kimse, dinlenmediğine, gözetlenmediğine güvenemezdi artık. Evinde, işinde bir dostuyla, konuğuyla kimse duymadan, başbaşa konuştuğuna inanamazdı.

Çevremizde gizli kulaklar, gözler bulunması olasılığı dünyamızın üzerine çökmüştü.

***

Yalnız kişiler değil, ülkelerde gözetleniyordu artık, bütün dünya gözetleniyordu. Dünyanın çevresinde yapma uydular, «gök lâboratuvarları», yüzlerce binlerce kilometre ötesini görebilen kameralarını üzerimize çevirmiş dört dönüyorlardı.

***

Watergate olayının gürültüsü üzerine bir kez daha tarttım kendimi: Gene bir sıkıntı, bir tedirginlik yoktu içimde... Oysa böyle bir dünyada yaşanmaz sanırdım eskiden. Şimdi nasıl oluyor da bir sıkıntı duymadan yaşıyabiliyordum?..

Sanırım bunun sırrı siyasette ve her yaptığında açıklığa inanmaktı.. Korkmuyordum açıklıktan. Hiç bir konuştuğumun dinlenmesinden, işitilmesinden, bantlara geçmesinden kaygılanmıyordum.

Bu bulgudan kalkarak, bantlarla kameralarla çevrili, gizli kulaklarla gözlerle çevrili bir dünyada nasıl yaşanabileceğini, nasıl yaşanması, nasıl siyaset yapılması gerektiğini, böyle bir dünyada insan kişiliğinin nasıl korunup geliştirilebileceğini düşünmeğe başladım.

***

Gerçek odur ki dünyamız artık gizliliğin barınamayacağı bir dünya olmuştur. Böyle bir dünyada mutlu ve özgür yaşıyabilmenin başta gelen koşulu, bu gerçeği içimize sindirmektir; bu gerçeği içimize sindirip gizlilikten kaçınmaktır.

Gizlilikten kaçınmanın da iki gereği vardır: Ya duyulmasından korktuğunuz şeyleri konuşmazsınız, yapmazsınız; ya da hiç bir konuştuğunuzun, yaptığınızın duyulmasından korkmazsınız.

Konuştuklarının, yaptıklarının duyulmasından neden korkar insan?. Ya insanlığa karşı, topluma karşı veya belli kişilere karşı bir kötülük tasarlıyordur, o nedenle korkar; ya da tasarladıkları kendi görüşünce iyi şeylerdir ama, rejimin veya toplumun o sırada iyi karşılamayacağı şeylerdir, o nedenle korkar.

Gizlilik içinde kötülükler tasarlıyabilmenin ve düzenleyebilmenin çağımız dünyasında gitgide güçleşmesinden ötürü üzülmenin gereği yoktur. Tersine, buna sevinmek gerekir. Ama bir insan veya topluluk, kendi görüşünce, insanlık için, toplum için iyi şeyler tasarlıyor da, rejim veya toplum bunları iyi karşılamaz diye korkuyorsa ve bu korkuyla o düşünceleri, tasarıları topluma benimsetmek için ve gerçekleştirmek için uğraşmaktan kaçınıyorsa, insan kişiliğinin gelişmesi de toplumun ve insanlığın ilerlemesi de kösteklenir o yüzden... Çünkü insanlığın hayrına olmuş, insanlığa ve toplumlara yön vermiş bütün düşünceler, başlangıçta, devlet yönetimlerince veya toplumlarca yadırganmış, hattâ yasaklanmış düşüncelerdir. Yadırganabilir diye veya yasaktır diye bunlar açıklanmamış, savunulmamış olsaydı, bunları cesaretle savunanlar ortaya çıkmasaydı, dünya olduğu yerde kalırdı, kendi çevresinde dönmekte olduğunun bile farkına varmazdı.

Özgür yaşıyabilmek ve insanlığın özgürlüğü, gelişmesi ve mutluluğu için uğraşabilmek isteyenlerin bantlarla, kameralarla çevrili bir dünyada izlemeleri gereken davranış şu olabilir ancak: Doğru bildiklerini korkusuzca açıkta söylemek, bütün açıklığıyla anlatarak topluma benimsetmeğe, tasarladıklarını a-

çıkta gerçekleştirmeğe uğraşmak... Doğru bildiklerini açıkta anlatabilmenin ve açıkta gerçekleştirmeğe uğraşabilmenin gereği olan, hiç değilse kolaylaştırıcısı olan özgürlükçü demokrasiyi bütün kurallarıyla yaşatmağa çalışmak...

Değil mi ki artık gizliliğin barınamayacağı bir dünyada yaşıyoruz, açıklığa ve açıklık rejimi olan özgürlükçü demokrasiye dört elle sarılmaktan başka, çevremizdeki görünmez kulaklara, gözlere, çevremizdeki gizli mikrofonlara, bantlara, kameralara özgürce ve cesaretle meydan okumaktan başka çaremiz yoktur artık. Bantlarla, kameralarla çevrili, gizli kulaklarla gözlerle çevrili bir dünyada, açıklık, insanın insanca yaşıyabilmesi ve insanlık uğrunda çalışabilmesi için vazgeçilmez, kaçınılmaz kural olmuştur artık.

Böyle bir dünyada korkacak ve acınacak durumda olanlar, özgürlüğüne sahip çıkmasını bilen insanlar değil, insanların özgürlüğünden korkan yöneticilerdir.

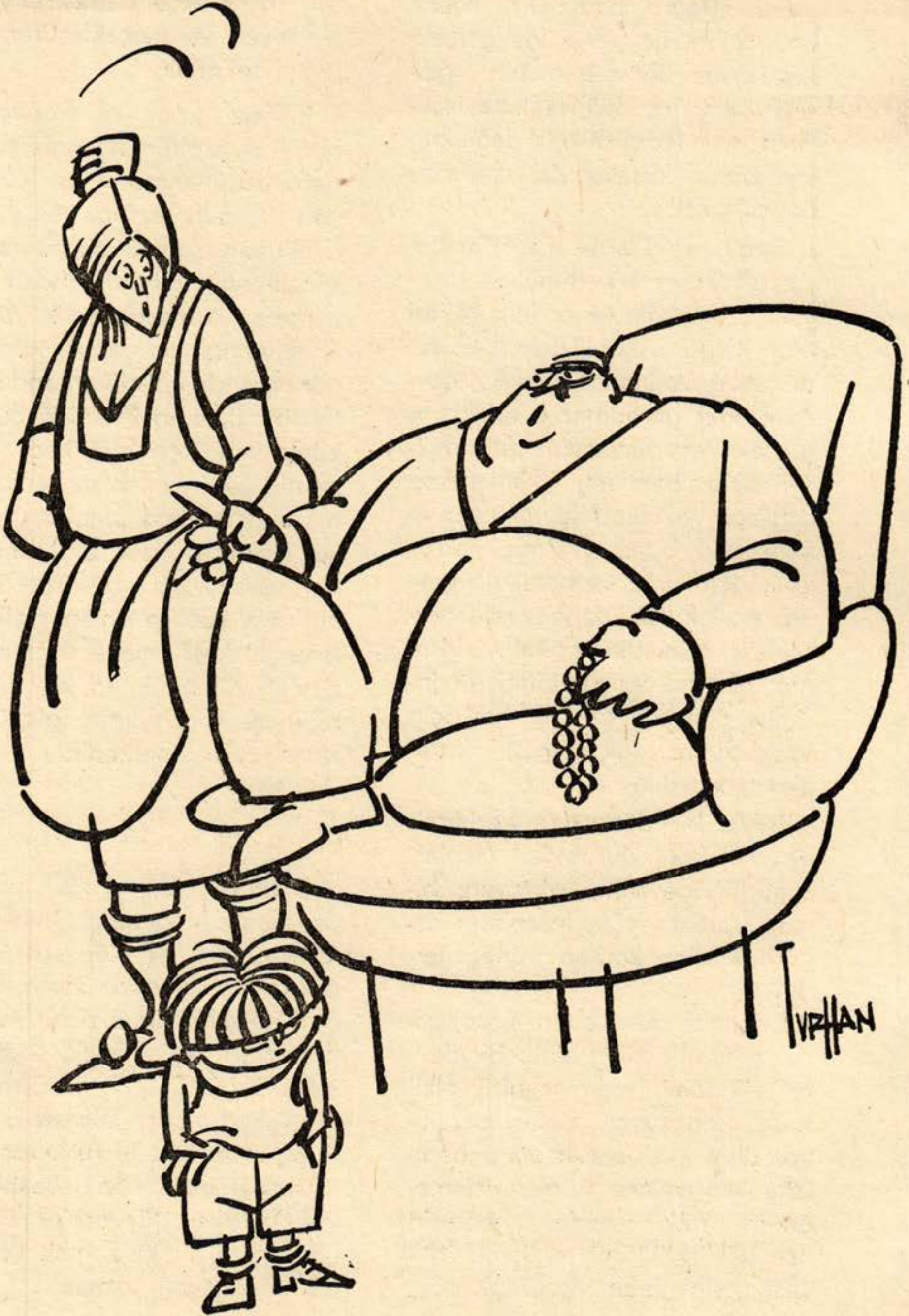
Çağımız dünyasının koşullarına uymasını bilen akıllı bir devlet yönetimi, insanlar gizli gizli neler konuşuyor, neler tasarlıyor diye kuşkuya kapılıp, bantlarla kameralarla bunları izlemeğe çalışacak yerde, herkesin her düşündüğünü, gizleme ihtiyacı duymaksızın açık açık söyliyebileceği, yazabileceği gerçek özgürlükçü demokrasiyi benimseyen ve gerçekleştiren devlet yönetimidir.

Evinde işinde ne konuştuğunun ne yaptığının dinlenmesinden, gözetlenmesinden korkmayan (günün birinde düşünceleri okuyan aygıtlar da çıkarsa düşüncelerinin okunmasından bile korkmayan insan) en koyu baskı rejiminde de yaşıyor olsa, özgür insandır, güçlü insandır. Zaten bir ülkenin insanları bu korkuyu yendikçe, o ülkede baskı rejimi de uygulanamaz olur. Ama düşüncelere sınırlar, yasaklar koymağa kalkışan, sonra da o yasakladığı düşüncelerden korkuya kapılıp onları gizli dinlemeğe, keşfetmeğe uğraşan bir devlet yönetimi, en koyu baskı rejimine de dayansa, güçsüz ve zavallı bir yönetimdir.

***

Gizliliğin kalktığı bir dünyada, bantlı - kameralı, radyolu - televizyonlu bir dünyada insanca yaşıyabilmenin, insan kişiliğini geliştirebilmenin bir tek yolu vardır: Açık olmak, özgür olmak, özgürlüğünü sağlamasını veya korumasını bilmek... Böyle bir dünyada huzurlu ve güçlü devlet olabilmenin de bir tek yolu vardır: Düşünceler üzerinden yasakları kaldırmak ve özgürlüğe saygılı olmak...

Turhan Selçuk

TÜRKİYE'DE SİYASETİN DEĞİŞEN ÇEHRESİ

Ahmet N. YÜCEKÖK

TEK PARTİDEN ÇOK PARTİYE:

Atatürk'ten sonra 1950'lere kadar süren siyasal hayatında Cumhuriyet Türkiye'si fildişi kulelerinde oturan ve herşeyi herkesten daha iyi bildikleri vehmedilen «devlet büyüklerinin» sınırsız iktidarına tanık olmuştu. Türkiye tayinlerle ve «büyüklerin tensipleri» ile yönetilen bir bürokratik kuruluş, bir limited ortaklık görünümü taşımaktaydı. Gazetelerin bile siyasi manşetleri «Reisicumhur» ya da «Başvekil» hazretlerinin İstanbul'u teşrifleri ya da falancayı kabul buyurmaları ile sınırlı kalır, yazar çizer takımı muhalefet özlemlerini ancak büyük şehir valilerini eleştirerek, alaya alarak gidermeye çalışırlardı. Milli Şef'li, kavgasız ve gürültüsüz başkent, «Siyasetsiz Türkiye» nin simgesi gibiydi.

1946'da çok partili döneme geçiş ve özellikle 1950 seçimlerindeki patlama Türkiye'nin otoriter ve hiyerarşik yönetim ve davranış kalıplarını yıkınca «siyaset» bir anda bütün yurdu sarıverdi. Türkiye'nin gelişme doğrultusunun çok gerisinde kalmış kurumlar tarafından baskı altında tutulan yeni özlemler ve toplumsal gerekler çok partili hayatla birlikte kendilerini tanıtmanın, iktidardan pay almanın olanaklarını kazandılar. Böylece demokratik bir rejim içinde ekonomik ve toplumsal amaçlara ulaşmanın ve iktidarı etkilemenin tek meşru aracı olan «siyaset» gün ışığına çıktı.

Türkiye'nin yeni siyasal çehresi Ankara'nın kişiliğini de değiştirmişti. Sokaklarında düzenli, kravatlı kalabalıkların aktığı «memur» şehri Ankara; iş takibine gelmiş seçmenlerin ve yeni iktidar çevrelerinin bir anda tıklım tıklım doldurduğu bir «politikacı» şehri oldu. Beyaz yakalı ve pamuk elli bürkortlar zamanın tek bulvar kahvesi Özen'in vitrinleri ardından, burjuvazinin ve taşra tacirlerinin sokaklarda koşturan altın dişli, şövalye yüzüklü iktidar temsilcilerine kuşkuyla ve belki biraz da tiksinti ile baktılar.

Özgür siyasetle birlikte doğan yoğun bir dinamizm ve toplumsal hareketlilik, tek parti döneminin yönetim anlayışına ve değerlerine karşı, yeni toplum özlemlerinin belirlediği halk unsurunu çıkarmıştı. Ankara'nın eski sakinlerini ve tek parti düzenininden yarar görenleri, tedirgin eden de, değerlerdeki, normlardaki ve inançlardaki bu değişim kargaşalığı idi. «Yukarıdakiler daha iyi bilir» siyasal kültürü içinde bir ömür boyu pişmiş insanlar daha düne kadar hükmettikleri tarafından hükmedilmeyi tabii ki hazmedemiyecekler, sosyal çatış-

manın doğal sonucu olan siyasete, alıştıkları çekişmesiz ve uyuşumcu düzeni bozduğu için düşmanlık besleyeceklerdi.

PARLAMENTO ÖNEM KAZANIYOR

Fakat siyasetin değişen çehresi ile başlayan yeni düzen hayal kırıklıklarını ve kuşkuları fazla sürdürmedi. Kişiler yeni kurumlar ve ilişkiler ağı içinde yaşamayı kabullenip, benimsediler. Açık toplum rejiminin getirdiği yeni mücadele alanlarında yerlerini aldılar. Özgür siyasetle birlikte yıkılan «Devlete tabi Millet» anlayışı yerine, egemen olan, «Millete tabi Devlet» anlayışı siyasal mücadelenin başlıca alanı olarak ortaya, «Parlamentoyu» çıkardı. Ve 1950'den 1960'lara kadar Parlamento Türk siyasal hayatında herkesin dikkatle izlediği tek ve en önemli demokratik kurum oldu.

Parlamentonun o devre içerisinde bu kadar ilgi görmesinin en önemli nedeni Türk toplumunun 1960 lardan sonraki gelişim ve farklılaşma hızına henüz kavuşmadığı için kurumlaşma açısından bugünkü kadar çoğulcu bir yapıya ulaşmamış olmasıydı. Gerçi Türk toplumu giderek yoğunlaşan işbölümü ve sanayileşme ile parlamenter bir sistemi ayakta tutacak yoğunlukta sosyal ve ekonomik çıkar gruplanmalarına sahip olabilmişti. Ama 1960 lardan sonra görülen daha hızlı bir sosyo-ekonomik gelişmenin doğal sonucu olan kurumsal patlama (sendikalar, dernekler, birlikler, belediyeler, yeni anayasal kuruluşlar) henüz gerçekleşmemişti. Bu nedenle 1950 - 60 döneminde siyaset sınırlı kurumlar çerçevesinde oluşturulabildiği için, genellikle iki büyük siyasi partinin (CHP ve DP) tekelinde kaldı ve siyasal çatışma alanı da başlıbaşına parlamento oldu.

Türk halkı bu dönem içerisinde siyaseti Parlamento ile birlikte yaşadı ve Parlamento ile onu oluşturan siyasal partiler siyaseti bütünü ile temsil eden kurumlar oldular.

SİYASAL ALANIN GENİŞLEMESİ

1960 lardan sonra Türkiye'de siyaseti oluşturan kurumlarda bir dağılma ve yayılma başladı. Sanayileşme ve her türlü toplumsal ve ekonomik gelişme hızının arttığı bu dönemde toplum daha farklı ve daha çok sayıda ekonomik ve sosyal çıkar kümelenmelerine bölündü. İstekler yoğunlaştı, kesinleşti. İktidardan pay isteyenlerin daha kalabalık ve kendi içlerinde daha da bölünmüş ve farklılaşmış oldukları görüldü. Bunun sonucu olarak birçok yeni kurum, baskı grubu olarak siyaset sahnesine çıktı. Siyasal iktidar, artan istekler karşısında kendi kurumsal yapısında değişiklikler yaptı ve toplum çıkarlarına cevap verebilecek nitelikte yeni kurumlar oluşturdu. Bütün bu gelişmeler Türkiye'ye daha çoğulcu bir toplum yapısı kazandırdı ve bu yapı içerisinde, 10 yıl öncesinin önemli kurumları biraz geri plana itilmiş oldular.

Bir zamanların Türk siyasal hayatına tamamen egemen olan Parlamento tartışmaları ve siyasal parti çekişmelerinin yanısıra, siyasal hayata giren yeni siyaset merkezleri Parlamentonun ve siyasal partilerin görüntülerini gölgelediler. Başbakanların demeçleri ile birlikte sendika yöneticilerinin, odalar başkanlarının, dernek kurullarının bildirileri gazetelerde yanyana yer almaya başladı. Parti çekişmelerinin yanısıra sendikalar içerisindeki, odalar arasındaki tartışmalar da önem kazandı. Siyaset yaygınlaştı. Yaygınlaştıkça güç alanları, önem oranları

belirsizleşti, karmaşıklaştı. Toplumda en çok sayıda çıkar grubunu kendine çekerek, iktidar olmak isteyen siyasi partiler, çok yönlü olma durumuna düşerek sivriliklerini törpülediler. Böylece kişilerin bağlılığını çekecek kurumların sayılarında artışlar oldukça Türk toplumunda siyasal kutuplaşma da çözülmeye başladı.

SİYASETE İLGİSİZLİK Mİ?

Bütün bu gelişmeler 1950 - 60 devresi içinde büyük önem kazanmış olan Parlamentonun ve siyasi partilerin önemlerini hem görüntü olarak, hem de halkın özlemlerine ve çıkarlarına daha çabuk ve etkili çözümler getirebilecek kurumların yaratılması ile, fiili olarak, yitirmelerine yol açtı. 1950 - 60 döneminin vur - kırlı siyasi havasını özleyenler, siyasi hayatın genişleyen çapının farkında olmadıklarından Parlamentodaki bu «önem» erozyonunu siyasi partilerin pısırıklığına ve Parlamentonun çalışmamasına yüklediler. Genel olarak siyasete karşı bir ilgisizleşmenin başladığı kanısına vardılar.

Ama bugün, Türk toplumunda siyasetin 1960'lardan sonra tekrar değişen çehresi içinde ulusumuzun siyasete karşı ilgisiz kaldığı varsayımı Türkiye'nin içine girdiği yaygın ve aktif siyasal alan gerçeğine tamamen ters düşmektedir. Türkiye tarihinin hiçbir döneminde görmediği yoğunlukta bir kurumlaşma sürecine, sınıf ve statüler arasındaki geçiş hızına 1960'lardan sonra girmiştir. Toplumsal tabanı olmayan, bir toplum oluşumunu temsil etmeyen bir siyasal hareket hiçbir zaman etkili olamaz. Bu nedenle, büyük toplumsal hareketlilikler büyük siyasal hareketleri beraberlerinde getirmişlerdir. Türkiye de 1960'lardan buyana büyük bir toplumsal hareketlilik süreci içindedir. İşbölümü arttıkça, şehirleşme geliştikçe, açık pazar ekonomisi bütün ülkeyi sardıkça, toplum farklılaşan ve yoğunlaşan çıkar gruplarına bölündükçe, siyasal ve sosyal örgütlenme de kendiliğinden hız kazanmaktadır. Bu örgütlenme ise toplumumuzun iktidar yapısını etkileyici bir gelişim ve başlı başına siyasal bir oluşumdur. Bugün işçiler sendikalarda; işverenler sanayi odalarında; memurlar, öğretmenler derneklerde, tarım işçileri ve küçük üreticiler kendi örgütlerinde hayat kavgalarını başarıya ulaştırmanın uğraşısını vermektedirler.

Parlamentonun bu karmaşık yapı içerisinde eski majestik görünümünü kaybetmesi, Türkiye'de siyasetle ilgisizleşmenin bir sonucu değil, tam tersine Parlamentonun daha çoğulcu ve modern bir toplum yapısı içerisinde çok daha fazla sayıda iktidar merkezinin etkisi altına girmiş olmasındandır.

Bu da, parlamenter rejimimizin geleceğinin bir teminatı sayılmalıdır.

PARLAMENTER REJİMİN TEMİNATI NEDİR?

Yakın tarihimizde statik ve çoğulcu olmıyan, farklılaşmamış toplum yapıları üzerine kurulmuş Osmanlı Parlamentolarının acıklı sonları, parlamentoların ancak belirli bir gelişme ve toplumsal hareketlilik düzeyine varmış toplumların ürünü olduklarını bize açıkça göstermektedir. Batı uygarlığını ve kalkınmasını Batının demokratik kurumlarına bağlıyan Yeni Osmanlılar, iğreti ve yapmacık bir biçimde Batıdan aktardıkları kurumları Osmanlı toplum yapısı içinde yaşatamamışlardı. Batıdaki uygarlığı ve gelişimi bu kurumların yaratmadığını, bu kurumların ancak batıdaki uygarlığın ve gelişimin sonucu yaratılmış olduklarını görememişlerdi.

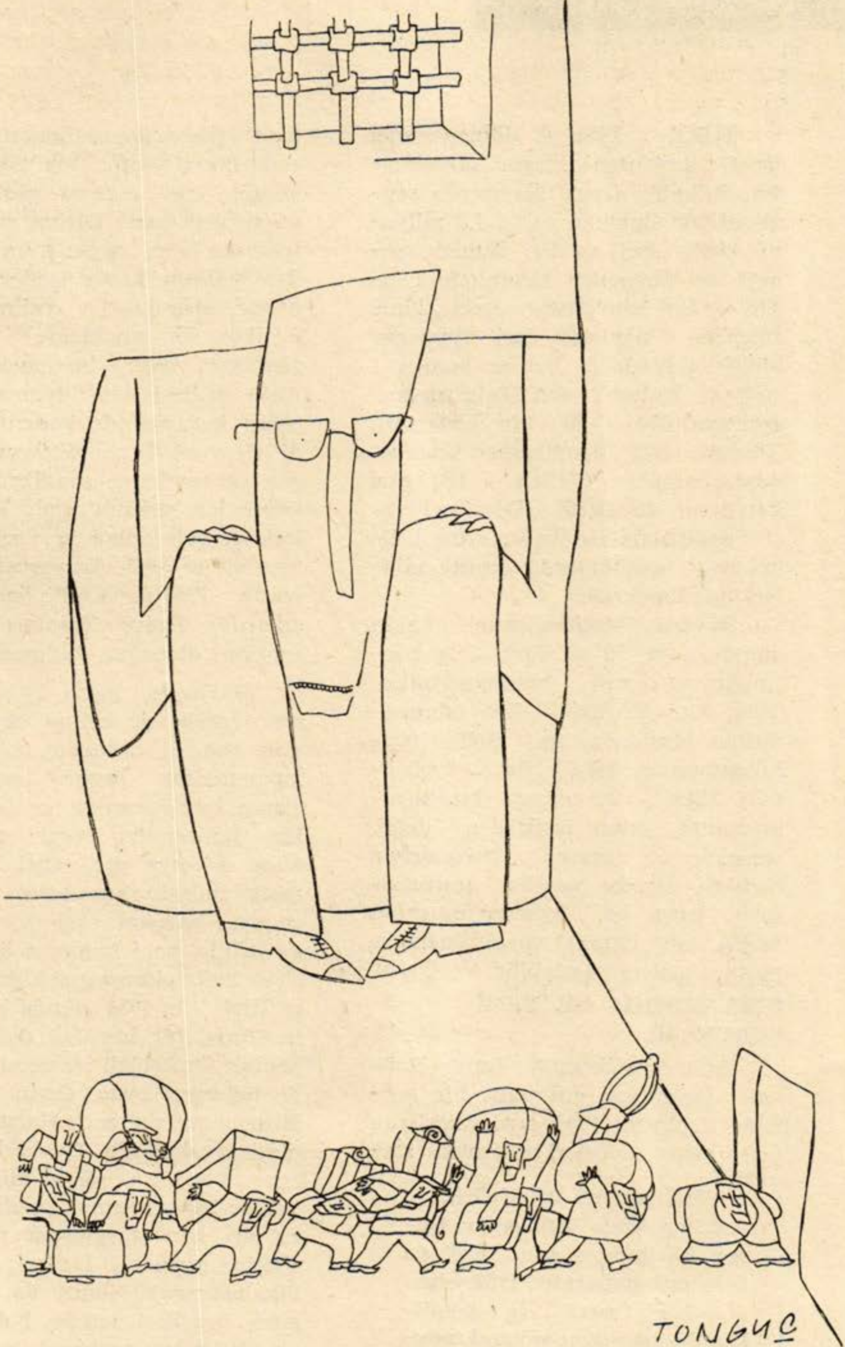
Abdülhamit, ilk Osmanlı Parlamentosunu kapattığı zaman geniş halk kitlelerinden en ufak bir protesto mırıltısının çıkmaması Parlamentonun Osmanlı toplum yapısına ne denli yabancı bir kuruluş olduğunu açıkça belirtir. İkinci Parlamentoyu açan Jön Türkler ise padişah tiranlığına son vermek amacıyla hareket etmişlerdi. Onların da acı sonu şuydu : Padişah tiranlığına son vermişlerdi ama toplum içinde kendilerini sınırlayacak etkili başka bir güç olmadığı için kendileri tiranlaşmışlardı.

Farklı sosyal güçler dengesinin siyasal yapısı olan Parlamentonun Osmanlı düzenindeki acıklı serüvenini, Türkiye Cumhuriyetinde tekrar yaşama olanağı artık yoktur.

Türkiye'nin özellikle 1950'lerden bu yana sosyal, ekonomik ve siyasi hareketliliği bugün giderek daha sağlam bir toplumsal tabana oturan Parlamenter rejimimizin başlıca teminatı olmaktadır. Sanayileşme ve iş bölümü ile gün geçtikçe farklılaşan, çoğulcu bir yapıya kavuşan toplum, sağlıklı bir Parlamenter düzeni yaşatacak sosyal güçleri hızla yaratmaktadır.

Bugün Türkiye'nin değişen siyasal çehresinde Parlamento, 1950'lerdeki ön plandaki görüntüsünü, toplumsal hareketliliğin ve modernleşmenin yarattığı yeni iktidar merkezleri, baskı ve etki kurumları karşısında nisbeten yitirmiştir ama siyasetin yaygınlaştığı, daha dengeli ve dinamik bir ortamda sağlıklı bir çalışma ve geleceğeni garanti altına alma olanağına kavuşmuştur. Çünkü günümüz Türkiye'sinin yaygınlaşan siyasal etki alanlarına, artık, her iş bolümünde örgütlenmiş ve Parlamentodan başka hiç bir güç ve umutları olmıyan halk kitleleri egemen olmaktadır.

Tonguç Yaşar

TÜRK-İŞ'TE DÖNÜŞÜM

Apdullah BAŞTÜRK

TÜRK - İŞ'in 9. dönem genel kurul toplantısı devam etmektedir. Bilindiği üzere ülkemizde sendikalaşma hakkına sahip 1.8 milyona yakın işçi vardır. Bunlar, sanayi ve hizmetler kesiminde çalışan ve işçi niteliğinde sayılan kimselerdir. Sigortalı işçi sayısının büyük çoğunluğu, hemen hemen 1 milyon kadarı sendikalaşmıştır. İşçilerin 600 - 800 bin kadarının Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonunda (TÜRK - İŞ) geri kalanının da DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) ile bağımsız sendikalarda örgütlendikleri görülmektedir.

Böylece, sendikalaşma hakkı olanların % 50 si Türk - İş topluluğunun üyesi bulunmaktadır. Türk İşçi Hareketi diye isimlendirilen sendikalaşmış işçiler topluluğunun en büyük üst - örgütünün Türk - İş olması, bu kuruluşumuza, yalnız işçilerden değil, sermaye ve işveren çevreleriyle birlikte, siyasal partiler, üniversiteler, basın ve kamuoyumuzdan büyük bir ilginin yöneltilmesinin başlıca nedeni sayılabilir.

KISA GEÇMİŞ VE YENİ SORUNLAR

Türk Sendikacılığı, Batılı ölçülere vurulunca, çok kısa bir geçmişe sahiptir. 1945 lerde başlıyan bu hareket, önceleri «Dernek» statüsü içinde hapsedilmiştir. Daha açık bir deyimle, tek parti döneminde, sınıf esasına göre, dernek ve siyasal parti kurma yasağı bulunduğu için, örgütlenme hakkından yoksun kalan işçilerimiz, çok partili demokratik rejime geçişle birlikte, ilk emekleme dönemine girmiştir. Ancak, bu emekleme, bir türlü, sağlıklı bir büyümenin şartlarını beraberinde getirmemekteydi. Grev ve Toplu Sözleşme ile özgür ve teminatlı sendikacılık hukukundan yoksun olan Türk işçileri, gerçek anlamda sendikacılık hareketine 1961 Anayasasına dayanarak, 1963 de CHP öncülüğünde çıkarılan Ecevit Yasaları ile girişebilme olanağını bulmuşlardır.

1963'lerde, batılı işçi sınıflarının tecrübe ve eğitim olanaklarından yoksun oldukları bir sırada, kavuştukları özgür sendikacılık, Toplu İş Sözleşmesi ve Grev Hakları, işçilerimizi yeni sorunlarla karşı karşıya getirmiştir. Demokratik rejimin kurallarına uygun, çalışma barışını sağlayıcı bir denge içinde, yeni hakların öğrenilmesi ve kullanılması gerekiyordu. Gerçi Türk - İş 1952 yılında kurulmuştu. Ama, bu kuruluş dahi, sendikacılık özgürlüğü ve teminatı içinde bulunmuyordu. Onun için, yeni düzene geçişin zorluklarının yenilmesi gerekiyordu. Güçlüklerin başlıcası, hiç bir sendikal mücadelenin içinde bulunmamış, kendi hak çıkarları için dayanışma mücadelesi içine girmemiş işçileri, önce sendikalaştırmak, sonra da, sendikaların önerileri içinde belirli ölçüde eğitimden geçirmek sorunu idi. Özellikle kamu kesiminde, devlet iktisadî kuruluşları ve mahalli i-

ABDULLAH BAŞTÜRK

1929 yılında Yalova'nın Güney köyünde doğdu. Evli ve üç çocuk babasıdır. 1962 yılından beri Genel - İş Sendikası başkanlığını yapmaktadır. CHP Merkez Yönetim Kurulu üyesidir.

darelerde çalışan işçilerin sendika şemsiyesi altında toplanması, Türkiye'de daha da kolay olmuştur. Aslında, batılı ülkelerde bile, bu kesimde örgütleşme süreci daha ağır ve uzun süreli olmuştur. Türkiye'de değişik bir gelişme tablosunun ortaya çıkışı, 1963'lerde iktidarda bulunan siyasal partinin (CHP), işçi haklarına gösterdiği anlayış, saygı ve yardımcı yaklaşımına çok şey borçludur.

İlk beş yıl, mümkün olduğu kadar çok işçinin sendikalaşmasını sağlayıcı çalışmalarla dolu geçmiştir. Bu arada, yalnız bu hedefe ulaşmada yardımcı olacağı kanısıyla, Türk - İş kongrelerinin birisinde, Türk - İş'i siyasal partilerle organik bağlantılardan kurtarmak, daha önceki yıllarda kurulmuş bulunan zorunlu bağları kırmak, özgür sendikacılığın kendi koşulları içinde gelişmesini sağlayıcı ortamı yaratmak amacıyla karar alınmıştır. Bu karar, böylesine masumane bir amaca yönelikti. Sendikal kuruluşların daha büyük bir gövdede toplanmasını güçleştirecek etkilerden uzak kalınması istenmişti. Ancak, zamanla geçirilen tecrübeler ve içten - dıştan yapılan şartlandırıcı etkiler öylesine gelişti ki, bir yandan, Amerikan kaynaklı «Politika - dışı sendikacılık» fikri, öte yandan, DP devrinde, işçilerin partiyle kurmak zorunda bırakıldıkları siyasal ilişkiler 1963 yasalarının amaçladığı hedefe ulaşmayı engelleyen yeni etkenler omluştur.

TERS TEPEN ETKİLERİ GİDERMEK

İşte, şimdi, Türk - İş'in özgür sendikacılık zeminine oturuşunun üzerinden 10 yıl geçtikten sonra, yapmakta bulunduğu Genel Kurulunda, çözümlemek zorunda bulunduğu en önemli sorunların başında, bu ters tepen etkilerin giderilmesi gelmektedir. Daha açık bir deyimle söylersek, Türk - İş'in şu günlerdeki en önemli sorunu, «Politika - dışı sendikacılık» sloganı ile, işçilerin kendi ekonomik sosyal ve siyasal amaçlarına en uygun düşen amaç ve ilkelerin yeniden saptanması konusunun karara bağlanması olacaktır.

Bu yılki kongrede, TÜRK - İŞ'in bundan sonraki dönemde izliyeceği politika ile temel amaç ve ilkelerinin yeniden düzenlenmesi gündemin önemli maddesini teşkil edecektir. Bu konularda, kamuoyumuza yansımış pek çok hazırlık vardır. Bu hazırlıkların başlıcası da, Türk - İş üyesi bazı sendika ve federasyon yöneticilerinin kendi aralarında geliştirdikleri ve somutlaştırdıkları önerilerdir. İki yıl kadar önce, Türk - İş yönetimini daha etkin bir biçime kavuşturmak, toplumumuzun ve ülkemizin ekonomik sosyal ve siyasal sorunlarıyla Türk - İş'i ilgili kılmak amacıyla açılan tartışmalar giderek, yeni bir düzen önerisinin ortaya konmasına dönüşmüştür. Nitekim, önceleri sadece, Türk - İş'de düzenleme amacına yönelik olan bu tartışmalar, işçi kamuoyunda heyecanla karşılanmış, büyük destek görmüştür. Kısa süre sonra, Türk - İş'e bağlı 12 sendika ve federasyon yöneticisinin katılmalarıyla SOSYAL DEMOKRAT SENDİKACILAR KONSEYİ, uzun bir inceleme ve araştırma sonucunda hazırlanan SOSYAL DEMOKRAT DÜZEN isimli rapor üzerinde tam bir görüş birliğine varmışlardır. Bu rapor, bugün 20'ye yakın Türk - İş üyesi sendika ile, Türk - İş dışında kalmış 4 - 5 bağımsız sendika tarafından da savunulmaktadır.

Türk - İş'i demokratik bir siyasal ağırlık merkezi durumuna getirmek, gerçekleştirilecek önemli dönüşümlerden birisi olacaktır. Bunun için de, Tüzükte bazı de-

ğişmeler öngörülmüştür. Kanımızca, Türk - İş, şimdiye kadar izlediği «Partilerüstü politika» çizgisini terkedecektir. Bu arada hemen belirtmek gerekir ki, şu anda, Türk - İş'i bir siyasal parti ile organik bir bağ içine sokmak mümkün değildir. Ancak, Türk - İş yönetimini «gelen ağam, giden paşam» politikasından kurtarmak bakımından, belirli sosyal ve ekonomik bir temel politika ile bağlamak ve bu bağlayıcı politika ile gelişen siyasal kuruluşların Türk işçi hareketi içindeki etkilerini önleyici bir çizgi çekmek mümkündür.

İŞÇİLERE TERCİH YETENEĞİ VERMEK

Türkiye'deki işçi sendikalarını, İngiltere'de olduğu gibi, bir kongre kararı ile siyasal partilerle ortaklığa sokmak için pek çok güçlük vardır. Özellikle, sendika üyeleri olan işçilerin siyasal, ekonomik ve sosyal çıkarlarını sistemli olarak ortaya koyan bir eğitimden geçirmeden, sendikaların oyverme yönünden alacakları kararların pek fazla geçerliği olacağı kanısında değiliz. Nitekim, Sosyal Demokrat sendikacılık akımına öncülük eden sendikalarda başlatılan eğitim türü, şimdiye kadar Türk - İş üyesi diğer sendikaların alışageldikleri eğitimden oldukça değişik bir içeriğe sahiptir. İşçilere, açık tercihler yapma alışkanlığı ve yeteneği veren bir eğitim çalışması, şimdiye kadar, sendikalarca, benimsenmemiştir. Bu yüzden, yalnız sendikal faaliyetleri kapsıyan, yalnız, kendi sendikasının toplu sözleşme düzeni ile elde edeceği hakları ilgilendiren, sınırlı talepler çerçevesindeki konuları öğreten bir eğitim ile, işçi hareketinde siyasal bilinçlenme başarılamazdı. Şu anda, Türk Sendikacılığı, «Politika dışı sendikacılık» kararı nedeniyle kendi üyelerinin yurt sorunları ve temel ekonomik tercihlerle ilgili bilgileri edinmelerine bir ölçüde engel olmuştur. Bu, özellikle AP eğilimli sendikacıların yönetiminde bulunan kuruluşlarda daha belirgin bir iç politika olarak yürütülmüştür. Duygusal nedenlerle, ya da dar çıkar endişeleriyle, geçmişte işçi sınıfının çıkarlarıyla çelişen siyasal partilere bağlanmış insanlar, ancak keskin tercihlere dayalı bir eğitim süreci içinde davranış değiştirebilirler. AP eğilimli sendikacılar, bu durumu gözönüne alarak, zaten kendi eğilimini paylaşır durumda bulunan üyelerinin ufuklarını genişletecek, onların kafalarında ekonomik ve sosyal politika tercihleri yapmaya elverişli bir pırıltı yaratacak eğitim çalışmalarından özellikle kaçınmışlardır.

Bu düşüncelerle, bu kongrede Türk - İş tüzüğünden «Partilerüstü politika izlemek» gibi uygulanma yeteneği olmamış, üstelik geçerliği de bulunmamış bir hükmün çıkarılmasına özel önem verilecektir. Bu demek olacaktır ki Türk - İş, yakın bir gelecekte bilinçlendirilmiş işçi örgütlerinin elindeki sendikalar yoluyla ülkemizde, yalnız işçilerin hak ve çıkarlarını en üst düzeyde koruyan bir örgüt değil, aynı zamanda, tüm sorunların çözümü üzerinde söz ağırlığı olan bir sosyal - siyasal güç haline gelebilecektir.

İLEKELERİ TÜZÜK MADDESİ YAPMAK

Önemli konulardan birisi de, TÜRK - İŞ tüzüğüne hangi ekonomik ve sosyal sorunlarda nasıl bir düşünme biçimi, bir yöntem uygulanacağının açıkça belirtilmesi ihtiyacıdır. Bunun için tüzükte ciddi bir değişiklik yapılmasını öneriyoruz. Daha önceki yıllarda, 24 madde halinde toplayıp, Genel Kuruldan geçirilmiş bulunan bazı yurt sorunlarına, bu kez, açık tüzük maddeleri halinde hukuki geçerlik

kazandırılması için çalışılacaktır. «İLKELER» başlığı altında hazırlanan bu değişiklik önerileri ile, Türk İşçi Hareketi için ortak bir sosyo - ekonomik görüş çizgisi saptanması düşünülmektedir. Bu maddeyle, bundan böyle Türk - İş yönetimine gelecek olan ekipler, bu ilkeler dışında konuşmak, tavır takınmak, kişisel ya da duygusal yaklaşımlarla işçi ve yurt sorunlarına bakmak gibi tutarsızlıklardan kurtarılmış olacaktır. Bundan böyle, örneğin, bir Süleyman Demirel için;

— Sen bizi, Türk İşçi Hareketini en iyi anlayan Başbakansın; dedikten bir süre sonra, Demirel iktidarı bir 12 Mart müdahalesi ile ortadan kaldırılınca:

— Türkiye'yi bugünkü anarşik ortama sokan, ekonomik ve sosyal sefaletlere sebep olan, işçinin içinde bulunduğu sıkıntıların başlıca müsebbibi Demirel'dir.

diye demeçler ve bildiriler yayınlamak mümkün olmayacaktır. Bir partinin Genel Başkanı, yöneticilerle özel ilişkilerini iyi sürdürüyorsa, o partinin politikası çalışanların değil de sermaye ve işveren çevrelerinin çıkarlarına göre olsa bile, o partiye karşı tavır takınmak, şimdiye kadar mümkün olmamıştır. Olamamıştır, çünkü, önce «Partilerüstü politika» sözü, «her partiyle iyi geçinmek» anlamında yorumlanmıştır. Sonra da, partiler, programları ve uyguladıkları politika ile değil, özel ilişkiler içinde değerlendirilmiştir. Bu tutarsız ve çelişkili politikaya bu kongrede son verilecektir. Türk - İş, emeğin karşısında, sermayenin emrinde, ya da onların çıkarları için kurulmuş partiler karşısında tarafsız kalamayacaktır. Çünkü, tüzüğüne koyacağı ilkeler maddesi, Türk - İş yöneticisine hangi konularda nasıl bir tavır takınacağını önceden açıkça belirtmiş olacaktır.

Türk - İş içindeki Sosyal Demokrat sendikacıların ortak inancı odur ki, bir işçi, bir sendikacı, hem emeğin, çalışan insanın hakkını korumakla görevli olmak, hem de sermaye partilerini güçlendirmek için siyasal eylemde bulunmak gibi tersliklerinden, çelişkilerden kurtarılmalıdır. Sermaye sınıflarının nasıl yan kuruluşları, odaları, basını, siyasal partileri, propoganda ve kamuoyu oluşturma merkezleri varsa, çalışan insanların, işçilerin ve işçilerle çıkar - çatışması içinde bulunmayan diğer sınıfların da yan örgütleri, araştırmaları, basını, sözcüleri ve siyasal partileri olmalıdır. Doğru olanı budur. Demokratik olanı budur, hukuki ve ahlâki olanı budur. Sosyal Demokrat sendikacılık akımının siyasal partileri değerlendirme ölçüleri de böyle olmalıdır. Kendi ilkelerimizi benimseyen, destekleyen, muhalefette iken bunları savunan, iktidardayken de bunları uygulayan siyasal partiler, Türk İşçi Hareketince açıkça ve kesin biçimde oy desteğine sahip olacaktır. Hattâ, bu partilerin seçim kazanabilmeleri için, yalnız oy vermek değil de başka biçim ve usullerle güçlendirilmeleri gerekiyorsa, o biçim ve usuller içinde maddi ve manevi destek sağlanmalıdır. İşveren örgütlerinin siyasal faaliyet için sahip oldukları özgürlük, işçi sendikalarına da tanınmalıdır.

BUNDAN SONRAKİ GÖREV

Türk - İş, şimdiye kadar, kendisi ve sınırlı sendikal çıkarların korunması için çalıştı. Bu amaçla örgütlendi. Bu amaçla kendi üyelerini şartlandırdı. Bundan sonraki dönemde, ücret - artırıcı sendikacılığı aşmak zorundadır. Tutuculaşmaktan, kişisel çıkarların derin kuşkusu içine saplanıp kal-

maktan, işçileri ve sendika yöneticilerini kurtarabilmek için böylesine geniş ufuklu, geniş yürekli bir anlayış birliğine varmak gerekmektedir. Artık yalnız sendikalı 800 bin işçinin ücretlerini artırmak, mesken kredilerini artırmak, öğle yemeklerinin bedelini bir kaç kuruş artırmakla, hiç bir temel sorunun çözüme kavuşturulamadığını görmüş bulunmaktayız. Toplumun temel ekonomik sorunları çözülmeden, diğer çalışan insanların, özellikle köylülerin ekonomik kalkınmalarını sağlayıcı örgütlenmesi tamamlanmadan, çalışan sınıf ve zümreler arasında kader birliğinin gerektirdiği işbirliği yapılmadan, Türk işçisinin daha mutlu, daha müreffeh olması mümkün değildir.

Burada işçi sendikalarına önemli bir görev düşmektedir. O da, köy kalkınma kooperatifleri kanalı ile küçük üreticilerin ekonomik ve sosyal dayanışmasına yardımcı olmaktır. Kooperatifçiler yetiştirilmesi, tarım kesiminde çalışan toprak işçilerinin haysiyetli bir hayat için ihtiyaçları olan ücrete kavuşturulması, onların sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınması, yarınlarının teminata alınması gibi konularda, işçi sınıfının tarihsel görevi vardır. Şimdiye kadar Türk - İş de, öteki kuruluşlar da, bu tarihsel görevin bilinci içinde olamamışlardır. İşçi sınıfının bir ayağı hâlâ köydedir. Her işçinin köyde bir kolu vardır. Aralarında, bunların ötesinde, ekonomik, sosyal çıkarlar açısından da kader birliği vardır. Ancak, yasalar, şimdilik köylünün sendikal bir örgütlenme düzenine girmesini öngörmemişse, bu eksikliği bir an önce giderici çalışmalar sendikalardan gelmelidir. Köylünün gerçek dostu ve güçlü müttefiki işçiler olacaktır.

Türk - İş kongresinde, bu yönde bazı öneriler de gelecektir. Hattâ, tüzük değişiklikleri ile kurulacak yeni örgütlenme düzeninde, köy ve köylü sorunlarıyla ilişkiler için özel bir yer bulunacaktır.

Önümüzdeki aylar içinde Türkiye'de genel seçimler yapılacaktır. 1.8 milyon sanayi ve hizmet kesimi işçisi, en bilinçli olmasa da, en örgütlü seçmen grubu olacaktır. Bu dönemde, geçerlik oranı az da olsa, Türk İşçi Hareketinin yeni bir eğitim uygulamasına girmesi gerekmektedir. Türk - İş Genel Kurulunda, önümüzdeki aylarda yapılacak seçimler için, belirli temel ekonomik ve sosyal siyasetleri gözönünde tutularak, siyasal partilerden hangisinin destekleneceği üzerinde tartışmalar yapılmalıdır. Böyle bir destekleme kararı verilirse, bunun uygulanması Türk - İş yöneticilerinin görevi olacaktır. Bu görev nedeni ile, sendikacılık ve duygusal particilik düşünceleri arasında çetin bir çatışma meydana gelecektir. Bu çatışma, gelecekte verilecek siyasal, sosyal ve ekonomik bilinçlendirme çalışmalarının en mükemmel bir eğitim fırsatı olacaktır.

Kısaca ve özet olarak diyebiliriz ki TÜRK - İŞ, ilk kez gerçek ve demokratik batı ülkelerindeki örneklerine benzer bir sendikal kuruluş olmanın adımını bu kongre ile atmalıdır. Böyle bir aşamanın ilk şartı, sendikacılığın da ilk şartıdır; yani, Sosyal Demokrat cephedeki yerini açıkça belli etmektir. Türk - İş bu tarihî yerini almada, emeğe saygı cephesini kurmada tereddüt gösterirse önümüzdeki üç yıla, hattâ bugünkü görüntüsü ve gücünden çok şeyler kaybetmiş olarak çıkacaktır. Türk - İş'e inananlar, güvenenler, ona bel bağlayanlar, bu aşamasında onu desteklemek bilinciyle hareket edeceklerdir.

"KONTROL FELSEFESİ" VE GELECEĞİMİZ

Şerif MARDİN

Ülkemizde okumuşlar arasında en yaygın inaçlardan biri - gereken müdahaleler yapılırsa - toplumun istenen yöne çevrilebileceği ve böyle bir tutumun da gerekli olduğudur. Bu inanç bazı aydınlarımız arasında daha da kesinleşir, ülkenin mutluluğu için kendilerini sorumlu görenlerin bir türü arasında tartışılmaz bir dogma haline gelir.

Etrafımızdaki şartları olduğu gibi kabul etmeme eğilimi, toplumu daima daha iyiye götürmek isteği kendi başına hiç kuşkusuz yadırganamaz: İnsanın insanlığı yaratıcı gücünün ürünüdür. Toplumun insan iradesiyle değiştirilebileceği inancı günümüzün belki en yaygın siyasal ilkelerinden biridir. Çağdaş Sosyal Demokrat hareketlerin bir odak noktası varsa o da insanın böyle bir değişikliği ortaya çıkarmakta iradesini kullanması gerektiğidir. Siyasal hayatımıza yerleşmiş olan planlama süreci kişinin kaderine egemen olabileceği temel ilkesine dayanır. Ancak, çağımızda bu kadar etkin olan bir fikrin ülkemizdeki çalkantılı tarihi, bu gibi görüşlerin akılcı bir hümanizmadan çok zorbacı bir tahakküm isteğine dayandığı izlenimini yaratmıştır. Burada topluma yön verme isteğinin dayanağı çok zaman insanoğlunun kendi kaderini çizmesi değildir. İstenen sonuç toplumun stratejik noktalarının ele geçirilmesi ve toplum **üzerinde** kontrol kurulmasıdır. Bu kuşkusuz, en iyi niyetlerle yapılmaktadır, fakat iyi niyet felsefenin temelini değiştirmemektedir. Bu kontrol felsefesi bazı sağcılarımızla bazı solcularımız tarafından paylaşıldığına göre bir siyasal doktrin meselesiyle ilintili değildir. Bu partilerüstü değerin köklerini parti ve tarafların paylaştıkları bir tabanda, tarihimizin bazı özelliklerinde aramak gerekir.

Gerçekten de «sosyal kontrol» felsefesinin derin köklerini geleneksel bürokratik sınıflarımızın toplum felsefeleriyle açıklamak mümkündür. Toplum yönetilmelidir, bunu yapacak olan devlettir, devleti temsil eden de bürokrattır. Osmanlı bürokrasisinin bu davranışı - kendi çerçevesi içine yerleştirildiği zaman - bizim için ne «iyi» ne de «kötü» dür: Bu tutum Osmanlıların karşılaştıkları bazı sorunları çözmek için kullandıkları başarılı bir çözümdür. Fakat «dün» ün çerçevesi içinde kendi amaçları bakımından başarılı olmuş olan bu çözüm, «bugün»ü etkilerse, yollarımızı kaparsa ve bugün topluma getirmek istediğimiz yeni değerlere set çekerse o zaman bu değerlere bugün yapmak istediklerimiz açısından bakmamız ve yargılamamız gerekir.

«Kontrol» felsefesinin en geriye giden köklerini Osmanlıların

«sosyal mühendis»likteki başarılarında aramak gerekir. Osmanlı İmparatorluğunun en kendine özgü başarısı kuruluşundan önceki bir iki yüzyıl içindeki İmparatorluk denemelerinde sağlanamamış olan bir toplumsal kontrolu sağlayabilmiş olmasıydı. Merkezî bir kuvvet, «askerî» lâkabını taşıyan bir yönetici zümre, esnek vergi toplama usulleri, «fitneci»ler üzerinde her zaman inmeye hazır bir Demokles Kılıcı, bütün bunlar, gerçekten kontrol edilmesi son derece zor, dağınık bir yapıya sahip İmparatorlukta yöneticilere devletin ve toplumun gemlerini ellerinde tuttukları hissini vermişti. Bunun bir takım yönetimle ilgili boyutları da mevcuttu: Adana'da mızıkçılık edeni tutar Karadeniz'e sürersin, Eskişehir'de kurallara aykırı hareket edenleri Rumeli'ye atarsın. Gıda maddelerine narh koyar, fiyatların çıkmasını önlersin. Devletin kesesinden zengin olmak isteyenlerin mallarına el koyar, zenginliğin bir güç kaynağı oluşturmasına engel olursun.

Bu kontrol ve toplumu şekillendirme geleneği, bir bakıma, Osmanlı İmparatorluğunun emperyalizm karşısındaki dayanıklılığını da aydınlatır. Osmanlı devlet adamları kendi devlet ve toplum mekanizmalarını Batının ilerlemesi karşısında değiştirmeyi o kadar zor bir iş olarak görmüyorlardı. Zaten eskiden beri buna benzer durumlarla karşılaşmışlardı. Fakat geleneksel değerlerimizin değişmeye yatkın olan bu tarafı ondokuzuncu ve yirminci yüzyıl pozitivizmi ile karşılaşınca korkunç bir kalıplaşma ile sonuçlandı. Pozitivizm ve bilim de bir bakıma toplum üzerinde kontrol kurulabileceğini vaad eden görüşlerdi. Bu fikirler bazı Jön Türkler tarafından bu şekilde değerlendirildi. Bütün sorun «bilimsel» bir çerçeveden hareket edip toplumu yeniden kurmaktı. Bu «bilimsel» çerçeve, geleneksel inançları erimekte olan bir toplumda bunların yerini alan yeni «nas»lar olarak intikal edecek ve mevcut bir eğilimi kuvvetlendirecekti. Bundan dolayı bilimin, gerçeği ancak kısmen kavrayabildiği ve saçtığı ışığın zamanla sınırlanmış olduğu görüşü kendi «ilerici» bilimcilerimiz arasında çok rağbet görmedi. «İlerici» aydınlar tarafından ise hiç tutulmadı. Türkiye'de müsbet bilimin ve sosyal bilimin «nas»cı unsuru, sosyal görüşler içinde ise Marksizmin daha kaba ,basit ve yalınkat şekilleri tutundu. Böylece «toplumun kontrol edilebileceği ve kontrol edilmesi gerektiği» görüşü geleneksel giysilerinden sıyrılarak karşımıza «ilerici aydın»ların «bilim»i olarak çıktı. Bu basamaktan hareketle Türkiye'nin gelişmesi bazan «matematik» kesinliklere bağlanabiliyordu : **Şu vergi sistemini kimsenin gözyaşına bakmadan çıkardın mı, gerisi kolay.**

Bazı «ilerici» gruplarda «bilim» olarak beliren kontrol siyasetinin bu çağdaş şekli sağ gruplarda başka bir biçim aldı. Burada hüküm süren düşünce «fesatçı» ların kontrol edilmesiyle toplumun artık istenen yöne yöneltilebileceği idi. **Bir iki solcu profesörü «ipe» çekersin, sorun çözümlenir. Komünistlerin hepsi ortaya çıkarılırsa artık Türkiye'nin gerçek problemleriyle uğraşmaya başlayabiliriz.**

Sanırım şimdiye kadar söylenenlerden bir nokta açıklıkla ortaya çıkmaktadır: «Toplumu kontrol» felsefesinin en tehlikeli özelliği beraberinde yanlış bir inanç getirmesidir. Bu inanç toplum sorunlarının kolayca çözümlenebileceği inancıdır. **Şu çirkin politikacıları bir susturduk mu gerisini sorma, işimizi bozanların ağzını kapattık**

mı, sonrası kolay. Enerjilerimizi demokrasi rejimi içinde heba edeceğimize bunları eğitim gibi en önemli bir yöne çeviririz, Türkiye'yi fabrika bacalarının tüttüğü politikasız refaha kavuştururuz. Halbuki bundan daha yanlış bir düşünce olamaz. Fabrika bacalarını ülkelerine yaymış olan bazı komşularımızdaki kadar **«çirkin»** çekişmenin ve hesaplaşmanın yaygın olduğu az ülke vardır. Eğitime gelince, eğitim insanları uysallaştırmaz, onları daha kabarık isteklerle yüklü kimseler olarak karşımıza çıkarır. İsyankâr İttihatçılar, çöken bir eğitim sisteminin değil, Sultan Abdulhamid'in temelden değiştirdiği bir eğitim sisteminin ürünleriydi. Hiç kuşkusuz bundan eğitimin geliştirilmesinin sakıncalı olduğu gibi bir sonuç çıkarılamaz. Sorun, eğitimi geliştirmiş olmanın bize hiç bir zaman rahata erme olanağı bağışlamayacağıdır. Bu sonuç, eğitim sorunlarımızı çözümleyememiş olmamızdan dolayı ortaya çıkmaz. (Her ne kadar bu da önemli bir ihtimal ise de). Asıl konu eğitimde belirli bir adım attığımız zaman yarın karşımıza çıkacak sorunun ne olacağını - çok zaman-önceden kestiremememizden ileri gelir. Tıpkı Sultan Abdülhamid'in Rüştiye ve İdadî'lerin kurulmasında fayda görerek desteklediği zaman ileride karşısına çıkacak olan güçleri önceden göremediği gibi. Bunu genelleştirerek diyebiliriz ki toplumu değiştirmeye çalışırken yarattığımız toplumsal dalgalanmaları ancak kısmen kontrol altına alabiliriz. Önümüzdeki yıllarda da bütün «bilgi»lerimize rağmen beklenmedik sonuçlarla karşılaşmaya hazır olmalıyız. «Toplum kontrolu» gibi son derece basit ve yalın kat felsefelere sahip olan grupların toplumumuz bakımından tehlikeli olmalarının nedeni, ellerindeki olanaklarla kesin sonuçlar alabileceklerine inanmalarından ileri gelmektedir. Bu kimseler iyi niyetle alınmış tedbirlerin beklenmedik sonuçlarıyla karşılaşınca bu beklenmedik sonuçları kendi yeteneksizliklerine veya toplumun çapraşıklığına bağlamazlar. Bu sorunları yaratan muhakkak «düşman» dır, «fesatçı»dır, «komünist»dir, «provokatör»dür. Böylece bir «sorumlu»nun aranmasına başlanır. Bütün bunlardan gene, toplum içinde sağ veya sol grupların sabotajının etkin olamayacağını çıkarmak istemiyorum. Hiç kuşkusuz bu gibi olaylar da vardır, fakat «kontrol felsefesini» önerenlerin egemen veya etkin oldukları bir toplumda «kim vurdu»ya gideni gerçek sabotajcıdan ayırmak mümkün değildir.

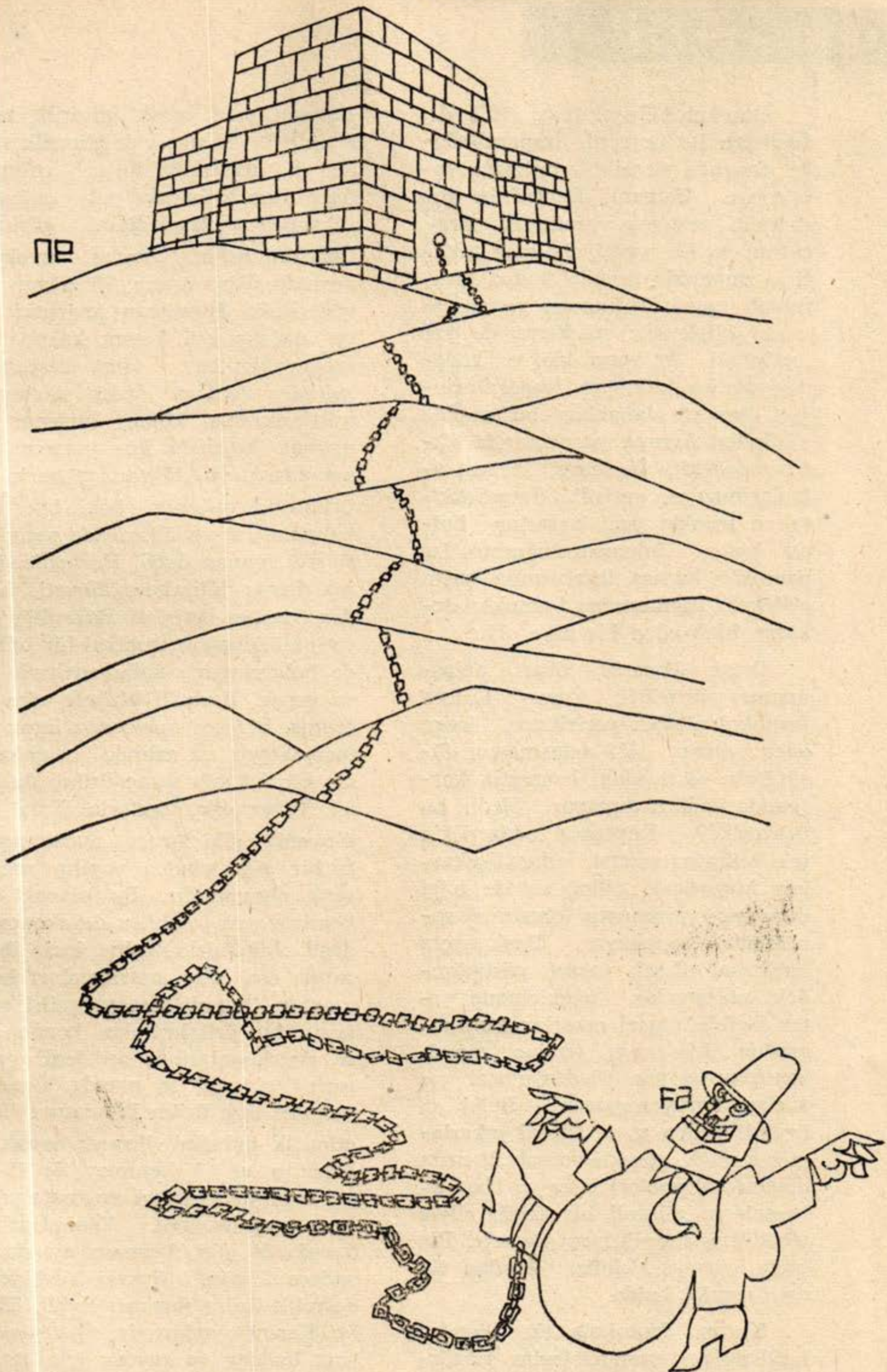
Ülkemizin önümüzdeki yıllarda gelişme yolunda parlak başarılar kazanmasını hepimiz istiyoruz. Fakat 1970'lerde milli gelirimizi çok arttırdığımızı, en önemli eğitim sorunlarımızı çözdüğümüzü, işsizliği önemli oranda azalttığımızı varsaysak bile bununla Türkiye'nin bir gül bahçesine çevrilmiş olacağını sanmayalım. Burada da bizi «beklenmedik gelişmeler» çarpacaktır. Geçiş dönemini yaşayan ülkelerin deneylerine bakarsak bu «beklenmedik» gelişmelerin ne yönde olabileceğini kestirmek bile bir ölçüde mümkündür. Ülkemizin bugünkü ortamı geleneksel grupların etkilerini kaybettikleri, geleneksel değerlerin eridiği bir ortamdır. Bunların hepsi birden erirse belki o kadar önemli bir sorunla karşılaşmayacağız. Asıl sorun bir çok kimsenin içinde yaşadıkları yapısal ve değersel karışımdan ileri gelmektedir. Geçiş devirlerinde kaçınılmaz olan bu karışımın beraberinde getirdiği önemli bir psikolojik özellik bazı kimselerin topluma yabancılaşmasıdır. Yabancılaşma da «anarşist

hareket»lerin en önemli sosyal tabanlarından birisidir. Bu nedenle Türkiye'de başarı olarak nitelendirilen ve bilhassa başarılı olmaları dolayısıyla iş bölümünü değiştiren gelişmeler bize daha «rahat» değil daha «rahatsız» bir Türkiye sunacaktır. Politikacılar ve Türk toplumunun iyiliğine çalıştıklarına inananlar **başarılı** bir Türkiye'nin **rahatsız** bir Türkiye olmasını beklemelidirler.

Bunu söylemek başarısız bir politikayı salık vermek değildir. Bu, Türkiye'nin işlerinin düzeltilmesinin kolay olduğuna inananlara bir ön uyarıdır. Yapılması gereken şey basit varsayımlardan kendini sıyırıp gelişmeleri cesaretle beklemek, soğukkanlılığını kaybetmemek, yabancılaşmayı en azına indirebilmek için ciddi tedbirler düşünmeye başlamaktır. Diğer taraftan Türkiye'nin yarını en başarılı koşullar altında bile sosyal çalkantılar yaratabilecekse «Demokratik Sol»un bu konuda da oldukça ayrıntılı bir görüşü olması gerekecektir.

Bu bakımdan Türk Sosyal Demokrasisi, sosyal adalet ilkeleriyle bütünleşecek bir «toplumsal bütünleşme çerçevesi»ni öngörmelidir. Bütünleşme çerçevesi de fertlere toplum içinde yeniden kök salabilecekleri bir örgütleşme olanağı sağlayan bir kurumlaşma ağı olarak ele alınmalıdır. Bu kurumlaşma ağının ana ilkesi toplumun merkezkaç şekilde yeniden örgütlenmesi olarak tanımlanabilirse Türk Sosyal demokrasisi için çok yeni ufuklar açılmış olacaktır.

Nezih Danyal

ORTAK PAZAR ÇIKMAZI

Ali Nejat ÖLÇEN

Bundan 135 yıl önce, 1838 de, İngiltere ile Osmanlı İmparatorluğu arasında ticari bir anlaşma yapılmıştı. Osmanlı Devletinin gelirlerini arttırma yönünden ihracattan % 12 vergi alınması teklifi o zamanki yönetici kadro tarafından uygun bulunmuş ve anlaşmada böyle bir maddeye de yer verilmişti. Anlaşma 1861 e kadar değişmeden kaldı ve İmparatorluğun ihracat olanakları bu madde yüzünden Avrupa pazarlarında gittikçe daraldı. İngiltere, ihracat alanlarımızı ele geçirdi, Orta Şark'ta ve İran'da yeni pazarlar buldu, bizim imparatorluğumuz ise pamuklu kumaş ihracatında başta gelirken, İngiltereden pamuklu dokuma ithal eden bir ülke oldu.

Ortak Pazar'la ticari anlaşmamızı yürürlüğe koyan Katma Protokol gözden geçirilince, insan ister istemez 1838 anlaşmasını düşünüyor ve aradaki benzerlik karşısında üzüntü duyuyor. Nedir bu benzerlik? Kuşkusuz benzerliğin tek belirgin noktası, ulusal çıkarları koruyacak bilinç ve de bilgi düzeyine varamamış olmamız sorununda toplanıyor. Başlangıçta kuramsal olarak yararlı görünümdeki anlaşmalar, uygulamada yeter ölçüde ulusal çıkarlar korunamadığı için tam tersine zararlı sonuçlar veriyor. Neden ulusal çıkarları koruyamıyoruz? Belki en önemli neden şu: Ulusal çıkarları korumak, sürekli ve sabırlı uzun dönem çalışmaları ister ve bu çalışmaların düzenli bir örgüt eliyle yürütülmesine ihtiyaç gösterir. Biz bunu görmüş değiliz. Aradan iki asır geçtiği halde.

Katma Protokola ek listeler incelendiği zaman, tarım sektöründe ihracatımıza tavizli olanak tanınan yani ortak gümrük tarifesinin % 50 sine eşit gümrük vergisi ile topluluğa ihraç edilmesi öngörülen ürünlerin pek çoğunun ülkemizde yetişmediğini görürüz. Örneğin, hurma, ananas, avokado armudu, Hint hıyarı, Hindistan cevizi, Kaju, Hindistan cevizinin suyu alınmış etli kısmı, kakao ve kakao kırıkları, Hint kestanesi, solubles denilen balık ve balina müstahzarları, kümes hayvanı olmamak kaydıyla kuş yumurtaları, maydonoz, vb. Maydonoz hariç bu ürünlerin çoğunun ismi bile duyulmamıştır ve ülkemizde yetişmesi söz konusu değil. Herhalde, Ortak Pazar Müzakere Heyeti, bizden katılan Dışişleri Bakanlığı heyetine ülkemizin tropikal bir bölgede bulunduğunu kabul ettirmiş olsa gerek. Besbelli bizimle alay edilmiş. Bir kez maydonoz ihraç etmemekteyiz ve aslında maydonoz hiç bir ülkenin ihraç ürünü de değil. Frigorofik araçlarla ihraç edilmediği gibi ihracat ancak uçakla bir gün içinde yapılıp pazara sevk olunmalıdır. Bu olanak ülkemizde yok, olabilse de ekonomik değil. Ülkemizin üzüm, incir ihracatına ise, süre sınırlamaları konmuştur. Önemli ihracat geliri sağlayan bu ürünlerimize konan süre sınırlamalarının ne denli zararlı olduğu ise ortada. Örneğin sofralık taze üzüm ihracatına % 50 gümrük indirimi, ihracat ancak 18 Haziran ve 14 Temmuz ile 15 ve 17 Temmuz tarihleri arasında yapılırsa uygulanacak. Yani Haziran ayında 24 gün, Temmuz ayında da sadece 2 gün. Oysaki Türkiyenin sofralık üzüm ihracatı Eylül, Ekim ve Kasım aylarında. Öte yandan sert buğday ve çavdar için tavizli ihracat olanağı da sağlanmış olma-

sına rağmen hiç bir anlamı yok bunun, çünkü sert buğday ve çavdar ihraç eden bir ülke değiliz.

Kuru üzüm, kuru incir, fındık ve tütün gibi geleneksel tarım ürünleri ihracatında tanınan tavizler ise aslında, bir avantaj meydana getirmemekte. Tablo I incelenecek olursa, bu ihraç ürünlerinin Ortak Pazara olan ihracatımız içindeki payının giderek azaldığı görülür. Ortak Pazar burada bir fren rolü oynamakta.

Tablo I. Geleneksel Tarım Ürünleri İhracatımızın Ortak Pazar İçindeki Payı (Milyon Dolar)

	1967		1972		1977	
	Genel	AET	Genel	AET	Genel	AET
Kuru Üzüm	22,7	9,4	18,0	10,0	20,4	10,0
Kuru İncir	7,2	4,1	9,3	4,5	9,5	5,5
Fındık	84,3	53,6	75,5	55,5	83,0	55,0
Tütün	118,1	14,3	126,4	19,2	178,1	19,2
TOPLAM	232,3	81,4	229,2	88,7	291,4	89,7
Genel ihracata ve AET ihracatına Oranı	44,4	46,0	32,7	35,7	30,0	24,0%

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilâtı.

Örneğin 1967 de geleneksel tarım ürünlerimizin AET ülkelerine ihracatı, toplam ihracatımız içinde % 46 oranında bir pay taşırken, bu oran giderek azalmakta ve 1977 de % 24'e inmekte.

Katma protokolda bir yandan miktar kısıtlamaları, öte yandan dış görünüşteki tavizler, uygulamada kendini duyurmaya başlamış ve 1972 yılında bir önceki yıla oranla ithalatımız % 60 oranında artarken, ihracatımız ancak % 3,5 oranında artmıştır. Oysaki ihracatımızın yıllık artış hızı hiç bir zaman % 6 nın altına inmedi. Artış hızları üzerinde görülen bu olumsuz etkinin yanısıra ikinci bir sakınca ithalât ve ihracatın birim değerleri üzerindeki etkileri: Örneğin 1971 in oniki ayında 1 ton ihracatın 267 dolar olan değeri, önemli ölçüde azalmış, 1972 yılının Ocak ayına kadar yapılan toplam ihracatta 218 dolara inmiştir. Görülüyor ki Ortak Pazar ülkelerine olan ihracatımızda hızlı bir değer kaybı mevcut: % 23. Azımsanacak gibi değil. Türk üreticisi, aynı değeri tutturabilmek için % 23 daha fazla üretim yapmak zorunluğunda kalmıştır. İthalâtta ise tersine, değer yükselmesi olduğunu görüyoruz. 1971 yılında Ortak Pazar ülkelerinden yapılan ithalatın 1 ton değeri 285 dolar iken 1972 de 305 dolara yükselmiştir. Tablo 2 de topluca belirtilen bu ilk sonuçlar Ortak Pazar karşısında Türk dış ticaret rejiminin ciddi bir tehlike geçirdiğini ortaya çıkarıyor. Teoride Ortak Pazar düşüncesi ne kadar yararlı bir ticaret bütünleşmesi ise, Türkiye'nin içine düştüğü uygulamada bu düşünce o kadar sakıncalı sonuçlar göstermiştir. Yine de düşüncenin yanlışlığından kuşku duymak istemiyoruz. Bu sakıncalar

olsa olsa Türk Müzakere Heyetinin başarısızlığı ve yeteneksizliği ile ilgilidir. İleri sürülen teklifle - rin yarar ve zararları üzerinde ciddi hesaplar yapılmamıştır. Adeta kendi çıkarlarımızın, karşı tarafça korunmasını, gözetilmesini bekleyen bir tutum içine girilmiştir. Hem de Ortak Pazar ülkeleri, müzakerelere kendi plâncı, iktisatçı ve teknisyen uzmanlarından oluşan yardımcı bir kadro ile katıldıkları halde.. Hariciyecilerimiz böyle bir gereksinmeyi duymadılar besbelli.

Ortak Pazar karşısında yurt içi sanayimiz de korunamamıştır. Genç sanayimiz henüz optimal kapasitelerine ulaşmadan, yabancı rekabetle karşı karşıya bırakılmaktadır. Üstelik genç sanayimizin ürünleri, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânından itibaren geçen 12 yılılk süre içinde alınan dış borç ve krediler karşılığı güçlükle kurulan tesislerde üretilmiştir. Tablo. 3, Ortak Pazarın amansız rekabetine terkedilen sınai üretimleri - mizden bir bölüğünü belirtiyor. Bunlar en kısa sürede liberasyon listesinden çıkarılmalıdır. Sanayi - leşme sürecine geçerken bu üre - timlerimizin Ortak Pazar lehine iç pazarlarımızda libere edilmesi çok sakıncalı olacak. Bir kez Ortak Pazarın bu konudaki sanayi ürünlerine iç pazarlarımız serbest bırakılırken, onların kendi iç pazarları acaba neden bizim tarım ürünlerimize serbest bırakılmayıp, mik - tar kısıtlamaları konmuştur? Ortaklar arası koşullar niçin eşitlik ilkelerine göz saptanmamıştır? Konunun en can alıcı noktası da burada. Bundan ötürü Katma Protokolün görüşülmesi sırasında ulusal çıkarlarımız pazarlık masasına iletilememiş ve bu alanda heyetlerimiz yeteneksiz kalmıştır.

Tablo II. Ortak Pazar Ülkelerine İhracat ve İthalâtımızın Dolar Cinsinden Değerlerindeki Azalış

Yıl	İHRACATIMIZ			İTHALATIMIZ		
	Miktar 1000 Ton	Değer Milyon Dolar	1 Ton Değeri Dolar	Miktar 1000 Ton	Değer Milyon Dolar	1 Ton Değeri Dolar
1971	1003	268	267	1587	455	285
1972	1597	347	218	2132	652	305
Fark	+ %59.6	+ %29.5	— %23	+ % 35	+ %22.1	— %7.0

Kaynak: Aylık Dış Ticaret Özeti, DİE. Ocak 1973.

Tablo III. Ortak Pazar Lehine Libere Edilen Sınai Ürünlerimizin Bir bölüğü.

Tarife Gümrük No:	Malların Tanımı
28.08	Sülfürik Asit
28.15	Metaloit Sülfür
28.17	Sodyum Hidroksit
28.20	Alüminyum Oksit
28.22	Manganez Oksit
40.09	Vulkanize Kauçuk Boru ve Hortum
40.13	Vulkanize Kauçuk Eşya

40.14	Yazı Silgi lastiği, Rondela ve Contalar
41.10	Suni Deri
42.02	Seyahat Eşyası
44.11	Ağaç Mamuller
47.01	Kâğıt Hamuru
48.01	Mihaniki Üretilen Kâğıt
48.11	Duvar kâğıdı
48.16	Mukavva kutular
50.04	İpek ipliği ve mensucat
51.01	Sentetik iplik
57.05	Kendir iplik
57.09	Kendir mensucat
58.02	Halılar
58.04	Kadifeler
69.11	Porselen sofra eşyası
70.03	İşlenmiş cam
70.13	Cam sofra eşyası
70.19	Cam boncuklar
71.01	Ziynet eşyası
73.02	Ferrokrom
73.13	Demir ve çelik
76.02	Ham alüminyum
76.03	Alüminyum çubuklar
76.06	Alüminyum borular
76.13	Alüminyum ev eşyası
85.00	Elektrik motor ve cihazları
85.01	Elektrik jeneratörleri
90.15	Hassas teraziler

Bu durum karşısında kamu sektörü gibi, özel sektör sanayici kadrosu da sorunun ciddiliğini anlamış görünmemektedir. Muhtemelen üretici olmakla, Ortak Pazarın ithalatçısı olmak arasında kâr bakımından önemli bir farkın mevcut olmadığını düşünmektedirler. Ancak yerli sanayi bir kez yıkılırsa bundan hiç kimsenin kârlı çıkmıyacağı açıktır.

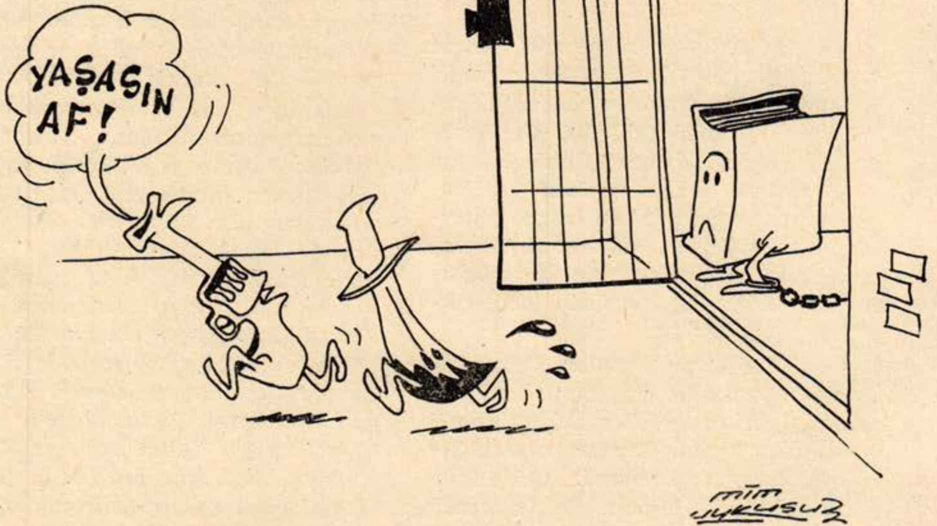
Türk karar organları, Ortak Pazar konusunda iki kampa bölünmüş görünüyor. Her iki kamptaki düşünce biçimi, duygusal olarak Ortak Pazar'ın ya yanında, ya da karşısında yer almak gibi iki farklı davranış içine sığdırılmış. Her iki kampın da kanılarını doğruluyan ciddi araştırmaları mevcut değil. Ne Plânlama Teşkilâtı, ne Maliye Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı ve ne de özel kesim, konuyu bilimsel yöntemlerle, ulusal çıkarlar açısından ele almamıştır. Asıl sakınca da burada. Ortak Pazarın teorideki yararı, bundan ötürü uygulamada kaybedildi.

NE YAPMALI?

Ortak Pazar karşısında perakende iyileştirme çabalarının başarılı olması artık çok güç. Denizlerimizde balina yaşamadığını, topraklarımızda Hindistan cevizi, ananas, avakoda armudu, kaju cevizi yetişmediğini, maydanozun ihraç edilemiyeceğini bilen bir kadronun müzakere masasına oturması gerektiğini politik karar organlarımız artık görmüş olmalıdır. Konu ancak bu koşuldan sonra ciddi olarak ele alınabilir.

Ekonomik üstünlükten çok, pazarlık ve diplomasi becerilerinin rol oynadığı, karşılıklı çıkar çatışması ve uzlaşması sorunudur, Ortak Pazar. Sürekli olarak kendi iç bünyesinde bu oyunun kuralları sürüp gitmekte zaten. Bizim kendi çıkarlarımızı korumamız, oyunun kurallarını onların insafına bırakmamız gerekir. O halde ne yapmalıyız? Bu sorunun cevabını bulmak için, çıkar çatışmasında aktif rol almamız sonucuna varmalıyız. Ortak Pazarın ya yanında ya da karşısında olmak gibi iki zıt davranıştan tüm vazgeçerek, hem yanında hem karşısında bir yöntem izlememiz gerekli. Aktif politikanın tanımından bunu kasıtlıyoruz. Taviz peşinde koşan sünepe bir politikadan sıyrılıp, dinamik, akılcı ve uygar bir yöntem izlemek demektir bu. Ortak Pazar dışında kalan, örneğin Yakın Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleriyle dış ticaret ilişkilerini daha çok pekiştirerek izleyebiliriz böyle bir politikayı.

Galiba bunu yapmak zorundayız.

YAŞASIN AF!
mim uykusuz

TÜRKİYE'NİN ELEKTRİK SORUNU

Mehmet ERDEMİR

Memleketimiz, çözüm bekleyen temel sorunu bol olan bir ülkedir. Esasen geri kalmışlık da bundan başka bir şey değildir. Sorunlar, birleşik kaplardaki sıvıya benzerler. Bilindiği gibi bir sıvıyı çeşitli kaplara koyar ve bunları aralarında birleştirirseniz, kapların biçimi ve büyüklüğü ne olursa olsun, içlerindeki sıvıların seviyeleri birbirine eşit olur. İşte bunun gibi bugün nasıl bir kalkınma sorunu, bir su sorunu, bir telefon sorunu, ne bileyim, bir telefon sorunu varsa, bir elektrik sorunu da vardır. Olanaklar sınırlı olduğuna göre, bunlar zamanında, yerinde ve ülke çıkarlarına en uygun biçimde kullanılmadığı sürece, bu sorunlar daima olacak, hatta giderek artacaktır.

1972 yılında Türkiye'de 11,2 milyar kilovat saat (kwh) elektrik üretilmiştir. İhtiyacın karşılanmasında sıkıntılar olmakla birlikte, sıkıntıyı çeken daha çok işletmecilerdir. Çünkü son zamanlarda koparılan bütün gürültülere rağmen, şu ana kadar memleket karanlıkta kalmamış, önemli sınırlamalar da olmamıştır.

Sıkıntının nedeni :

Bugünkü sıkıntının nedeni, temelde, plânlama, finansman ve teknik personel yetersizliğinden ileri gelmektedir. Plânlamadaki en büyük eksiklik, Keban Barajı konusundadır. Keban Barajına 1964 yılında başlanmış ve 1970 yılında bitmesi öngörülmüştür. Eğer Keban Barajı 1970 yılında bitse idi, o yıl bütün termik santrallar durdurulacak ve ihtiyaç diğer hidrolik santrallarla birlikte Keban Barajından karşılanacaktı. Fakat Keban 1970 yılında bitmedi, önce 1972'ye, sonra 1973 ve daha sonra da (1972 başlarında) 1974'e ertelendi. İşte bu ertelemelerdir ki, Türkiye'nin elektrik plânlamasını çığırından çıkarmıştır. Bu ertelemelerden kaçınılabilir mi idi ?

Bu sorunun cevabını verebilmek için erteleme nedenini bilmek gerekir. Kebanın gecikmesinin başlıca nedeni, Keban rezervuar sahasındaki mağaralar ve çatlaklardır. Bu mağara ve çatlakların suyu kaçırmasından korkulduğu için baraj gövdesi bittiği halde su tutmaya geçilememekte, bunların doldurularak giderilmesine çalışılmaktadır. Peki, bu mağara ve çatlaklar daha önceden bilinmiyor mu idi veya bilinemez mi idi ? İşte sorunun cevabı burada saklıdır. **Söz konusu mağaralar ve çatlaklar, bu genişlikte olmamakla beraber, önceden biliniyordu.** Esasen bir baraj yeri seçilirken rezervuarın su tutup tutmıyacağı konusu, en önemli faktörlerden biridir. Ve maalesef Keban Barajına başlamadan önce bu faktöre gereken önem verilmemiştir. Bu konuda Elektrik İşleri Etüd İdaresi jeologlarından Asım Alkumru'nun 2.3.1962 tarihli geniş raporunun özel bölümünde aynen şöyle denmektedir.

«... Araştırmalara göre rezervuar sahasının geniş zonlarda geçirimsiz olduğu müşahede edilmiştir. Lâkin Arapkir çayı vadisinde, Murat ve Fırat nehri kavşağı ile Mineyik köyü arasında kalan sahadaki paleozoik kalker - mermerde çatlaklı, breşleşmiş, faylı, mağaralı zonlara raslanmıştır. Ayrıca Murat ve Fırat nehri kavşağı ile Çankıran köyü arasında Fıratın faal nehir yatağında karstik su membaları vardır. **Bu sahaların detaylı bir jeolojik haritası ile hidrojeolojik etüdü yapılmalıdır ki, ondan sonra barajın yapılıp yapılamıyacağına dair bir karar verilebilsin.»** (Sayfa 69)

Görülüyor ki, bundan on bir yıl önce bir uzman, bugün karşılaşılan güçlükleri kesin olarak haber vermiş, barajın yapılmasını, bu mağara ve çatlakların aydınlığa kavuşturulmasına bağlamıştır. Buna karşılık yetkililer ne yapmıştır? Onlar bu uyarılara aldırmamışlar, konuyu doğu kalkınmasına bağlayarak politikacıları seferber etmişler, politikacılar da Meclislerde Özel Komisyonlar kurarak Kebanın Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânına alınmasını kararlaştırmışlardır. Böyle yapılacak yerde gerekli incelemeler yapılsa ve bitiş tarihi gerçeklere uygun olarak tesbit edilse idi, bugünkü ertelemeler olmayacağı gibi, Keban'a harcanan milyarların, yüz milyonları aşan yıllık faizleri bir yana, memleketin elektrik üretiminde karşılaşılan güçlükler de doğmazdı.

Kebanın, elektrik plânlamasını alt üst eden bu durumu ortaya çıktıktan sonra yapılan ikinci hata ise sorumlu Bakanlığın Kebanda gerekli incelemeleri yaptırarak kesin bir bitiş tarihi tespitini sağlayamamış olmasıdır. Bugün bilinen bitiş tarihi 1974 dür. Ancak bu tarihte işletmenin gerçekleşip gerçekleşmiyeceği hususunda yine de şüphe ve tereddütler bulunduğundan durum gittikçe karmaşık bir hal almaktadır. Halbuki güçlüklerin ortaya çıktığı 3 - 4 yıldan beri gerekli araştırmalar yapılmış olsaydı, bugün artık kesin olarak bitiş tarihi bilinir ve gerekli tedbirler de ona göre alınırdı. **Şu anda yine de öncelikle yapılması gereken iş, Kebanın ne zaman kesin olarak işletmeye alınacağının tespitidir.** Eğer Keban 1974 yılında işletmeye girecekse bu takdirde, önümüzdeki yıllarda önemli dar boğazlarla karşılaşılması söz konusu olmıyacaktır.

Yukarıda sıkıntı nedenleri arasında finansman ve teknik personel sorunundan da söz etmiştik. Bu sorunları daha sonra inceliyeceğiz.

Enerji Kaynaklarımız:

Elektrik ihtiyacı, geçmişteki gelişmeye ve gelecekteki gidişe bakarak yıllarca önceden isabet derecesi yüksek biçimde tahmin edilebilmektedir. Buna göre bütün sorun, yapılan ihtiyaç tahminlerine cevap verecek tesislerin de önceden programlanıp gerçekleştirilmesinden ibarettir. Ancak bu programlama sanıldığı kadar kolay değildir. Her şeyden önce böyle bir programlamada izlenecek enerji politikasının tesbiti gereklidir. Bir ülkenin enerji politikasının tesbitinde nelere dikkat edilmelidir? Daha doğrusu enerji politikası neleri içerir? Bunları kısaca gözden geçirelim:

1. Elektrik üretimi hangi birincil kaynaklardan sağlanacaktır? Bunların kapasiteleri nedir?

2. Bu kaynakları hangi kuruluşlar değerlendirecektir? Bu kuruluşların olanakları ve sorumlulukları neler olmalıdır?

3. Kurulacak tesislerin iç ve dış finansman sorunları nasıl çözümlenecektir?

Bilindiği gibi bugün yurdumuzda ve dünyada büyük çapta elektrik üretimi, hidrolik ve termik kaynaklara dayanmaktadır. Yurdumuzun hidrolik kaynakları çok zengindir, ancak su rejimi yönünden oldukça düzensizdir. Bununla birlikte termik - hidrolik dengesini iyi ayarlamak suretiyle bu durumu belirli ölçüde düzeltmek mümkündür. Termik kaynaklara gelince; bilindiği gibi bunların başında taş kömürü, linyit, petrol, nükleer enerji tabii gaz ve jeotermal enerji gelmektedir. Tabii gaz ve jeotermal enerjinin büyük santrallarda kullanılmalarının henüz çözümlenmemiş bir takım sorunları olduğu için bunları bir yana bırakıyorum. Buna göre bugün memleketimiz için söz konusu edilecek birincil enerji kaynakları, taş kömürü, linyit, hidrolik enerji, petrol ve nükleer enerji olmaktadır.

Zonguldak havzasında yeterince taş kömürü olmakla beraber bu değerli yakıtın elektrik santrallarında kulanılması uygun düşmemekte, yalnız artıklarından yararlanılması gerekmektedir. Ayrıca yeraltından çıkarılacak taş kömürü ile üretilen elektrik nispeten pahalı da olmaktadır. Bu nedenlerle taş kömürüne dayalı santrallar kurulması bugün için uygun düşmemektedir. Kaldı ki, yeni bir santral için gerekli kömürün ek olarak çıkarılması uzun bir süreyi de gerektirmektedir.

Linyite gelince:

Memleketimizde oldukça zengin linyit yatakları vardır. Ancak bunlar yeterince aranıp bulunmuş değildir. Nitekim üç milyar tondan fazla rezervi olduğu anlaşılan Elbistan - Afşin linyitleri 5 - 6 yıl öncesine kadar bilinmiyordu. Halen bilinen yataklar ise yeterince araştırılıp geliştirilememektedir. Örneğin TKI'nin elinde bulunan Tunçbilek ve Seyitömer linyitlerinin halen işlemekte ve yapılmakta olan Toplam 730 MW gücündeki santrallardan fazlasına kömür sağlıyamıyacağı ileri sürülmektedir. Halbuki bu bölgede yeterince arama yapılsa, kanımızca daha fazla linyit bulunabilir.

Soma bölgesinde de oldukça zengin linyit yatakları vardır. Ancak burada da yeterince arama yapılmamıştır. Buradaki yatakların büyük kısmı (tahminen 120 milyon ton) bir kaç özel kişinin elindedir. Bu kişiler yılda ancak 6 - 700 bin ton linyit üretmektedirler. Halbuki verimli bir çalışma için 25 - 30 yıllık bir süre kabul edilirse burada yılda 3 - 4 milyon ton linyit çıkarılabilir. Yeterince arama yapılsa rezerv miktarı da artabilir. Durum böyle olduğuna göre Soma'da derhal 300 MW gücünde bir santral kurulabilir. Nitekim 1967 yılından beri bu konuda çalışmalar yapılmaktadır. Ancak bu yatakların sahipleri gerekli kömürü çıkaracak durumda değildirler. 40 yıla yakın bir süredir işlettikleri bu millet malından yılda 5 - 10 milyon kâr sağlayıp sadece kendi çıkarlarını düşünen bu kişiler işletmelerini modernleştirip genişletmeye bir türlü yanaşmamaktadır. Daha bir 40 yıl geçse, bu tutum sürdürüldükçe, anayasaya göre devletin hüküm ve tasarrufunda bulunan bu yataklardan elektrik üretiminde yararlanmak mümkün olamıyacaktır. Durumun böyle olduğu ve olacağı ilgililerce bilindiğinden Kalkınma Plânı 1972 Programına (S. 184. tedbir 6) şu tedbir konmuştur:

«Soma bölgesi kömür yataklarının Türkiye Kömür İşletmeleri Genel Müdürlüğünce enerji santrallarında kullanılmak üzere değerlendirilmesi sağlanacaktır.»

Ayrıca 3. Beş Yıllık Kalkınma Plânında da (S. 282 No: 601/3 ve S. 927, No: 2198/2) aynen şöyle denilmektedir:

«Elektrik enerjisi üretimi için kullanılması zorunlu olan veya yurt ekonomisine uygun verimli biçimde işletilmiyen linyit yatakları... Anayasanın 130. maddesine uygun bir anlayışla kamu kuruluşlarınca işletilecektir.»

1973 yılı programında ise şu tedbir yer almaktadır. (S. 206 No: 278/5)

«Soma ve diğer elektrik enerjisine dönük linyit yataklarının Türkiye Kömür İşletmeleri Genel Müdürlüğünce değerlendirilmesi sağlanacaktır.»

Ancak memleketimizde bugün hüküm süren tutuma göre, plân yapmak başka, uygulama ise daha başkadır. Tutucu güçlerin egemenliğinde yapılan bir plân, elbetteki kamu çıkarlarından çok bu güçlerin çıkarlarına uygun biçimde yapılmakta, linyit konusunda olduğu gibi bazı plâncıların yardımı ile kamu yararına olarak plân ve programlara alınan hususlar ise savsaklan-

makta, ya hiç uygulanmamakta veya geciktirilmektedir.

Keban'ın gecikme ihtimali karşısında plân ve programlarda öngörüldüğünü yukarıda belirttiğimiz tedbirin gecikilmeden uygulanması yani aslında devletin hüküm ve tasarrufunda bulunan Soma linyitlerinin derhal ilgili devlet kuruluşuna devri gerekirdi . Bu devir işlemi için Meclislere, hükümete ve ilgili devlet kuruluşlarına (MTA ve TKİ) düşen görevler vardır. Görünen odur ki bu kurumlardan hiç biri bu görevi, işin ciddiyetine ve aceleliğine uygun biçimde yerine getirememektedirler.

Türkiye'nin bugün bilinen ve elektrik üretiminde kullanılması mümkün olan kömür yatakları, sadece Soma kömürlerinden ibaret değildir. Bundan kısa bir süre önce işletilmesine başlanan Amasra kömürlerinden yararlanılarak 150 MW gücünde bir santralın kurulması mümkün görünmektedir, ancak TKİ ciddi tedbirlerle böyle bir işletmeye geçmek için istekli görünmemektedir.

Sivas'ın Kangal ilçesinde de oldukça zengin linyit yatakları olduğu bilinmektedir. Bu yataklar TKİ'nin elinde olduğu halde işletme için gerekli tedbirler alınmamaktadır. Halbuki burada da en az 150 MW gücünde bir santral kurmak mümkündür.

Bunlardan başka Yatağan'da (Muğla) da linyit yatakları bulunduğu bilinmekte ise de özel sektör elinde olan bu yataklarda önemli hiç bir faliyet görülmemektedir. Çan linyitleri için de durum aynıdır.

Sadece yukarıda sözünü ettiğimiz Elbistan - Afşin linyitleri üzerinde yoğun diyebileceğimiz bir çalışma yapılmaktadır. Bu da başlangıçta kömür ve elektrik üretim tesislerinin TEK tarafından birlikte ele alınması ile mümkün olmuştur. Elbistan'da 1977 yılından itibaren her yıl 300 MW gücünde dört ünitenin işletmeye alınması plânlanmıştır. Buradaki yatakların zenginliği karşısında Elbistan Santralının ünite sayısı ileriki yıllarda 10 - 15'e çıkarılabilir. Ancak bu projenin ilk kademesi için 400 milyon doları aşan dış para ihtiyacının bu yıl içinde sağlanarak en geç yıl sonuna kadar makina ve teçhizatının ihalesi gerekir.

HİDROLİK ENERJİ

Memleketimizin hidrolik enerji potansiyeli, ortalama bir yağış yılı için 60 - 70 milyon kwh civarındadır ve zengin bir olanak sayılır. Halen bu potansiyelin ancak % 5'inden yararlanabilmekteyiz. Ancak şunu da belirtelim ki, nehirlerimizin su rejimi düzensizdir, yani örneğin İsviçre veya İtalya'da olduğu gibi yüksek dağlardaki buzullar tarafından beslenmedikleri için su geliri, geniş çapta yıllık yağışlara bağlıdır. Elimizde uzun yılları kapsıyan (hiç değilse 60 - 70 yıllık) meteorolojik veriler bulunmadığı için kurak yılların tekrarını kesin olarak saptamak mümkün değilse de bazı yaklaşık hesaplarla tekrarın 9 yılda bir olduğu sonucuna varılmıştır. Gerçi şu da varki, elimizdeki bilgilere göre son senelerde olduğu gibi arka arkaya 3 yılın kurak geçtiği de pek görülmemiştir. Bu gibi halleri istisna olarak kabul etmek gerekir.

Bu durum yani kuraklığın elektrik üretimini etkilemesi, plânlamada Termik - hidrolik dengesi sorununu ortaya koymaktadır. Örneğin bu denge yüzde 50 - 50 olarak tespit edilse ve yıllık ihtiyacın 20 milyar kwh olduğu sırada (1977 yılı) kuraklık yüzünden hidrolik satnrallardaki üretim % 20 eksik olsa, bu takdirde 2 milyar kwh olan açığın termik santrallardan karşılanması gerekir. Bu da termik santrallarda bu miktarda yedek bulundurulması anlamına gelir. Esasen normal işletme için zaten sistemde % 10 - 15

civarında yedek bulunduğundan bu, ek bir yedektir. Böyle bir ek yedek için gerekli yatırım 2 milyar lira civarındadır. Bu yatırım ölü bir yatırımdır. Böyle bir yatırımın yıllık faiz ve amortismanı % 15 olarak kabul edilirse, bu tesisin yıllık ek masrafı 300 milyon lira eder. Bunun dokuz yılda bir kullanılacağı düşünülürse sekiz yıllık masraf tutarı yuvarlak hesapla 2,5 milyar lirayı bulur. 2 milyar da tesis için yatırılacağına göre böyle bir ek yedek için 4,5 milyar lira harcama gerekmektedir. Bu miktar enerji ile örneğin alüminyum üretilirse yılda 120.000 ton alüminyum elde edilir. 120.000 ton alüminyumun dünya fiyatları ile değeri ise 800 milyon lira eder. Buna karşılık alüminyum değil de tekstil üretilse, aynı miktar enerji ile 20 milyar lira tutarında kumaş üretilir.

Bu iki örneği vermekten amacımız şudur : Bir ülkenin sanayileşmesi, her türlü altyapı tesisleri ve enerjisi ile birlikte bir bütündür. Bazı sanayi kolları (alüminyum da olduğu gibi) çok yoğun elektriğe ihtiyaç gösterirken, bazı kesimler çok az enerji kullanırlar. Bu nedenle plânlamada (burada en geniş anlamı ile kalkınma plânlarını kastediyoruz) yatırım projelerine öncelik verilirken çok ince hesaplar yapılması gerekir.

Elektrik plânlaması yönünden tekrar kuraklık konusuna dönersek, yukarıda yaptığımız hesaplardan anlaşılacağı gibi, tüm ihtimalleri karşılayacak bir plânlama, çok fazla yedek bulundurmayı ve dolayısıyla ölü yatırımı gerektirir. Bu nedenle termik - hidrolik dengesinin tespitinde yatırım kaynaklarımızın yetersiz olduğu sürece, bazı risklerin göze alınması zorunluğu vardır, aksi halde su kaynaklarımızı geliştirmemek gibi bir durum karşısında kalırız ki, bu da dünyada giderek artacağı anlaşılan enerji bunalımı karşısında izlenecek bir yol değildir. Ayrıca bu gibi arızi hallerde yararlanılmak üzere enterkonnekte sistemi, Avrupa ülkeleri arasında olduğu gibi, bütün komşu ülkelerle birleştirmek yerinde olacaktır.

Öte yandan bugün en önemli hidrolik potansiyelin bulunduğu Fırat havzasındaki büyük barajlar hizmete girdikçe kuraklık tehlikesi nispeten azalacaktır, çünkü Fırat'ın su rejimi Orta Anadolu nehirlerine oranla daha düzgündür. Hidrolik tesislerdeki en önemli sorun, bunların ön incelemelerinin yeterince doğru yapılarak esasen uzun olan inşa sürelerini daha da uzatmamaktır.

PETROL ENERJİSİ

Halen yurdumuzun tüm enerji ihtiyacının % 43'ü, elektrik enerjisi ihtiyacının da % 40'ı petrol ile karşılanmaktadır. Petrol ihtiyacının ancak 1/3'ünü yurt içinden sağlıyabildiğimize göre bugün tüm enerji ihtiyacımızın % 30'u dışa bağlı demektir ve bu bağlılık giderek de artmaktadır. Belki denilebilirki, bütün dünyada da gidiş bu yöndedir. Ancak zengin ülkeler bile bu duruma çare ararlarken, bizim sorumsuzca bu yönde devam etmemiz çok yanlış olur.

Memleketimizde petrol bulunduğu genellikle kabul edilmekle beraber, maalesef 20 - 25 yıllık çabaya rağmen bugün ihtiyacımız olan petrolü, kendi kaynaklarımızdan karşılayacak duruma gelemedik. Bunun başlıca nedeni, yurdumuzun rakımının yüksek olması dolayısıyla muhtemelen petrolün derinlerde bulunması, arama yapan milletlerarası petrol şirketlerinin ellerinde şimdilik çok ucuza mal olan başka kaynaklar olması karşısında bu şirketlerin muhtemelen rasladıkları petrol yataklarını şimdilik işletmek istememeleri; bizim de, gerek petrol kanu-

nundaki kısıtlamalar ve gerekse konuya yeterince önem vermememiz yüzünden gerektiği ölçüde arama yapamamamızla ilgilidir.

Halen yurdumuzda bilinen petrol rezervleri 60 - 70 milyon ton civarındadır. 1972 yılı petrol tüketimi 10 milyon ton olduğuna ve tüketim 6 - 7 yılda iki katına çıktığına göre bu rezervler, önemli bir yerli kaynak sayılamaz. Durum böyle olduğu sürece elektrik üretimini de olabildiği oranda Fuel - Oil'e dayandırmamak gerekir. Nitekim, bugüne kadar her üç plânda da bu ilke yer almış, ancak uygulamada yerli kaynakların (su ve linyit) yeterince geliştirilmesi, daha önce açıkladığımız nedenlerle sağlanamamıştır. Linyitlere yeterince önem verilmeyip, Keban da gecikince cankurtaran simitine sarılır gibi, Fuel - Oil santrallarına sarılınmıştır. Esasen yabancı petrol şirketleri ile işbirliği içindeki bazı çevreler de her zaman, bu simiti atmaya hazır durumda olmuşlardır, ve olmaya da devam etmektedirler.

Fuel - Oil santralları her şeyden önce döviz yakarlar. Bugün döviz sıkıntımız hafiflemiş sayılmakla beraber bunun hep böyle sürüp gideceğini kimse garanti edemez. Artık işçi dövizleri gelirinde bir donma olacağını kabul etmek gerekir. Nitekim DPT'nin bu konudaki en son araştırmasında (8.4.1973 tarihli Cumhuriyet) işçi dövizlerinin 1973 yılında artmayacağı belirtilmektedir. İthalât giderek ihracattan daha hızlı arttığına göre önümüzdeki yıllarda yine döviz sıkıntısı ile karşılaşılması muhtemeldir.

Öte yandan **linyitlerin geliştirilmesi** ek istihdam **olanağı yarattığı** gibi millî gelire **de** katkıda bulunmakta, milletlerarası bunalımlardan etkilenmemektedir. Halbuki petrol, milletlerarası bunalımlardan derhal etkilenmekte ve sağlanmasında güçlükler doğmaktadır. Nitekim son dolar bunalımı ile ilgili olarak ortaya çıkan fiyat sorunu yüzünden hemen bir Fuel - Oil sıkıntısı baş göstermiştir.

Bir başka nokta da Fuel - Oil ile çalışan santralların elektrik maliyetlerinin yüksekliğidir ve öyle anlaşılıyor ki petrol fiyatları yükselmeye devam edecektir. Bunun nedeni, Birleşik Amerikadaki enerji sıkıntısı ile ilgilidir. Halen Amerikada petrol alârmı verilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri Dünya petrol üretiminin dörtte birini tüketen bir ülkedir. Fakat artık kendi üretimi, tüketimini karşılamamaktadır. Bugüne kadar ABD'nin petrol ithalâtı kısıtlı ve çok azdı. Ancak artan tüketim karşısında kısıtlama olanağı kalmamıştır. Öte yandan Amerika'nın kömür rezervleri de çok geniştir. Ancak ötedenberi süregelen plânsız gidiş sonucu üretimi ihmal edilmiştir. Halen Nixon'un, enerji konusunda Kongreye sunacağı raporun ne gibi tedbirler önereceği kesin olarak bilinmiyorsa da kömür kaynaklarının geliştirilmesinin tavsiye edileceği sanılmaktadır. Kömür kaynaklarının da akşamdan sabaha harekete geçirilmesi mümkün değildir. Bu nedenle bir süre (1980'e kadar) ABD önemli ölçüde petrol ithal edecektir. Bu da petrol fiyatlarını yükseltecektir. Bu konudaki uzmanların belirttiğine göre petrol fiyatları önümüzdeki yıllarda giderek artacak ve 1980 yılında bugünkünün iki katına çıkacaktır. Hatta bu yüzden bir harb çıkması dahi mümkündür. O kadarki, ABD'nin Çin Hindinden çekilmesinin bir nedeni de petrol sorunu ile ilgilidir, denilebilir. Bundan sonra ABD'nin dikkati, dünya petrol rezervlerinin % 60'ının bulunduğu Orta Doğuda yoğunlaşacaktır.

Bütün bu gerçekler karşısında, olabildiği kadar yerli kaynaklarımızı geliştirip Fuel - oil santralı kurmaktan kaçınmamız gerektiği açıkça ortaya çıkmaktadır.

NÜKLEER ENERJİ

İkinci Dünya Savaşının sonlarında Hiroşima ve Nagazaki'de patlatılan atom bombalarının taşıdığı enerji, insanları, bu enerji türünün insanlığa yararlı amaçlar için nasıl kullanılacağı konusuna yöneltmiştir. Bunun sonucu olarak, aşağı yukarı 15 yıldan beri Atom Enerjisinden elektrik üretimine başlanmıştır. Ancak 15 yıllık tecrübe, hangi reaktör tiplerinin gelecek vaadettiği konusunda henüz kesin sonuçlar vermemişse de bazı tiplerin ileride de geçerliliğini koruyacağı artık anlaşılmış sayılır.

Bilindiği gibi bugün en önemli atom yakıtı, uranyumdur. Memleketimizde uranyum yataklarına rastlanmıştır. Bunların genişliği hakkında henüz kesin bilgimiz yok ise de önemli ölçüde uranyum bulunduğu sanılmaktadır.

Burada en önemli nokta, doğal uranyum kulanan reaktörlerin mi, yoksa zenginleştirilmiş uranyum kullanan reaktör tipinin mi seçileceğidir. Geleceğin reaktörünün zenginleştirilmiş uranyum kullanan tipler olacağı anlaşılmaktadır. Zenginleştirme tesisleri ise halen yalnız Amerika Birleşik Devletleri ile Rusya'da bulunmaktadır. Buna göre bu tip reaktörlerde dışa bağlılık fazladır. Ne var ki doğal uranyum kullanan tiplerde de hiç değilse ilk zamanlarda yine dışa bağlılık söz konusudur. Esasen bugün doğal uranyum kullanan «ağır su reaktörleri» yalnızca bir firma tarafından yapılmakta, gerekli ağır su tesisinin yurt içinde kurulması, ancak 2000 MW güçten itibaren rantabl olabilmektedir. Bu nedenle kurulu atom santralı gücü bu düzeye çıkıncaya kadar ağır suyu ithal etmek gerekmektedir. Ayrıca bu tipin, aşağı yukarı 10 sene sonra terk edileceği de anlaşılmaktadır.

Öte yandan ortak pazar ülkeleri, ABD'ne ve Rusya'ya bağımlı olmamak için zenginleştirme tesisleri kurmaya karar vermişlerdir. Bu nedenle 1980 den itibaren Avrupa'da da zenginleştirme olanakları sağlanacaktır.

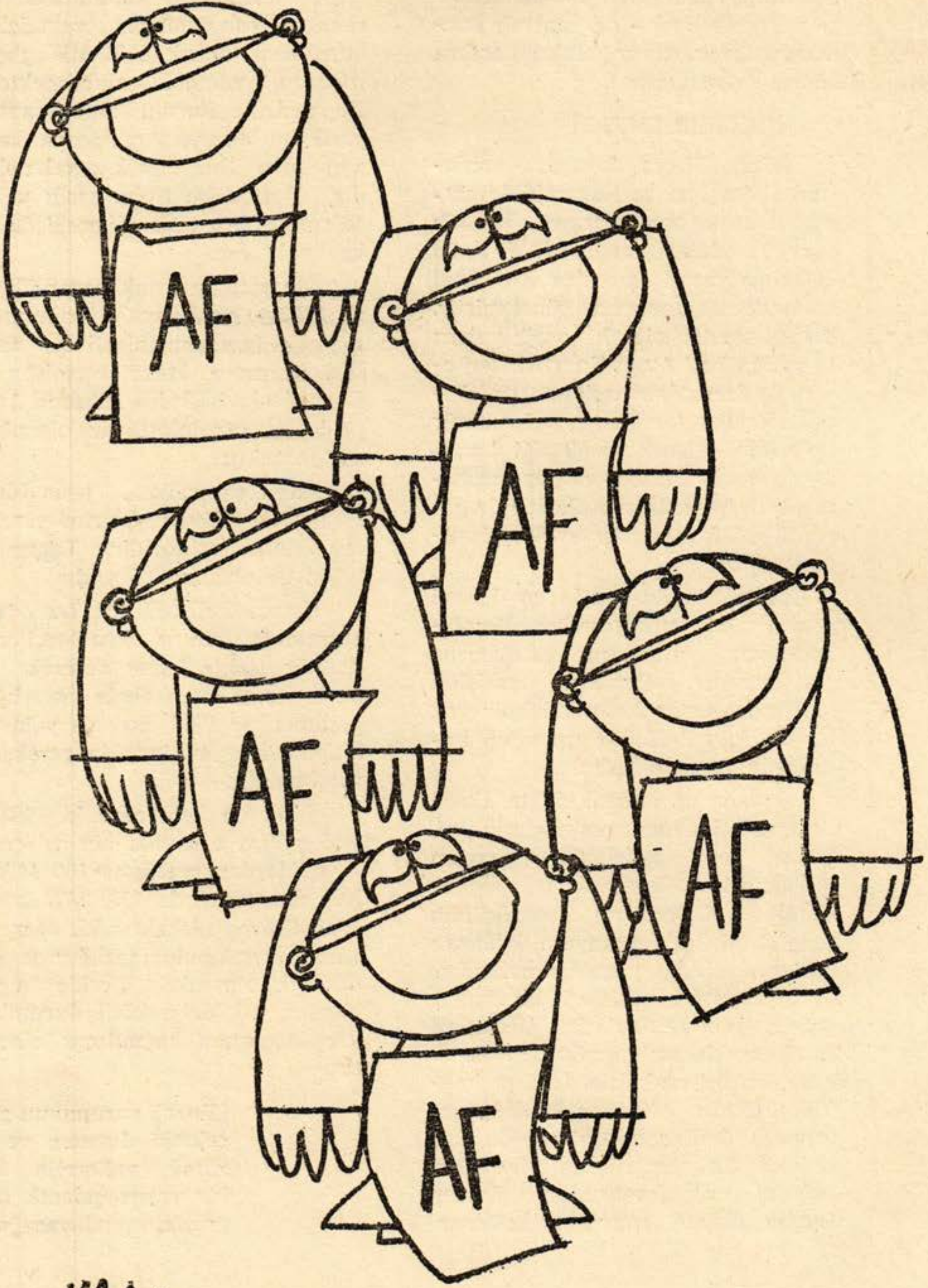
Atom santralları, tesis birimi başına en yüksek yatırım gerektiren üretim tesisleridir. Yapım süreleri de ortalama 6 yıldır.

Kısaca belirttiğimiz bu durum karşısında bir an önce seçilecek reaktör tipine karar vererek bir atom santralının ihale hazırlığına geçilmeli ve 1980 sonrası yıllarının ihtiyacı için bu konuda gerekenler yapılmalıdır.

Şunu da belirtelim ki 1980 - 1985 yılları arasında her yıl çeşitli kaynaklardan ortalama 600 MW ve 1985 den sonra da 1000 MW kurulu güce ihtiyaç olacaktır ki, eğer bugünkü vurdumduymazlığımızı sürdürecek olursak, ileride bugünkünden çok daha kötü durumlarla karşılaşmamız kaçınılmaz olacaktır.

(Enerji sorununun gelecekteki durumu ve çözümü yollarıyla ilgili bir yazıyı gelecek sayımızda yayınlayacağız)

Yalçın Çetin

TÜRKİYE'DE SOSYAL GÜVENLİĞİN DÜZENİ YA DA DÜZENSİZLİĞİ

M. Alev COŞKUN

Sosyal Güvenlik yönünden ülkemizde çoğulcu bir örgütlenme görülmektedir. (Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu, Bağ - Kur, OYAK, kurulması öngörülen ve Mecliste görüşülen MEYAK, ve kurulması düşünülen İYAK.) Bu çoğulcu örgütlenme kendi içinde çeşitli tutarsızlıklar ve karmaşılıklar göstermektedir.

Bu sistem çoğulcu olduğu halde, sosyal güvenlik yönünden çoğunluğu gözetmemekte bir azınlık için (iktisaden faal nüfusun % 14.3) güvenceler sağlamaktadır. Giderek, ek kurumlarla da bütün güvencelere sahip, halktan kopmuş bir mutlu azınlığın yaratılmasını öngörmektedir. İşte, ülkemizdeki sosyal güvenlik sisteminin asıl düzensizliği buradadır.

Çağımızın demokratik toplumlarında, bütün yurttaşlara kentte ya da köyde yaşamalarına bakmaksızın sosyal güvenceler tanınıyor. Ülkemizde ise, bu güvenceler kentlerde oturan bürokratlara (memur ve subay), işçilere giderek esnaf ve bağımsız çalışanlara veriliyor. Ama, zaten ekonomik olanakları pek dar olan ve köylerde yaşıyan büyük kitle tarım işçisi ve köylü düşünülmüyor.

Ayrı - ayrı çeşitli örgütler eliyle gerçekleşse de, karmaşık ve karışıklıklar içinde bulunsa da, sosyal güvenliği sağlamak için atılan bu adımlar elbette yararlı olmuştur. Ancak bu dağınıklığın ve düzensizliğin düzeltilmesi de gerekmektedir.

Bu konu birbirine son derece bağlı sosyo - ekonomik sorunları çetrefil bir biçimde içermektedir. Bu nedenle yazıda yaygın olarak bir yandan bugünkü sosyal güvenlik sistemindeki sorunlar ortaya konulmağa öte yandan da öneriler getirilmeğe çalışılacaktır.

YAYGIN bir sosyal güvenlik, insanlık onuruna uyan bir toplum düzeninin, insan mutluluğunun, sağlıklı bir demokrasinin ve kalkınmanın gereğidir.

Anayasamıza göre «Herkes Sosyal Güvenlik hakkına sahiptir. Bu hakkı sağlamak için Sosyal Sigortalar ve Sosyal Yardım Kurumları kurmak ve kurdurmak devletin ödevlerindendir.» Bu ödevlerin öncelikle yerine getirilmesiyle sosyal hukuk devletinin önde gelen koşulları gerçekleştirilmiş olacaktır.

İNSANIN ÇARESİZLİĞİ VE MUTLULUĞU

İnsanlar, hastalıkta, sakatlıkta, yaşlılıkta, işsizlikte, emeklilikte yalnız ve çaresiz kalmamalıdırlar. Yalnızlık ve çaresizlik kaygısı içinde yaşamaları insanları mutsuz kılar, onlarda ruhi bunalımlar, huzursuzluklar yaratır; kendi - kendine güvenden yoksun bırakır. Giderek, insanları özgürlüksüz, ve başkalarına bağımlı duruma getirebilir.

Sağlıklı bir toplum, huzur içerisinde milli birlik ve dayanışmayı gerçekleştiren bir toplum yaratmak ana amacımız olmalıdır. Bu ana amacın gerçekleşmesi, herkesi kapsayan bir sosyal güvenlik düzeni kurulmasına bağlıdır.

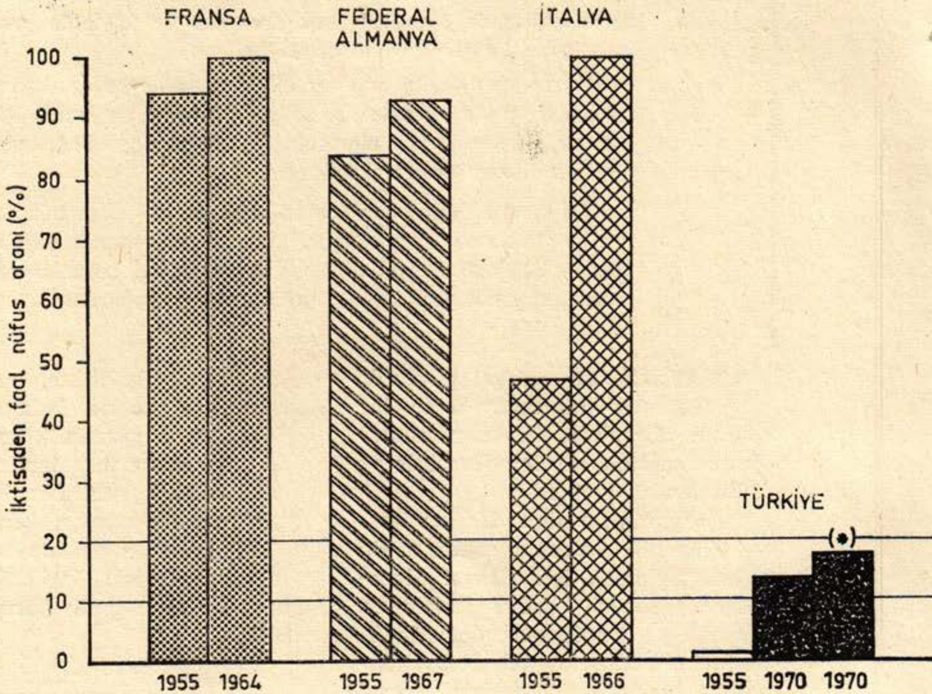
DEMOKRATİK REJİMİN BAŞARISI

İnsanların mutluluğu kadar özgürlüğü de, sosyal güvenliklerinin sağlanması oranında gerçekleşebilir. Mutlu ve özgür insanların toplumunda demokrasi kök salar. Herkesi kapsayan bir sosyal güvenlik sistemi sınıflararası farklılıkları önemli ölçüde törpüler. Sınıf mücadelelerinin kırıcılığını bir ölçüde kaldırmaya yardım eder. Sonunda, sağlıklı ve istikrarlı bir düzenin kuruluş ve işleyişinin olasılıklarını yaratır.

Günümüzde çoğulcu demokratik rejimlerin başarısı, sosyal güvenlik tedbirlerinin genelleşme hızına da bağlıdır.

Aşağıdaki tablo, bu ana fikri kanıtlıyan güzel bir delildir.

SİGORTALI SAYISINDAKİ GELİŞMENİN DÖRT ÜLKE ARASINDA KARŞILAŞTIRMASI

(*) Yurt dışında çalışanlar dahil

Kaynak: Birleşmiş Milletler «1970 Sosyal Durum Raporu» ve DPT, 3. Beş Yıllık Plan, S. 896 Tablo 623.

Bu tablo Türkiye ile tarih boyunca yakın ilişkiler kurduğumuz Avrupa'nın diğer üç ülkesinin durumunu gözler önüne sermektedir. Fransa'da 1955 yılında istinaden faal nüfusun yüzde 94'ü sosyal güvenlik tedbirlerinden faydalanıyordu. 1964 yılında bu oran yüzde 100'e ulaşmıştır.

Federal Almanya'da aynı durum kesinlikle görülebilir. İtalyan denemesi ilginçtir. İtalya'da 1955'de iktisaden faal nüfusun yüzde 47'si sigortalı iken, bu oran 1966 da yüzde 100'e ulaşmıştır.

Türkiye'de ise 1955 yılında iktisaden faal nüfusun yüzde 0.8'i sigortalı iken 1970 yılında bu rakam ancak yüzde 14.3'e yükselebilmiştir. Yurt dışında çalışan işçilerin de dahil edilmesiyle, iktisaden faal nüfusun yüzde 18'i bu olanaklardan yararlanabilmektedir.

Bu karşılaştırmaya, demokratik sol partilerin iktidarda olduğu İskandinav demokrasilerindeki rakamlar konulmamıştır. Çünkü oralarda sosyal güvenlikten faydalananların yüzdesi, iktisaden faal nüfusun tümünü kapsamaktadır.

MİLLİ VE YAYGIN BİR SOSYAL GÜVENLİK İHTİYACI

Çağımızın demokratik düşünüş ve süreci içinde ve sosyal güvenlik tedbirlerinin genelleşme hızı karşısında, artık işçi sigortalarının, emekli sandıklarının gerilerde kaldığını iddia etmek bir abartma sayılmamalıdır. Artık bütün yurttaşları kapsayan milli bir sosyal güvenlik düzenine ihtiyaç vardır.

Türkiye'de, iktisaden faal nüfusun ancak % 14.3'ü sosyal güvencelerden yararlanmaktadır. Yurt dışında çalışan işçilerin de dahil edilmesiyle, bu rakam % 18'e ulaşmaktadır. Devlet Planlama Teşkilâtının tahminlerine göre, Bağ - Kur'un tam olarak işlemesiyle bu oran % 38'e yükselebilecektir. Geriye kalan büyük kitlenin en ufak bir sosyal güvencesi yoktur.

Bütün yurttaşları kapsayacak olan milli bir sosyal güvenlik düzeninin ana yöntemlerini açıklamadan önce, mevcut durumu kısaca gözden geçirmekte yarar vardır.

ANAYASAMIZIN NİTELİĞİ : DEMOKRATİK - SOSYAL HUKUK DEVLETİ

Anayasamız Türk Devletini «Demokratik Sosyal Hukuk Devleti» olarak tanımlar.

Hukuk devleti, yasama ve yürütmenin başta Anayasa olmak üzere, bütün yasalara bağlı, vatandaş ana hak ve özgürlüklerine saygılı olduğu bir devlet düzenidir. Hukuk devletinin gereklerinin Anayasa ve yasalarda kâğıt üzerinde belirtilmesi yetişmez. Hukuk devletinin işleyişini sağlayan, vatandaş ana hak ve özgürlüklerini koruyan Anayasal örgütlerin de kurulmuş olması gerekir. Gerçekten, 1961 Anayasasının yürürlüğe girmesinden hemen kısa bir süre içinde «Hukuk Devleti»nin yapısal örgütleri kurulmuş ve işler hale getirilmiştir. Kanunların, Anayasaya uygunluğunun yargısal denetimini sağlıyan, çağımızın demokratik ve ilerici hukuk kurumu Anayasa Mahkemesi, bu fonksiyonunu gerçekleştiriyor. Yasama organından geçen kanunların Anayasaya uygunluğunu denetliyor. Bir asırlık bir geçmişe sahip olan Danıştay idarenin, yasalara, aykırı kararlarını denetliyor, gerekirse iptal ediyor ve idarenin hukuka bağlılığını gerçekleştirmek yönünde görevler yükleniyor.

Anayasamızda tanımlanan «Sosyal Devlet» ise, yukarıda verilen rakamlar gözönünde tutulursa görebilmek kolay değildir.

SOSYAL HUKUK DEVLETİ KURULUŞLARI

Türkiye'de, Anayasamızdaki sosyal hukuk devleti niteliğini gerçekleştiren üç kuruluş vardır:

Memurlara emeklilik hakkını veren Emekli Sandığı; önce işçi sigortaları olarak kurulmuş sonraları kapsamı genişletilmiş olan Sosyal Sigortalar Kurumu; ve 1972 nin sonlarında yürürlüğe giren kanunu ve uygulamaya henüz geçmesiyle, esnaf, sanatkâr ve diğer bağımsız çalışanların sosyal güvenliklerini sağlıyan ve kısaca Bağ - Kur adıyla bilinen yeni kurum.

Devlet kesiminde çalışan ve iştirakçi sayısı 1971 yılında 800.000 olarak saptanan bürokratların sosyal güvenlik hakları Emekli Sandığı tarafından sağlanmaktadır. Sandık iştirakçilerine, işsizlik ve hastalık dışındaki riskler karşısında, ve özellikle emeklilik halinde, emekli maaşı proğramlarını uygulamaktadır.

Sosyal Sigortalar Kurumu, sanayi ve hizmetler sektöründe çalışan beden ve fikir işçilerine iş kazaları, meslek hastalıkları, hastalık ve analık, maluliyet, ihtiyarlık sigortası programlarını uygulamaktadır. 3. Beş Yılılk Planda verilen rakamlara göre 1962 yılında 680.000 olan sigortalı sayısı, 1965 yılında 921.000'e, 1971 yılında 1.404.000'e yükselmiştir.

Emekli Sandığı ve Sosyal Sigortalar Kurumu kapsamına girmeyen esnaf, sanatkâr ve diğer bağımsız çalışanların sosyal güvenliklerini sağlamak için Bağ - Kur'un kurulması sosyal güvenlik alanında pek önemli ve olumlu bir atılımdır.

Açıklanan rakamlara göre, Ocak 1973 sonu itibariyle Bağ - Kur üye sayısı 800.000'e yaklaşmıştır. Bu kurumun, bir kaç yıl içinde üye sayısının 2.000.000'u bulacağı belirtilmektedir. 3. Beş Yıllık Plânın da Bağ - Kur'un tam olarak uygulamaya geçmesiyle 1973 yılı sonunda sigortalı sayısının iktisaden faal nüfusun % 38'ine ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Bu üç kurumun sağladığı güvenlik haklarına **Asıl Sigortalar,** ya da **Birinci Derecedeki Sigortalar** adı verilebilir. Bu girişten sonra, sorunlar üzerinde durabiliriz.

***

ANA SORUN: DÜZENSİZLİK - İKİLİ YAPI VE MUTLU AZINLIK

Sosyal güvenlik alanında ülkemizde ikili bir yapı vardır. Bir tarafta sosyal güvenliklere sahip olan bir azınlık, öte yanda böyle bir olanağa kavuşmamış çoğunluk.

Sosyal güvenlik kapsamına alınan azınlık, modern sektörü temsil etmekte; bürokratları, sanayi ve hizmet sektöründe çalışanları, giderek esnaf, sanatkâr ve bağımsız çalışanları içermektedir. Sosyal güvenlik kapsamı dışında kalan çoğunluğa: tarım işçileri, çiftçiler, köylüler girmektedir. Konuya ağırlık veren önemli sorun, bu çoğunluğun sosyal güvenlik yönünden durumlarının ne olacağıdır.

Bu ikili yapı, kendi içinde de düzensizliklere ve karmaşık örgütlenmelere sahiptir. Modern kesimdeki azınlığın sosyal güvencelerini sağlıyan üç ayrı örgüt arasında «norm» ya da «standart» birleşikliğinin olmamasından doğan problemler ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında, modern kesimdeki azınlık, sosyal güvenliklerini elde etmekle kalmamış, ek örgütler kurarak (OYAK, kurulması kararlaştırılan MEYAK ve İYAK) ilâve güvencelere de sahip olmuşlardır. Bu durum yeni bir sosyo - ekonomik sorunu ortaya çıkarmıştır. Bürokrasi + ordu personeli + işçi'den oluşan, sosyal güvenliklerine ilâve güvenceler de katan ve bu konuda giderek halktan kopan bir mutlu azınlık - onun yanında hemen hiç bir

sosyal güvenceye sahip olmayan büyük bir kitle...

Kuşbakışı bir yöntemle özetlenen bu sorunlar daha ayrıntılı analizlere muhtaçtır. Bu sebeple önce Ana Sosyal Güvenlik Kurumlarının sorunları üzerinde kısaca durulacaktır.

«STANDART BİRİM» YOKSUNLUĞU

Üçlü kurum düzeni (Emekli Sandığı, S. S. K., Bağ - Kur), uygulamada çeşitli karmaşıklıklar ve kaymalara sebep olmaktadır. Sosyal güvenlikte ana bir «standart» saptanmadığı için birbirine özenme sorunu ortaya çıkmıştır. Daha açık bir anlatışla : hangisine tabi olursam daha ucuz daha, çabuk ve daha avantajlı bir sosyal güvenliğe sahip olurum konusu ortaya çıkmıştır.

Emekli Sandığına bağlı olan büyük memur kitlesinin ,ne kadar özendirici olursa olsun Sosyal Sigortalar ya da Bağ - Kur kapsamına girmeleri mümkün değildir. Ancak, Sosyal Sigortalar ve Bağ - Kur yasalarının kapsam alanlarının boşluklarından yararlanarak, bu iki kuruluş üyelerinin birinden diğerine kaymak olanaklarına sahip oldukları bilinmektedir. Her üç kuruluşun çeşitli normları vardır, ve bunlar ayrıcalıklara sebep olmaktadır.

Her kurumun uyguladığı pirim sistemi ayrı - ayrıdır. Örneğin: Emekli Sandığı (emeklilik için) iştirakçilerden % 8, iştirakçinin kurumundan % 14 toplam % 22; Sosyal Sigortalar Kurumu (malûllük, yaşlılık ve ölüm sigortası için) sigortalıdan % 5, işverenden % 6 toplam % 11; Bağ - Kur ise iştirakçiden % 13 pirim almaktadır.

Emeklilik yaşının saptanmasında da her üç kurumun standartları ayrı - ayrıdır. Bu değişik uygulamalar kuşkusuz ayrıcalıklar yaratmaktadır.

Halbuki, sosyal güvencelerde bir ana standart, eşitlik sağlıyan bir norm, hak kazanmada bir paralellik şarttır. İmrenme, özenme ve kıskanma beşeri duygularını tatmin edecek bir birliğin getirilmesinde zorunluk vardır.

YÖNETİM VE MALİ SORUNLAR

Bu standart birim konusunun yanında, sosyal güvenlik kurumlarının yönetim, mali ve ekonomik sorunları da vardır. Örneğin Sosyal Sigortalar Kurumunun bazı sorunları şöyle sıralanabilir:

- Kurumun işverenlerden tahsil edemediği sigorta pirimi borçları vardır. Bir rapora göre bu borçlar 1972 sonunda 1 milyar 300 bin lirayı bulmuştur.
- Kaçak işçi çalıştıran ve bu yüzden kuruma sigorta primi ödemeyen işyeri sayısının kabarık olduğu anlaşılmaktadır.
- Kurumda Rasyonel bir yönetim düzeni yerine, israfçı bir düzenin sürdürüldüğü iddiaları yaygındır.
- Aktüerya hesaplarına dayandırılmadan getirilen bazı değişikliklerin kurumu darboğazlara soktuğu belirtilmektedir.
- Sigorta primlerinden elde edilen fonların verimli yollarda değerlendirilmedikleri hususu yaygın bir şikâyet konusudur.
- Kurum fonlarının değerlendirilmesindeki kayıtlayıcı hükümlerin adaletsizliklerinden sık sık söz edilmektedir.
- Kurum fonlarının rasyonel kullanılmasını kısıtlayan siyasal müdahaleler vardır. Türkiye'nin en büyük ilâç tüketicisi olan kurumun ilâç üreticisi olması yasaklanmaktadır.
- Burada sayılan ve sayılamayan daha bir çok sorunlar karşısında, kurumun belirli finansman güçlükleri çekmeye aday olduğu kanısı yaygındır.

EMEKLİ SANDIĞININ DURUMU

Emekli Sandığının durumu, S.S.K. kinden daha iyi değildir. Sandığın fonlarının Maliyece kullanılması sebebiyle, bu kurumun önemli sorunlarla karşı karşıya geleceği uzmanlar tarafından belirtilmektedir.

Emekli Sandığı büyük yatırımlara girişmiştir. Turizm dalındaki bu yatırımlar işletme zorlukları ile karşı - karşıyadır. Bu konuda yabancı bir uzmanın raporundan alınan aşağıdaki görüşler ilginçtir.

Sandığın 2,5 milyar T.L. tutarındaki lüks otel yatırımlarından en az % 10 oranı ile 250 milyon T.L. kâr etmesi gerekirken, mevcut bütün otel, çarşı, han, garaj ve gökdelenden elde edilen yıllık kâr (1971'de) sadece 28 milyon TL. dır.

Bağ - Kur'a gelince. Pek yeni bir kuruluş olduğu için henüz mali ve yönetim sorunları ortaya çıkmamıştır. Ancak, bazı uzmanlara göre, ileride önemli sorunlarla karşılaşacağı ileriye sürülmektedir.

*
**

YARDIMCI YA DA EK SİGORTA KURUMLARI

Ana sigorta kurumlarının durumlarını kısaca gözden geçirmiş bulunuyoruz. Yukarıda belirtildiği gibi, bu ana kurumlar yanında ek sigorta kurumları da faaliyete geçmişlerdir.

Bunların başında OYAK gelmektedir. OYAK kısa bir süre içinde, hem sermaye birikimi yapması, çeşitli yatırımlara girişmesi, hem de iştirakçilerin emekliliklerinde toptan ödemeler yaparak ilâve güvenceler getirmesi ile dikkati çekmiştir. OYAK sadece yatırımlara girerek değil, iştirakçilerine Ordu Pazarları ile sağladığı nisbeten ucuz tüketim malları ile de yardımcı olmaktadır.

MEYAK KURULUYOR

OYAK'ın başarısı ordu mensupları dışında kalan memurları da bu konuda girişimlere sevketmiştir. Öğretmenler dahil bütün memurları kapsayacak «Türkiye Belediyeler, İl Özel İdareleri, İktisadî Devlet Kuruluşları ve Devlet Memurları Yardımlaşma Kurumu» MEYAK, kanun teklifi önce C. H. P. Ankara Milletvekili Sakıp Hiçerimez ve 59 arkadaşı tarafından yapıldı. Onu aynı konuyu kapsayan hükümet tasarısı izledi. Her iki tasarı Komisyonlarda birleştirildi ve tasarı halen Millet Meclisinde 39. maddeye kadar görüşülmüş bulunuyor.

MEYAK, ek sosyal sigorta konusunda olduğu kadar tasarrufların değerlendirilmesi ve sanayi yatırımlarına aktarılması yönünden de pek önemlidir.

1,5 MİLYAR TL. HAZIR FONU VAR

MEYAK, Ordu personeli dışındaki bütün kamu personelini kapsayacaktır. Yıllık kesintilerinden elde edilecek miktar yarım milyar TL. olacaktır. 657 sayılı Devlet Memurları Kanununda değişiklikler yapan ve ekler getiren 1327 sayılı kanunla düzenlenen 190. madde ile, 1970 mali yılından itibaren memurlardan yüzde 5 oranında prim kesilmesi yoluna gidilmiştir. Bu sebeple Merkez Bankası kasalarında, Mecliste konuşulmakta olan bu kurumun 1,5 milyar TL. birikmiş fonları vardır. MEYAK, memur pazarları açacak, üyeleri için mesken yapımı ve satışını düzenliyecek, dinlenme kampları, çocuk yuvaları, öğrenci yurtları gibi sosyal hizmetlerin gerçekleştirilmesini sağlıyacaktır.

Ayrıca, büyük sanayi yatırımlarına girmek olanaklarına sahip olacaktır. İştirakçilerine emekliliklerinde, Emekli Sandığı ikramiyesi

dışında, kesinti oranı üzerinde toptan bir ödeme yapılacaktır. İştirakçilerine, mesken kredisi, kredili mesken yapım ve satım, maluliyet yardımı, ölüm yardımı yapacaktır.

MEYAK KANUNUNDAKİ BAZI AKSAKLIKLAR

Meclisin kabul ettiği tasarıya göre, MEYAK Yönetim Kurulu dokuz kişiden olacaktır. Dört üye Maliye Bakanının teklifi ve Bakanlar Kurulu kararı ile tayin edilecektir. Bir üye Genel Müdür olarak yine Bakanlar Kurulunca tayin edilecektir. Geriye kalan dört üye Genel Kurula katılacak iştirakçilerce seçilecektir. Bu yaklaşımı iştirakçilerin yönetim ve kararlara katılması yönünden olumlu karşılamak gerekir, ancak Yönetim Kurulunda iştirakçilerin seçecekleri üyeler çoğunlukta olmalıdır.

Tasarının Meclisce kabul edilen 7. maddesine göre, dört yılda bir toplanacak olan Genel kurula başkanlık edecek kişiyi Maliye Bakanının tayin edeceği hükmü getirilmiştir. Bu hüküm hem anti-demokratik, hem de realitelerden uzaktır. 800 bin memurun, kademe kademe seçerek gönderecekleri delegelerden oluşacak olan Genel Kurulun, kendi Başkanını kendisinin seçmesi kadar doğal bir şey olmaz. Bu sebeple eğer seçimlere kadar yetişirse Senatoda bu hükmün düzeltilmesini dileriz.

OYAK, MEYAK gibi ek sosyal güvenlik kurumlarına paralel olarak örgütlenmiş işçiler için de İşçi Yardımlaşma Kurumu «İYAK» kurulması yolunda çalışmaların yürütüldüğü bilinmektedir.

*
**

EK SOSYAL GÜVENLİK KURUMLARI

Ek Sosyal Güvenlik Kurumlarının önemli niteliklerinden birisi, mecburi tasarruf yoluyla çığ gibi büyüyen fonlara sahip olabilmeleridir. Bugüne kadarki uygulama, bu fonların ya üretici olmayan faaliyetlere, örneğin gayrimenkul yatırımlarına, yada spekülatif kazançlara yönetildiğidir. Bu fonların tüketim ekonomisini kamçılıyan bir etken, yada montaj sanayinin gelişmesine yarayan yatırım kaynakları olarak kullanıldığı da görülmektedir. Bu yatırım politikası tutarsız olduğu kadar, ekonomimiz için de yararsızdır.

Ek yada yardımcı sosyal güvenlik kurumlarının fonları ile giriştikleri ekonomik faaliyetler vergiden muaf tutulmaktadır. Bir ayrıcalık yaratılması söz konusudur. Özel sektör ve kamu sektörü, yani Kamu İktisadi Teşebbüsleri devlete vergi öderlerken, bu kurumların ayrıcalıklarını, vergi ödememek konusundaki üstünlüklerini izah edecek tutarlı bir gerekçe bulmak çok güçtür. Bu, aslında hem Türk ekonomisinin, hem de genel bütçenin aleyhine bir durumdur.

*
**

KARMAŞIKLIK VE ASIL DÜZENSİZLİK

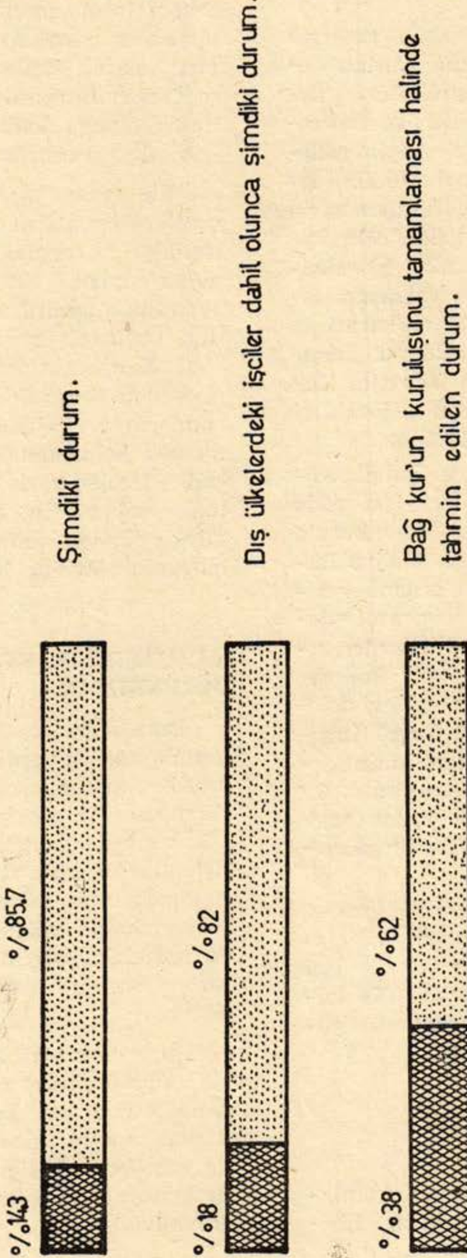
Buraya kadar, çoğulcu bir yaklaşımla ana ve yardımcı sosyal güvenlik kurumlarının durumlarını ve sorunların yüzeyde ve kuşbakışı vermeğe çalıştı. Üç ana sosyal güvenlik kurumu ve bunların uygulamalarından özellikle standart bir birimin yokluğundan doğan karmaşıklığa, örgütlenme fazlalığının yarattığı çaprazlara dikkati çektik.

Bu düzensizliğin giderilmesi için önerilerimize geçmeden önce, kanımızca düzensizliğin baş kaynağı olan sosyal güvenliğin sisteminin sektörcü niteliğine, daha geniş yer ayırarak bir kere daha parmak basmalıyız.

TÜMDEN UZAK SEKTÖRCÜ TUTUM

Sosyal güvenlik düzeninin ana amacı toplumu tüm olarak ele almak, ve toplumun ekonomik olanaklardan yoksun kesimine ve çalışarak belli bir süre içerisinde primlerini ödeyen herkese sosyal güvenceler tanımak olmalıdır.

Türk Sosyal Güvenlik düzeni, yukarıda rakamlarla da kanıtlandığı gibi, bu tanıma ulaşamamakta toplumun tümü yerine, sektörsel güvenlik yaratma amacını gütmektedir.

Sosyal güvenlik altında olanlar.
Sosyal güvenliği olmayanlar.

TÜRKİYE'DE SOSYAL GÜVENLİK ALTINDA VE DIŞINDA KALANLAR (İKTİSADEN FAAL NÜFUSA ORANI)

Çağ dışı bir tutum içinde olmamalıyız. Batıda, iktisaden faal nüfusun yüzde - yüzüne sosyal güvenceler tanınmıştır. Bu yazıyı okuyan bazı çevreler, herkesi kapsayan sosyal güvence mi? Bu da nereden çıktı diyebilirler. Bu konulara yatkın olmayan çevrelerin merakını tatmin etmek için, bir örnegi bu çevrelerin hayran oldukları Amerika'dan verelim. Sosyal güvenlik tedbirleri dünyada ilk defa köklü olarak 1930'larda Roosevelt' in başkanlığı sırasında Amerika'da başlamıştır. Bugün, birçok batı ülkesi gibi A. B. D. de, birçok sosyal güvenceler vardır ve örneğin 65 yaşını dolduran herkese yaşlılık aylığı bağlanmaktadır.

Ülkemizdeki sosyal güvenlik sistemi ise, tüm vatandaşları içermek yerine, sektörsel güvenlik yaratmak amacını gütmektedir. Aşağıdaki tablo bu sektörsel tutumu göstermektedir.

TARIM İŞÇİSİ VE KÖYLÜ DÜŞÜNÜLMEYECEK Mİ?

Tabloda gösterilen güvenceleri önce bürokratlar, sonra işçiler, sağladılar. Şimdi de, Bağ - Kur uygulaması ile bu güvencelerin esnaf, sanatkar ve bağımsız çalışanlara sağlanması olanakları getirilmiştir. Oluml u bir atılımdır. Ancak, büyük vatandaş kitleleri, özellikle tarım işçileri, çiftçiler ve köylüler bu güvencelerden yoksun bırakılmaktadır. Artık Sosyal güvencenin sadece bürokratlara, sadece işçilere, sadece esnafa, yani bir ölçüde zaten ekonomik olanaklara sahip tabakalara sağlanması fikri günümüzün çok gerilerinde kalan bir düşüncedir. Ayrım yapılmamalıdır. Bu güvenceyi toplumun bazı kesimlerine tanıyıp, bazılarına tanımamak, toplum katları ve kesimleri arasında uçurumlara sebep olur, giderek gizli bir çekişmenin ortamını hazırlar.

Tümden uzak, sektörsel tutumun başka bir düzensizliği, gerek ana, gerekse ek güvenlik kuruluşlarının kapsamına alınan kesimin aynı yurttaşları içermesidir.

Modern kesim diye adlandırdığımız bir kısmı sadece ana sosyal güvencelerden, bir kısmı da hem ana hem de ek sosyal güvencelerden yararlanan bu azınlık, planlamanın en iyimser hesaplarıyla iktisaden faal nüfusun % 38'ini kapsayacaktır. Geriye kalan % 62 lik büyük kitle ne olacaktır?

1970 LERDE TOPLUMUMUZUN SORUNU

Tarım kesiminde çalışan işçiler ve genel nüfusumuzun büyük kitlesi köylüler insanlık onuruna yaraşan bir sosyal güvenceye kavuşamıyacaklar mıdır? 1970 lerde toplumumuzun önemli sorunlarından birisi bu olacaktır. 1970'lerde Türkiye'nin siyasi iktidarına sahip olacaklar, bu sorunu çözmek zorunda kalacaklardır.

*
**

ÖNERİLER

Dikkat edilirse üç ana sorunumuz vardır : Birinci sorun sosyal güvenliğin kapsamı, ikinci sorun örgütlenme nasıl olmalı? üçüncü sorun köylü, tarım işçisi, özetle iktisaden faal bütün nüfusa nasıl sosyal güvence tanınmalı?

SOSYAL GÜVENLİĞİN KAPSAMI

Sosyal Güvenlik aslında bir kamu hizmetidir. Sosyal güvenlik sadece prim ödeme ile ilgili bir hak değil, bir insan hakkıdır. Bu açıdan bakılırsa, sosyal güvenlik sadece işçinin, memurun, subayın, avukatın, esnafın değil herkesin hakkıdır.

Sosyal güvenlik sisteminin bir ana amacı, bir önemli fonksiyonu da, milli gelirin bir kısmının yeni-

den dağıtımını yerine getirmesidir. Sosyal güvenlik sisteminin Türkiye'deki bugünkü düzensizliği, aslında ülkemizdeki gelir dağılımındaki dengesizliğin doğal bir sonucudur.

Sosyal güvenlik sistemi, çalışmak istiyen herkesin üretim süresine sokulması, bilgi, görgü, kabiliyet ve kapasitesi oranında ve insan onuruna yaraşır bir düzeyde yaşamını sürdürmesi için gerekli geliri almasının sağlanması, bu gelirin güven altına alınması, çalışma olanaklarını yitirmiş, işini kaybetmiş olanların, ihtiyarların ve çocukların korunması temel ilkelerini içermektedir. Bütün vatandaşlar sosyal güvenlik kapsamına alınmalıdır.

DÜNYADAKİ DEĞİŞİK UYGULAMALAR

Önerdiğimiz, tüm vatandaşları kapsıyan bu genel sosyal güvenlik sistemi için, çoğulcu olanaklar aramak, parçalanmak ve değişik «standartlar». uygulayan örgütlere dağılmak olumsuzdur.

Bu konuda batı demokrasilerinin uygulamaları iki ana bölüme ayrılabilir: Birinci kategoriye, sosyal güvenliği bir kamu hizmeti kabul edip, bu görevi genel bir vergi yoluyla gerçekleştiren ülkeler girmektedir. Özellikle, demokratik sol partilerin iktidarda olduğu İskandinav ülkelerinde ve 1938'den beri Yeni Zelanda'da görülen bu yönteme göre, herkes için bir genel sosyal güvenlik vergisi uygulanmakta ve herkes sosyal güvenlikten yararlanmaktadır. Bu uygulamada, vergiyi toplayan ve sosyal güvenliğin sağlanmasından sorumlu devlet olduğu için çoğulcu örgütlenmelere gerek duyulmamıştır.

Türkiye Barolar Birliği, bu yılın başlarında, sosyal güvenlik konusunda Türkiye için bir «genel güvenlik vergisi» konmasını ve böylece tüm vatandaşlar için sosyal güvenliğin, bir kamu hizmeti gibi devletçe karşılanmasını önermiştir.

İkinci kategoriye, pirim sistemi ile tüm faal nüfusu sosyal sigortalar kapsamına alan ve kurulan tek örgüt kanalıyla hizmetleri yürüten ülkeler girmektedir. Pirimler, iştirakçi, işveren ve devlet üçlüsünden gelmektedir. Örneğin, İngiltere'de sosyal güvenliğin finansmanının üçte biri vergi yoluyla sağlanmaktadır. Bu üçlü sistem bütün dünyada klasik yöntem olarak bilinmektedir. İster üçlü, ister ikili prim sistemi ile olsun, programların yürütülmesi tek örgüte verilmektedir. Bütün dünyada, tek örgüt eliyle düzenli ve tüm vatandaşları kapsayan uygulama için geçerli örneklerden birisi Amerika'daki Sosyal Güvenlik İdaresidir.

Görüldüğü gibi, pirim sistemleri değişik olmakla beraber ileri ülkelerde görülen ortak unsur, sosyal güvenlik programlarının tek bir örgüt tarafından yürütülmesidir.

TÜRKİYE İÇİN ÖRGÜTLENME

Yurdumuzda Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu, ve şimdi de Bağ - Kur ikili pirime dayalı (İştirakçi - İşveren) bir sigorta sisteminin uygulanması içinde gelişmişlerdir. Pirim sisteminin Türkiye için alışılmış ve tutarlı yanları vardır. Herşeyden önce demokratik, pirim ödeyen iştirakçi ile kurum arasında bir bağ kurulmaktadır.

Devletçe tek bir vergi ile sağlanacak sistemde ise bu bağ kurulamaz. Öte yandan, devletçe alınacak vergi ile sağlanacak sosyal güvenliğin en büyük sakıncası, bu konuları istismar vasıtası yapabilecek siyasi iktidarlar elinde, sosyal güvenlik düzeninin oyuncak olması ihtimalidir. Tek vergi siste-

minin diğer büyük bir sakıncası alınacak vergilerin devlet bütçesinde toplanması ve zor ekonomik dönemlerde, sosyal güvenlik sisteminin dar boğazlarla karşılaşma ihtimalleridir. Halbuki, pirim sisteminde fonlar ayrı bir kurumda toplanacağı için, bu kurumu ve fonları denetlemek olanakları daha fazladır.

Kanımızca, yaygınlaşan sosyal güvenlik düzeninde fonlara devlette bir ölçüde katılmalıdır. Böylece, pirim ödeme yönünden klasik üçlü yönteme girilmelidir.

Aslında, sosyal güvenliğin örgütlenmesi, yaygın bir sosyal gelişme politikasının bir parçası olarak ele alınmalıdır.

Sosyal güvenliğin örgütlenmesi, sosyal güvenliğin tutarlı bir sistem içinde oluşmasını sağladığı için, sosyal güvenlik derecesinde önemlidir. Bu örgütlenme, yaygın bir sosyal gelişme politikasının bir parçası olarak ele alınırsa başarıya ulaşabilir.

TEK ULUSAL ÖRGÜT

Yeniden düzenlemede, üç ana sosyal güvenlik kurumu (Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu ve Bağ-Kur) bir tek Ulusal Sosyal Sigorta örgütü içerisinde birleştirilmelidir.Bu ulusal kurum, uygulamada «standart» sosyal güvencelere ulaşmalıdır. Aksaklıkların giderilmesi için, uygulamada bir geçiş dönemi de konabilir.

Bu ulusal kurum, ödemelerini bir ulufe zihniyeti ile değil, insanlık onuruna yaraşır bir düzeyde yapmalıdır.

KÖYLÜLER NE OLACAK?

Kooperatifçilik hareketinin gelişmesiyle de köylüler, çiftçiler, ve tarım işçileri bu Ulusal Sosyal Güvenlik Kurumunun kapsamına ivedilikle alınmalıdır. Tek bir Ulusal Örgüt içinde pirim sisteminin geçerlikleri ile, her yurttaşa insanlık onuruna yaraşan bir sosyal güvenlik getirilmelidir. Böylece, bir yandan toplum içerisindeki dengesizlikler olumsuz mutlu azınlık yaratma çabaları, öte yandan da sosyal güvenlik sisteminin kendi içerisindeki tutarsızlıklar, eşitsizlikler ve dengesizlikler giderilmiş olacaktır.

YÖNETİME KATILMA

Bu ulusal tek örgüt bürokrasinin kanunlarına uyarak çabucak şişebilir, genişliyebilir, bürokratlaşarak iş görmez hale gelebilir. Bu sebeplerle demokratik yönetim sistemi benimsenmeli, işçilerin memurun, köylülerin, esnafın, sanatkarın bu kurumda sembolik olarak değil, gerçekten karar ve yönetime katılması olanakları sağlanmalıdır.

YARDIMCI GÜVENLİK KURUMLARININ DURUMU

Bu incelemede, sosyal güvenlik için OYAK, MEYAK, İYAK gibi yardımcı sosyal güvenceler sağlıyan kurumlardan da söz edilmişti.

Bu kuruluşlar, iştirakçilerden kesilen ek pirimlerle büyük fonlar yaratmaktadırlar. Bu sebeple, bunlar sadece ilâve sosyal güvenceler getiren kurumlar değil, fakat mecburi tasarruf yoluyla sermaye birikimini sağlıyan kurumlardır. Bu yardımcı kurumlar çoğulculuk niteliklerini muhafaza ederek aynen kalmalıdırlar. Ancak, iştirakçilerin, çalışan insanların ortaklaşa sahip oldukları yatırım kurumları statüsüne girmelidirler.

Bu kuruluşlar için dikkat edilmesi gereken en önemli husus, fonların kullanılmasıdır. Bu fonlar, yurdumuzda tüketim ekonomisi yerine, üretim ekonomisini öngören, montajcılık yerine, yerli ve milli sanayileşmeyi amaç edinen, planlı kalkınma içinde planın öngördüğü

hedeflere yönelik ve sağlıklı bir ekonominin yaratılmasına dönük bir yatırım politikasını izliyen olanaklar için kullanılır hale getirilmelidir. Bu ana politikayı izliyen bir sistemin olanakları yaratılmalıdır.

Bu kuruluşlarda da, iştirakçilerin söz sahibi olması, yönetime ve kararlara katılması sağlanmalıdır. Aksi halde, bu kuruluşlar bürokrasinin elinde amaçlarından saptırılarak fayda yerine ekonomiye zarar veren kuruluşlar haline de gelebilirler.

SAĞLIK SİGORTASINA YENİ DÜZEN

Sosyal güvenlik ve sağlık sigortası, ya da sağlığın sosyalizasyonu birbiriyle el ele yürümesi gereken iki ana güvencedir. Bu günkü düzende, Türkiye'de bir sağlık sosyalizasyonu - sağlık sigortası çaprazı vardır. C.H.P. Genel Başkanı Sayın Ecevit'in plan görüşmeleri sırasında konuyu Meclis kürsüsüne getirip ilgilileri uyardığı gibi, bir yandan olumlu bir adım atılıyor, sağlık sigortası geliştiriliyor. Öte yandan, tıbbın sosyalizasyonu yürüyor. Ayni yörede birbirini içeren iki uygulama görülüyor.

Bu düzensizliği ortadan kaldırmak için, tüm vatandaşları kapsayan bir sağlık sigortası kurulmalıdır. Tüm yurttaşlar hastalıkta doktor, ve sağlık kurumları önünde eşit muamele görmelidirler. Tüm yurttaşları kapsayan bu sistem, herkesin ücretsiz bakımını sağlamalıdır. Sağlık sigortasını yönetecek Ulusal bir Sağlık Sigortası Kurumu, bugünkü bütün sigorta, çeşitli kamu kurumları, belediye ve devlet hastahanelerinin işleyişinden sorumlu olmalıdır. Sağlık sigortası ile ilgili bütün sağlık kuruluşlarında, yönetim ve denetime sigortalıların etkili bir biçim ve ölçüde katılacakları bir sistem getirilmelidir. Ancak sistemin merkezileşip, bürokratlaşmaması için de, yerinden yönetim kuralları uygulanmalıdır.

★

KOOPERATİFLEŞME VE ÜÇÜNCÜ SEKTÖR

Bu politikanın devamı olarak, giderek üçüncü bir sektör oluşacaktır. OYAK, MEYAK ve İYAK'ın yanında köylülerin kuracakları kooperatif birlikleri yer alacaktır. Çiftçinin yetiştirdiği ürünler, gerçek halk kooperatifçiliği geliştikçe büyük aracılara başvurmaksızın doğrudan doğruya kooperatifler ya da kooperatif birlikleri ve merkez birlikleri gibi üst örgütler tarafından iç pazarlara sunulmak olanakları yaratılmış olacaktır. Köylü üretim için ihtiyaç duyduğu girdileri de, gene aracısız olarak, bu kooperatifler yoluyla ucuza elde edecektir.

Bu sistem içinde, ekonominin temel niteliği karma ekonomi olarak devam edecektir. Bir yanda devlet, kamu hizmetlerini yürütecektir. Aynı zamanda reorganizasyona uğramış İktisadi Devlet Teşekkülleri eliyle de «Ocak 1973, Özgür İnsandaki Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Yeniden Düzenleme» adlı yazımıza bakınız. 1930 lardan beri yüklendiği büyük girişimciliğini yürütecektir. Öte yandan, Ulusal Sosyal Güvenlik Kurumu eliyle herkese insan onuruna yaraşır sosyal güvenlik sağlanacaktır. Sağlık Sigortası ve Kurumu kanalıyla vatandaşlar hastalık hallerinde çaresiz kalmıyacaklardır. Yardımcı sosyal güvenlik kurumları (OYAK, MEYAK, İYAK) ve kooperatifleşmelerle de herkesin ortak olduğu halk kesimi oluşacaktır. Giderek bağımsız sanayi toplumunun temelleri atılmış olacaktır.

★

ÖZET VE SONUÇ

Tüm vatandaşları içeren yaygın bir Sosyal Güvenlik ekonomi - politik'de yeni bir kavram, yeni bir çığırdır. Bu çığır, Sosyal Devlet kavramının özellikle II ci Dünya Savaşından sonra belli bir düzeye ulaşmasıyla gerçekleşmiştir. Sayın Prof. Cahit Talas'ın belirttikleri gibi, çağımızın bir özelliği de «sosyal güvenlik çağı» olmasıdır.

Sosyal Güvenlik, insanlık için büyük bir aşamadır ve insanların kendi cinslerini sevmeğe çalıştıkları ölçüde gerçekleşebiliyor. İnsanların daha çok insancıllaşması ile yeşeriyor, gelişiyor.

Sosyal güvenlik hakkı, sadece Anayasamızın değil, İnsan Hakları Beyannamesinin de bir kuralıdır. Bu beyannamenin 22. maddesine göre, «Her kişinin, toplumun bir üyesi olmak itibariyle sosyal güvenliğe hakkı vardır.»

Sosyal güvenlik, bütün bir ülke halkının bugününü ve yarınını güven altına almayı amaçlıyan çağdaş bir düşünce, çağdaş bir sistemdir. Halbuki, bugün Türkiye'de büyük kitleler en ilkel ihtiyaçlarını karşılayamaz durumdadırlar. 37 milyona varan toplumumuz içerisinde sadece 2 milyon vatandaşımız sosyal sigortaların güvenliği içindedir. III cü Beş Yıllık Plan'ın da kabul ettiği gibi, Bağ - Kur'un tam olarak uygulanmasıyla bile sosyal güvenceye en iyimser hesaplarla ancak iktisaden faal nüfusun yüzde 38 inin sahip olacağı tahmin edilmektedir. 1970 lerin Türkiye'deki önemli sosyo-ekonomik problemlerinden birisi geriye kalan büyük kitlenin sosyal güvenlik sorunları olacaktır.

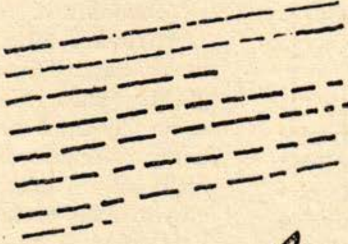
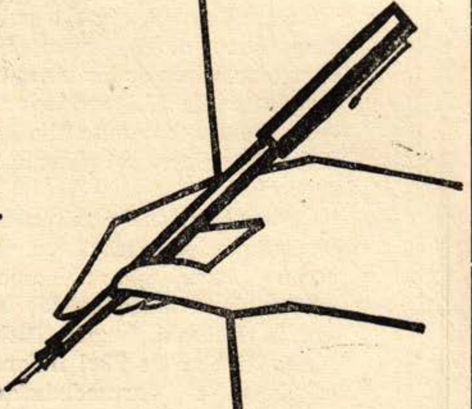
Bir toplumun uygarlığının, çağdaş bir yapı ve düzene sahip olduğunun nasıl anlaşılacağına dair soruya verilecek cevap birçok unsur yanında şaşmaz iki unsuru da içermektedir. (1) Demokratik oluşu, (2) Sosyal Güvenlik altına aldığı nüfusun oranı.

İktisaden faal nüfusun şu anda ancak yüzde 14.3 ünü, ileride tahminen yüzde 38 ini sosyal güvencelikleře kavuşturan toplumda sağlıklı bir demokrasinin kurulması pek güçtür. Kaldı ki, çeşitli örgütlenmeler ve değişik uygulamalarla, karmaşık bir yöntem, düzensiz bir sisteme sahibiz.

Demokratik rejimin en önemli şartlarından birisi insanın kişiliğine ve özgürlüğüne (ekonomik özgürlük dahil) sahip olmasıdır. İnsanın kişiliğini geliştirme ortamının yaratılması da demokratik sürecin en önemli ögelerinden birisi oluyor. İşte herkese sosyal güvenlik tanınması bu ortamın yaratılmasını sağlıyan koşulları getirir.

İnsanın kişiliğini, anayasal ve ekonomik özgürlüğünü, insanlık onuruna yaraşır sosyal güvenliğini garanti altına alabilirsek, demokratik rejimimiz de gelişecek, başarılı aşamalara ulaşacaktır. Çünkü, yaygın bir sosyal güvenlik, sağlıklı bir düzenin, iyi işliyen bir demokrasinin önemli unsurlarından birisidir.

Ferruh Doğan

AF VE UYGULAMALARI

Yüksel ERSOY

Bir süreden beri «af» konusu üzerinde tartışmalar yapılmakta ve çeşitli nedenlerle bu konuda farklı düşünceler ileri sürülmektedir. Gerçekte af, başvurulurken çok dikkatli bulunmayı gerektiren bir kurumdur. Kötü ve tutarsız uygulamalar, ceza adaleti konusunda olumsuz yargılara ve cezanın suçları önleme fonksiyonunu yerine getirememesine neden olabilir. Ancak, af konusundaki fikirlerin değerlendirilmesine ve ülkemizdeki uygulamalara geçmeden önce, af kavramı, mahiyeti ve yetkili organlar üzerinde kısaca durmakta yarar vardır.

KAVRAM

Genel bir ifade ile affın, devletin cezalandırma veya hükmedilmiş cezayı yerine getirme yetkisinden vazgeçmesi anlamına geldiği söylenebilir. Bu tanımdan anlaşılacağı üzere af iki türlü olabilmektedir. Tüm veya belli suçlardan dolayı kamu davası açılamaması, açılmışsa davanın düşmesi, mahkûmiyet hükmü verilmişse bunun ortadan kalkması sonucunu doğuran af genel aftır. Buna karşılık, sadece kesinleşmiş cezaları kaldırıcı, azaltıcı veya değiştirici etki yapan affa özel af denmektedir.

Bu iki tür affın da alt türleri bulunmaktadır. Ancak bu derece ayrıntılara girmeye, bu yazının genel çerçevesi bakımından gerek yoktur. Yalnız, affın genel veya özel olması üzerinde, az sayıda ve belirli veya çok sayıda ve belirsiz kişileri ilgilendirmesinin rol oynamadığını belirtmek gerekir. Bir kişi hakında olsa bile af, kamu davasını veya mahkûmiyeti buna bağlı sonuçlar ve yeteneksizlerle birlikte etkiliyorsa genel niteliktedir. Özel afta ise, ister bir kişi ister çok sayıda ve belirsiz kişiler hakkında olsun, sadece cezaya etki söz konusudur. Mahkûmiyet ile buna bağlı sonuçlar ve yeteneksizlikler kural olarak varlıklarını korurlar. Özel affın belli türde suçlardan hüküm giymiş bütün kişileri ilgilendirmesi haline toplu özel af, belli bir hükümlü ile ilgili olması haline bireysel özel af denmektedir.

AFFIN ANLAMI

Af kelimesi, normal olarak, bağışlama, özrün kabulü anlamlarında kullanılır. Yabancı dillerde genel af karşılığı olarak kulanılan kelime, Yunanca «unutmak» anlamında kulanılan bir kelimeden gelmektedir. Gerçekten, genel affın geçmişi unutmak anlamına geldiği söylenebilir. Çünkü af, işlenmiş olan fiillerin haklı görülmesi anlamına gelmemektedir. Yetkili organın affa karar vermesi için, af konusu olacak fiilleri hoş görmesi veya tasvip etmesi gerekmez. Önemli olan, belli bir zamanda toplumsal barışı sağlamak açısından affın uygun olacağı kanısına varmasıdır. Yine affın kabulü bakımından mahkûmiyetin haklı veya haksız olması üzerinde de durulmaz. Affa yetkili organın, üst derece mahkemesi gibi kesin hükümleri tartışması ve denetlemeye kalkması mahkemelerin bağımsızlığı ilkesine aykırı düşer. Hükümlünün ıslah durumu da af bakımından mutlaka göz önünde bulundurulacak bir husus değildir. Başka türlü olsaydı, af kanunları çıkarılırken her hükümlünün durumunun ayrı ayrı ele alınıp, bağışlanmaya lâyık olup olmadığının ve topluma yeniden katılacak şekilde ıslah edilmiş bulunup bulunmadığının değerlendirilmesi gerekirdi. Oysa genel ve toplu özel aflarda uy-

gulama, kişiler gözönünde bulundurulmaksızın, belli suçlardan sanık veya mahkûm olanların affı şeklinde ortaya çıkmaktadır.

AF YETKİSİ

Çeşitli ülkelerde af yetkisinin verildiği organlar ve affı uygulama yöntemleri farklılıklar göstermektedir. Ülkemizde genel ve özel af yetkisi Anayasa ile Türkiye Büyük Millet Meclisine verilmiştir. Yine Anayasa, Cumhurbaşkanına bireysel özel af yetkisi tanımış bulunmaktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisi toplu veya bireysel özel af yetkisini kişi veya konu bakımından herhangi bir sınırlama olmaksızın kullanabildiği halde, Cumhurbaşkanı ancak sürekli hastalık, sakatlık ve kocama nedenleriyle bireysel özel af yetkisine sahiptir. Bu bakımdan, ülkemizde genel af ve toplu özel af bir yasama işlemi, bireysel özel af ise bazan yasama bazan yürütme işlemi niteliğindedir. Yalnız, Anayasa, genel af bakımından yasama organının yetkisine bir sınır koymuş ve orman suçları konusunda genel af çıkarılamayacağını kabul etmiştir. Ceza Kanunu da genel ve özel affın etkilerini düzenleyen hükümler öngörmüştür.

ÇEŞİTLİ FİKİRLER

Gerek hukukî gerek siyasal yönden hukuk sistemlerinde affın kabulü konusunda farklı fikirler ileri sürülmüştür. Burada, genel af ve çoğu zaman ülkemizdeki uygulamada bununla birlikte çıkarılan toplu özel af bakımından geçerli tartışmalara değineceğiz. Belli bir kişiyi ilgilendiren özel af konusundaki tartışmalar başka mantıkla değerlendirilebileceği için onun üzerinde durmayacağız.

Hukuk sistemlerinde affın kabulüne taraftar olanlar, bu şekilde toplumsal barışın sağlanacağını ve adalet duygusunu rahatsız eden durumların ortadan kaldırılabileceğini ileri sürerler. Affın kabulüne karşı olanlar ise, bu uygulama ile, cezaların suçluluğu önleme fonksiyonunun zarara uğratıldığını belirtirler. Bu fikre göre, cezaları etkili kılan, onların muhakkak olmasıdır. Hafif fakat mutlaka uygulanacak bir ceza, ağır olmakla beraber uygulanmaması mümkün olan cezaya oranla daha etkilidir.

Aslında bu iki fikir birbiriyle çelişir görünmesine rağmen, bağdaştırılamaz nitelikte değildirler. Affın kabulüne karşı fikirler, bu kurumun, amaçlarına aykırı olarak ve bu amacın dışında gerekçelere dayandırılarak uygulanmaları ile ilgilidir. Af yetkisinin kötüye kullanılması **Beccaria**'yı, cezaların âdil, yargılamanın düzenli ve süratli olduğu mükemmel bir mevzuatta affa yer verilmemesi gerektiğini söylemeye sevk etmiştir. Oysa mükemmel bir mevzuatın gerçekleştirilmesi kolay ulaşılabilecek bir amaç değildir. Öte yandan, böyle, bir amaca varılsa bile, bazı özel durumlar istisnaî şekilde de olsa affa başvurulmasını zorunlu kılabilir. Ceza kanunlarında affa yer verilmesine karşı olanların bir kısmı da, sınırlı bazı hallerde böyle bir imkânın tanınmasının kaçınılmazlığını kabul etmektedirler.

O halde, her şeyden önce, af yetkisinin kötüye kullanılmaması gerektiğinde her iki fikir taraftarlarının birleştikleri söylenebilir. Af eğer sık sık ve seçim endişesi veya çok fazla dolan cezaevlerinin boşaltılması gibi affın amacına ters düşen nedenlerle uygulanırsa, sakıncalı sonuçlar doğuracağına şüphe yoktur. Böyle hukukî olmayan veya tuplumsal yarar kaygusu taşımayan düşüncelerle af yetkisinin kulanılması, toplumda adalete ve kanunlara güveni azaltıcı etki yapar. Âdil ve uygulanması muhakkak olan bir cezanın, ağır fakat uygulanmaması mümkün olabilecek

bir cezaya oranla daha etkili olduğu görüşü haklıdır. Bu bakımdan affın, ancak istisnaî hallerde ve toplumsal yarar düşüncesiyle uygulanması gerekir.

SİYASAL SUÇLAR

Çeşitli nedenlerle bozulan kamu düzeninin yeniden kurulması ve toplumsal barışın sağlanması bakımından, bazı zamanlarda affa başvurulması gerektiği ceza hukuku doktrininde üzerinde birleşilen bir noktadır. Savaş, ayaklanma veya kamu düzeninin önemli derecede bozulması gibi durumlarda, cezalandırmanın, iyilikten çok kötülük getirmesinin mümkün olduğu haklı olarak ileri sürülmüştür. Bu düşünce, siyasal suçlarda affın gerekli, hatta yararlı olduğu anlamına gelmektedir. Hukukumuzda da siyasal genel affın gerekliliği kabul edilmektedir. Bazı yazarlar bu kurumun sadece siyasal suçlara uygulanmasının yerinde olacağını dahi ifade etmektedir. Siyasal veya toplumsal karışıklık dönemlerinde bastırma tedbirleri almak zorunda kalınabilir. Ancak, karışıklıklar geçip sükunete dönülünce, bunların anısını silmek ve bir zamanlar gerekli olan kovuşturmalara ve cezalara son vermek, yeni bunalımların önlenmesi bakımından iyi bir siyasettir.

Gerçekten, kamu düzeninin pekiştirilmesinden sonra, aftan yararlanarak toplumsal barışı sağlamakla, rejim kendine güvenini ortaya koyacak ve halka da güven vermiş olacaktır.

Örneğin, 22 - 23 Şubat olaylarına katılanlar hakkında çıkarılan Af Kanunuyla ilgili hükümet gerekçesinde, siyasal suçlarda affın toplum yararı bakımından gerekliliğine şu satırlarla değinilmektedir:

«Bir intikal devrinin sarsıntılarının düğüm noktasını ve son tezahürünü teşkil eden 22 - 23 şubat olayları ile ilgili fiil ve hareketler ile bu olaylara esas teşkil edebilecek mahiyette bulunan ve asker kişiler tarafından işlenmiş olan fiil ve hareketler için ceza kovuşturulması yapılmamasında cemiyetin yüksek menfaatleri vardır. Bu suretle bir intikal devrinin Silâhlı Kuvvetlerimize de sirayet eden sarsıntılarının izalesi ve Devlet hayatımızın normal mecrasında güvenle devam etmesi için gerekli zemin teşkil edilmiş olacaktır.»

ADİ SUÇLAR

Affın siyasal suçlar bakımından gerekliliği konusundaki fikir birliğine böylece değindikten sonra, adi suçlarda kabul edilmemesi düşüncesi üzerinde de kısaca durmak gerekir. Böyle bir ayrım birtakım güçlükler ortaya çıkarmaktadır. Bir yandan siyasal suç kavramındaki belirsizlik, öte yandan sadece siyasal suçlara sınırlı affın bundan beklenen yararları sağlayamaması endişesi adi suçlarda da affın kabulü düşüncesini desteklemektedir. Gerçekten, şimdiye kadar siyasal suçları adi suçlardan kesin olarak ayırmaya yarayan bir ölçü bulunamamıştır. İçinde bulunulan toplumsal koşulların bazı adi suçların fazlaca işlenmesinde etkili olması ve toplumsal barış bakımından bunların da affında yarar bulunması mümkün olabilir. Ancak, adi suçlarda affın sınırlarının dar tutulması gereği de genellikle kabul edilmektedir.

Ülkemizdeki uygulama ile ilgili olarak, 218 sayılı Af Kanunu hakkındaki hükümet gerekçesinde, suçların artmasına neden olan bazı koşullarda toplumsal bir tedbir niteliğinde affa başvurmak gereği şöyle ifade edilmiştir:

«Yeni ve teminatlı bir Anayasa çerçevesinde sağlam temeller üzerine kurulmuş olan bugünkü demokratik rejime ulaşmak hiç şüphe yok ki kolay olmamış ve bu

aradaki güçlükler suçların artmasında da etkisini göstermiştir. Bu itibarladır ki, içtimaî bir tedbir olarak bazı suç ve cezaların bir atıfet olmak üzere mezkûr tasarı ile affı cihetine gidilmesi uygun görülmüştür.»

UYGULAMALAR

Ülkemizde, Kurtuluş Savaşından bu yana çeşitli zamanlarda her türden af uygulamaları olmuştur. Genel af kanunları çoğu zaman toplu özel af hükümleri de taşımaktadır. Genel aflar çoğunlukla kısmı genel af niteliğindedir. Yani, bütün suçlardan dolayı değil, belli suçlardan dolayı dava yetkisini ve mahkûmiyeti ortadan kaldırmaktadır. Bir kişiyi ilgilendiren, ancak niteliği bakımından genel af anlamına gelen uygulamalar da vardır. Genel aftan ayrı olarak toplu özel af ve gerek Türkiye Büyük Millet Meclisi gerek Cumhurbaşkanı tarafından bireysel özel af uygulamaları da bulunmaktadır.

Yetkili organın çıkarmış olduğu genel ve toplu özel af kanunlarının ne önemlileri gözden geçirildiğinde, bunların çoğu zaman siyasal olaylarla ilgili oldukları görülür. Bunlarda, siyasal suçların affı ile ilgili hükümlerin yanında adi suçların affı ile ilgili hükümler de yer almaktadır. Ancak, gerek siyasal suçlar gerek adi suçlar bakımından birtakım sınırlamalar yapıldığı; bunların bir kısmının affın kapsamı dışında bırakıldığı görülmektedir.

Bu af kanunlarından özellikle bazılarının yukarıda belirtilen düşüncelere uygun düştükleri söylenemez. Bu konuda ayrıntılı bir inceleme, yazının sınırlarını aşacak bir nitelik göstermektedir. Yalnız, şimdiye kadar çıkarılan af kanunlarının kapsamlarına bir göz atmak uygulamalar konusunda fikir verebilecektir.

KURTULUŞ SAVAŞI YILLARI

1921 yılında Adana ve yöresinin Fransızlar tarafından boşaltılması üzerine 168 sayılı genel af kanunu kabul edilmiştir. Buna göre, yapılan anlaşma uyarınca Fransızlar tarafından boşaltılan yerlerde işlenen suçların failleri hakkında genel af ilân edilmiştir.

Hemen sonra, 170 sayılı «Hiyanet-i Vataniye Mücrimininden Bir Kısmının Affına Dair Kanun» la 23 Nisan 1920 tarihinden itibaren kanunun kabulü tarihine kadar haklarında vatana ihanet suçundan dolayı kovuşturmaya başlanmamış olanlar hakkında artık kovuşturma yapılamayacağı kabul edilmiştir. Bunun yanında, bazı istisnalarla, vatana ihanet suçundan mahkûm olanların cezalarının bir kısmı veya tamamı affedilmiştir.

24 Temmuz 1923 te imzalanan Lozan Barış Andlaşmasına ek «Genel affa ilişkin bildiri», savaş sırasındaki davranış ve suçlarla ilgili olarak kişilerin tedirgin edilmeyeceği ve genel af çıkarılacağı yükümlerini taşımaktadır. Yalnız, ek Protokolde, savaş sırasında askerî veya siyasal davranışı ya da Barış Andlaşmasına imza koymuş bir yabancı devlete veya onun uyruklarına yardımda bulunmasından ötürü kimsenin tedirgin edilmeyeceği yükümüne bir istisna kabul edilmiştir. Türk hükümeti, bu kategoriye giren kişilerden yüz ellisinin Türkiye'ye girişini veya orada oturmalarını yasaklama hakkını saklı tutmuştur.

CUMHURİYETİN İLK YILLARI

Cumhuriyetin ilânı dolayısiyle çıkarılan 391 sayılı «Affı Umumî Kanunu», seferberlik sırasında hükümetin icratına karşı gelenlerden, ilgili kanun hükmünce sanık veya mahkûm olanları affetmiştir. Ayrıca Mondros Mütarekesinden sonra savunma ve vatan kurtarılması

uğrundaki fiillerinden dolayı İstanbul hükümeti zamanında sanık veya mahkûm olanların da bu genel aftan yararlanacakları kabul edilmiştir. Bunun dışında, siyasal veya adi suç ayrımı yapılmaksızın, cezaların bir kısmını kaldıran toplu özel af hükümleri öngörülmüştür. Lozan Barış Andlaşmasına ek Protokolde sözü geçen yüz elli kişinin bu affın kapsamına girmedikleri de ayrıca belirtilmiştir.

Lozan Barış Andlaşmasına ek Bildiri ile üstlenilen genel af yükümü, 1926 yılında 487 sayılı «Affı Umumî Kanunu» ile yerine getirilmiştir. Buna göre, 1 Ağustos 1914 tarihinden 20 Kasım 1922 tarihine kadar geçen sürede askerî veya siyasal suçlardan ve Andlaşmayı imzalayan bir yabancı devlete veya uyruğuna yardım fiilinden ya da bu suçlara bağlı suçlardan sanık veya hükümlü kişiler hakkında genel af ilân edilmiştir. Ayrıca İstiklâl Mahkemeleri tarafından mahkûm edilen adi suçlar ile suç ortaklarının da genel aftan yararlanacakları kabul edilmiştir. Protokolde belirtilen yüz elli kişinin affın kapsamı dışında kaldıkları da hükme bağlanmıştır.

CUMHURİYETİN ONUNCU YILI

Cumhuriyetin onuncu yılı dolayısiyle çıkarılan 2330 sayılı «Af Kanunu» da hem genel hem de toplu özel affı kapsamaktadır. Belli ağırlıktan fazla cezayı gerektirmeyen bütün suçlardan dolayı kovuşturma yapılmayacağı; belli süreyi veya miktarı geçmeyen mahkûmiyetlerin kaldırıldığını öngörmektedir. Bunun yanında «Hiyanet-i Vataniye Kanunu» na göre mahkûm edilen Terakkiperver Fırkası mensupları ve İzmir suikasti mahkûmları affedilmişlerdir.

Ayrıca Cumhurbaşkanına hakaret suçları ile Büyük Millet Meclisinin ve hükümetin manevî kişiliğini, ordu ve donanmayı, kanunları tahkir suçları da affın kapsamına girmektedir. Kişilerin özel hayatlarını yayma ve şantaj fiilleri hariç, Matbuat Kanununda yazılı suçlardan hükümlü veya sanık olanlar da affedilmişlerdir.

Hilâfetin kaldırılması ve Osmanlı Hanedanının ülke dışına çıkarılması ile ilgili kanunda yazılı kişiler ile Lozan Barış Andlaşmasına ek Protokolde belirtilen yüz elli kişi affın kapsamı dışında bırakılmışlardır.

Adi suçlardan, zimmet, ihtilâs, irtikâp ve rüşvet gibi devlet idaresine karşı bazı suçlardan ve kaçakçılık suçlarından sanık veya hükümlü olanlar affedilmemişlerdir. Ayrıca, mükerrir suçlular; yağma, yol kesme, adam kaldırma suçluları; göreviyle ilgili olarak memura karşı müessir fiil veya adam öldürme suçluları aftan yararlanamamışlardır.

Görüldüğü gibi, onuncu yıl affı, pek az istisna ile siyasal veya adi bütün suçları ve bunlardan dolayı verilmiş cezaları ilgilendirmektedir.

1950 YILINA KADAR

Onuncu yıl affından sonra, Demokrat Partinin iktidara geçtiği 1950 yılına kadar belli başlı iki af kanunu daha çıkarılmıştır. Bunlardan biri 1938 yılında çıkarılan 3527 sayılı af kanunudur. Bu kanunla, İstiklâl Mahkemelerinde mahkûm edilmiş olanlar ve Lozan Barış Andlaşmasına ek Protokolde belirtilen yüz elli kişi afedilmişlerdir. Diğeri 1946 yılında çıkarılan 4943 sayılı af kanunudur. Basın vasıtasiyle veya Matbuat Kanununa aykırı hareket edilerek işlenmiş suçların ve bunlardan dolayı verilmiş cezaların affı ile ilgilidir.

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ

1958 yılında çıkarılan ve orman

suçlarının affı ile ilgili olan kanun bir tarafa bırakılacak olursa, bu dönemde, seçimlerin Demokrat Parti tarafından kazanılmasını izleyen 5677 sayılı «Af Kanunu» önem taşımaktadır.

Aynı zamanda genel ve toplu özel af niteliğini taşıyan bu affın, kapsamı oldukça geniş istisna hükümleri vardır. Siyasal ve adi suçların bir kısmı genel affın kapsamı dışında bırakılmışlar; yalnız ceza indiriminden yararlandırılmışlardır.

Devletin uluslararası kişiliğine karşı suçların hemen hepsi genel affın kapsamı dışında kalmıştır. Ayrıca Askerî Ceza Kanununda öngörülen harp hıyaneti, Millî Savunmaya hıyanet ve Türk Ceza Kanununun 141 ve 142. maddelerindeki fiillerin ordu içinde veya ordu mensupları arasında işlenmesi halleri genel aftan yararlanamamıştır. Genel affın dışında kalan suçlar arasında Askerî Ceza Kanununda öngörülen fesat ve isyan suçları da vardır. Bütün bu suçların sadece ceza indiriminden yararlanması kabul edilmiştir.

Aynı şekilde, adi suçlardan belli bir miktarı geçen zimmet, ihtilâs, irtikâp ve rüşvet suçları ile arttırma ve eksiltmelere hile katılması, fevkalâde hallerde haksız mal iktisabı suçları genel affın dısında bırakılmışlardır. Genel âdaba karşı suçlar, su basmasına sebebiyet, adam öldürme, yağma, yol kesme, adam kaldırma suçları, ölüm cezasını gerektiren bütün suçlar ve tekerrür hükümlerinin uygulanmasını gerektiren aynı cinsten suçlar da sadece ceza indiriminden yararlandırılmışlardır.

27 MAYIS SONRASI

27 Mayıstan hemen bir ay sonra, Millî Birlik Komitesi tarafından, «Hürriyet Mücadelesi Uğrunda İşlenen Bazı Suçların Affına Dair Kanun» çıkarılmıştır. Bu kanunla, 27 Mayıs 1960 dan önceki dönemde, yayın yolu ile Cumhurbaşkanına hakaret Bakanlıklara hakaret, Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat Encümenlerinin görev ve yetkileri hakkındaki kanuna ve hüriyet mücadelesi için Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununa aykırılıklar affedilmişlerdir.

Yine Millî Birlik Komitesi tarafından kabul edilen 113 sayılı «Af Kanunu» daha geniş kapsamlıdır. Bu kanun, belli ağırlıktan fazla cezayı gerektirmeyen suçlarda genel af kabul etmiştir. Ayrıca, «27 ve 28 Mayıs 1960 günlerinde İnkılâp hareketleri lehine filen katılan askerî şahısların bu tarihlerde işledikleri taksirli suçlardan dolayı» kovuşturma yapılamayacağı ve mahkûm olanların, fer'î ve tamamlayıcı cezalar ile ceza mahkûmiyetinin sonuçlarını da kapsamak üzere affedildikleri öngörülmüştür.

27 Mayıs 1960 gününe kadar işlenmiş suçlarla ilgili olan bu kanun, gerek siyasal gerek adi birtakım suçları tamamen affın dışında bırakmıştır. Bu istisnalar genellikle 1950 yılında çıkarılan Af Kanunundakilere benzemektedir. Ondan farklı olarak, irtica suçlarını, resmî evrakta sahtekârlık suçlarını, orman suçlarını, kaçakçılık suçlarını ve Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanununa aykırılıkları da affetmemiştir.

Ayrıca, iktidardan düşürülen kişilerin ve devrilen iktidar zamanında görevlerini kötüye kullananların işledikleri suçlar ve Polis Vazife ve Selâhiyeti Kanunu ile Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunlarının tanıdığı görev ve yetkileri kötüye kullanarak işlenen suçlar affa dahil edilmemişlerdir.

Bu kanunu değiştiren 134 sayılı kanun, adam öldürme suçlarıyla ve mükerrirlerle ilgili istisnayı kaldır-

mış; affın uygulama şartları ile ilgili maddelerde de değişiklik yapmıştır.

22 - 23 ŞUBAT OLAYLARI

22 - 23 Şubat 1962 olaylarını başlatanlarla hükümet sorumluları arasında varılan anlaşma uyarınca çıkarılan 50 sayılı af kanunu genel af niteliği taşımaktadır. Asker kişiler tarafından bu olaylar dolayısiyle işlenen veya bu tarihten önce işlenmiş olup da bu olaylara esas teşkil edebilecek nitelikte bulunan fiil ve hareketler için ceza kovuşturulması yapılamayacağını öngörmektedir. Ayrıca, bu fiillere katılmış olan diğer kişiler de affın kapsamına dahil edilmişlerdir.

SON AF KANUNLARI

1962 yılına kabul edilen 78 sayılı kanun toplu özel af niteliği taşımaktadır. Yüksek Adalet Divanınca anayasayı ihlâl suçundan mahkûm edilmiş olanların geçici nitelikleri hürriyeti bağlayıcı cezalarının dörder yılının affını öngörmektedir. Bu kişilerin, belli bir yerde ikâmetle genel güvenlik gözetimi altında bulundurulma cezaları da afedilmiştir. Bu son hükümden, Yüksek Adalet Divanı tarafından müebbet ağır hapis cezasına mahkûm edilenlerle Millî Birlik Komitesince ölüm cezaları müebbet ağır hapis cezasına çevrilenlerden Cumhurbaşkanı tarafından cezaları affedilenlerin de yararlanacakları 1965 yılında bu kanuna eklenen bir fıkra ile kabul edilmiştir.

1963 yılında kabul edilen 218 sayılı af kanunu ile 1966 yılında kabul edilen 780 sayılı af kanunları, ana çizgileriyle 1950 ve 1960 yıllarında çıkarılanlara benzemektedir.

218 sayılı kanun, affın kapsamı dışında kalan siyasal suçların miktarını arttırmıştır. 1960 da iktidardan düşürülen kişiler ve o iktidar zamanında görevlerini kötüye kullananlar affedilmemişlerdir. Yüksek Adalet Divanı tarafından Türk Ceza Kanununun 146. maddesi dışında birden fazla suçlarla mahkûm edilip hürriyeti bağlayıcı cezalarının toplamı sekiz yılı geçenlerin bu mahkûmiyetlerine esas teşkil eden suçları aftan yararlandırılmamıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Yüce Divana sevkine karar verilen veya verilecek olanların bu karara esas teşkil eden suçları ve 27 Mayıs 1960 tarihinden sonra görevi kötüye kullanmak suretiyle işlenen suçlar da affın dışında kalmışlardır.

Buna karşılık, Demokrat Partinin iktidar dönemi ile ilgili davalardan Anayasa Mahkemesine intikal ettirilen veya Ağır Ceza Mahkemesinde bakılan bazılarının sanıkları afedilmişlerdir.

780 sayılı af kanunu ise, Yüksek Adalet Divanınca mahkûm edilenleri affetmiştir. Ayrıca ,Yüksek Adalet Divanında sonuçlandırılamayıp Anayasa Mahkemesine ve diğer yargı yerlerine gönderilmiş davaların sanıkları ile Yüksek Adalet Divanı tarafından haklarında duruşmanın geçici olarak tatiline karar verilmiş sanıklar ve dosyaları Millet Meclisi Başkanlığına verilmiş bulunanlar hakkında kovuşturma yapılmayacağı öngörülmüştür.

Bu kanunla, 20 - 21 Mayıs 1963 olaylarından dolayı ölüm veya müebbet ağır hapis cezasına çarptırılanların cezaları on beş yıl ağır hapis cezasına çevrilmiştir. Sekiz yıldan az cezalar, mahkûmiyetin sonuçlarını da kapsar şekilde affedilmiştir.

Nihayet, 1967 yılında çıkarılan 977 sayılı af kanunu, 20 - 21 Mayıs olaylarından dolayı mahkûm edilmiş olup 780 sayılı kanunla cezaları indirilmiş bulunanların ceza mahkûmiyetlerini sonuçları ile birlikte affetmiştir.

KARŞILIKLI VE DENGELİ KUVVET İNDİRİMİ SORUNU

Mehmet Tuğcu

TARİHÇE

Karşılıklı ve dengeli kuvvet indirimi (MBFR) ilk defa 1966 yılı Ekim ayında Amerika Cumhurbaşkanı JOHNSON'un bir konuşması ile ortaya atılmıştır. JOHNSON bu konuşmasında özetle : «NATO politikamız dünün olayları yerine bu günün gerçeklerine dayanmalıdır.. Örgüt günün şartlarına uydurulmalıdır... NATO yalnız kendi içinde değil Doğu - Batı ilişkilerinde de bir istişare formu teşkil etmelidir..» demişti. Aynı yılın Aralık ayında toplanan NATO Konseyi, yukarıdaki konuşmanın ışığı altında «devamlı bir barış için ittifakın gelecekteki rolü» konulu bir çalışma yapılmasını; bu çalışmanın «Doğu-Batı arasında karşılıklı ve dengeli bir kuvvet indirimi imkânlarının araştırılmasını da kapsamasını» kararlaştırdı. 1967 Aralık ayında, Konsey, hazırlanan ve «Harmel raporu» adı ile bilinen dokümanın 5 nci maddesindeki (askerî güvenlik ve yumuşama politikası birbirlerine karşıt değil, fakat birbirlerinin tamamlayıcısıdırlar) cümlesini NATO'nun resmî görüşü olarak kabul etti.

1968 Haziranındaki REYKYAVİK toplantısında karşılıklı ve dengeli kuvvet indirimi imkânlarının araştırılması arzusu resmî olarak ortaya atıldı.

1970 Mayısında ROMA'da yapılan toplantıda REYKYAVİK teklifi tekrarlandı ve Varşova Paktı devletleri kabul ettiği takdirde, eski Genel Sekreter MANLIO BROSIO'nun NATO temsilcisi olarak araştırıcı görüşmelerde bulunmak üzere görevlendirileceği de ilâve edildi.

M. BROSIO Doğu Blokundan her hangi bir davet alamadı.

Doğu Bloku Devletleri daha geniş kapsamlı bir «Avrupa güvenliği konferansı» istediklerinden, MBFR'a ayrı bir konu olarak fazla ilgi duymamakla beraber «Avrupa'da silâhların ve Silâhlı Kuvvetlerin azaltılması» sorununu Avrupa Güvenliği içinde görüşebileceklerini ifade ettiler.

NATO tarafından MBFR'ın yukarıdaki gibi gelişmesine paralel olarak Varşova Paktı tarafında da «Avrupa Güvenliği Konferansı» sorunu -özetle- aşağıdaki gibi gelişti :

1966 yılında BÜKREŞ'te yaptıkları toplantıda, sonradan «BÜKREŞ Deklarasyonu» adı ile sık sık atıf yapılacak olan belge ile konuyu ilk defa dünya kamu oyuna duyurdular. 1969 Martında BUDAPEŞTE'de, 1970 Ocak ayında PRAG'da yapılan toplantılarda da Bükreş Deklarasyonundaki istekleri tekrarladılar.

1971 yılından itibaren «MBFR» ve «Avrupa Güvenliği» konuları NATO ve Varşova Paktı Devletleri arasında açık tartışma düzeyinden çıkarılarak gizli diplomatik kanallardan sürdürülmeye başlandı.

1972 Kasım ayında NATO tarafından BENELUX, Batı Almanya ve bu ülkelerde kuvvet bulunduran

B. Amerika, İngiltere ve Kanada; Varşova Paktı tarafında da Doğu Almanya, Polonya, Çekoslovakya, Macaristan ve Sovyet Rusya; aralarında, 1973 yılı başında Merkezî Avrupa'da Kuvvet indirimi görüşmelerine başlamayı kararlaştırdılar.

İlk resmî toplantı 31 Ocak 1973 Çarşamba günü VİYANA'da HOFBURG Sarayında yapıldı ve sadece 35 dakika sürdü. Amerikan ve Rus delegeleri kısa nezaket cümleleri teati ettikten sonra, Rus delegesi, konferansın resmî adı olan «karşılıklı ve dengeli kuvvet indirimi» cümlesinden dengeli (balanced) kelimesinin çıkarılmasını, bütün zarf kâğıt, tabelâ ve lehvaların da buna göre düzeltilmesini istedi. Amerikan delegesi bu teklifi reddetti. Diğer delegelerin gayreti ile «resmî açılışın sona erdiği, bundan sonraki toplantıların hazırlık mahiyetinde ve gayrı resmî olarak devam edeceği» karara bağlanarak celse kapatıldı.

DENGE UNSURUNUN TAHLİLİ

Ruslar kuvvet indirimini basit manası ile ele alıp her iki tarafın eşit sayıda insan ve silâhı Orta Avrupa'dan geri çekmeyi önermektedirler. Böylece hem Amerikan Kuvvetleri Avrupa'dan çekilmiş olacak, hem de insan ve silâh üstünlüğü esasen kendi taraflarında bulunduğundan nispî savaş gücünde bir eksilme olmayacaktır. (Nitekim Orta Avrupa'daki Kuvvetlerini bilhassa tank bakımından devamlı olarak takviye ettikleri, ileride rakkam üzerinde bir anlaşmaya varılırsa, takviyeleri geri çekerek eski mevcudu gene aynen muhafaza etmek istedikleri.. dış basında çıkan haberler arasındadır.)

Amerikalılar ise indirimde **dengeyi** önemli bir unsur olarak görmektedirler. İndirim ekonominin taşıyabileceği bir seviyeye inmeli, fakat nispî savunma gücü de gene aynen muhafaza edilmelidir. Konunun detayını henüz bilmemekle beraber, denge, en az aşağıdaki sahalarda aranacaktır: İnsan gücünde, silâhlarda, kuruluşlarda ve kuvvetlerde.

a. **İnsan gücünde denge :**

(1) Nüfus/İnsan gücü dengesi : (Orta Avrupa'da cephe hattının bir tarafında Batı Almanya diğer tarafında da Doğu Almanya ve Çekoslovakya bulunduğundan, Batı Almanya'nın insan gücü Doğu Almanya ve Çekoslovakyanın insan gücü toplamından daha az olmamalıdır.)

(2) Ülke/İnsan gücü dengesi : (İkinci hat ülkeleri olan Holanda ve Belçike ile gene ikinci hat ülkeleri olan Polonya ve Macaristan'ın durumlarında, veya B. Amerika ile S. Rusya'nın durumlarında karşılıklı denge yaratılmalıdır.)

(3) Tümen/İnsan gücü dengesi : (Kıyaslamada temel kuruluşu tümen olarak kabul edip iki tarafın tümenlerinde insan gücü bakımından bir eşitlik sağlanmalıdır.)

b. **Silâhlarda denge :**

(1) Tümen/Organik silâh dengesi : (İki taraf tümenlerindeki hafif piyade silâhları ile top, tank, tanksavar ve uçaksavar silâhları dengeli olmalıdır.)

(2) Tümen/Destek silâhları dengesi : (Kolordu, Ordu, Ordular Grubu.. gibi üst kademeler emrindeki destek silâhları ile taktik hava desteği ve taktik nükleer destek silâhları da dengeli olmalıdır.)

c. **Kuruluşlarda denge :**

(İki taraf tümenlerinin piyade, motorlu piyade, zırhlı, mekanik, hava indirme, havadan nakil.. gibi tiplerinde ve kuruluşlarında da bir yakınlık sağlanmalıdır.)

d. **Kuvvetler arası denge :**

(Nihayet, her iki tarafın **kara** ve **hava** kuvvetleri arasında tüm olarak denge aranmalıdır. Ayrıca, millî muhafız birliği, jandarma, hudut birliği.. gibi yardımcı kuvvetler dikkate alınmalı; alârm ihbar ve ikaz sistemi ile ulaştırma imkânları ve seferber olma usulleri de göz önünde bulundurulmalıdır.)

GÖRÜŞMELERİN BU GÜNKÜ DURUMU

MBFR görüşmeleri hâlen hazırlayıcı mahiyette olarak sürdürülmektedir. İlk günlerde toplantı başkanlığı, oturuş şekli, komisyonlar teşkili.. gibi **usul** görüşmeleri yapılmıştır.

Romanya konferansa katılan her ülkeye eşit söz hakkı ve eşit uygulama istemiş, bu istek üç gün süren görüşmelere konu teşkil etmiş ve sonuç olarak KANAT ülkelerin (NATO tarafında NORVEÇ ve DANİMARKA ile İTALYA, YUNANİSTAN ve TÜRKİYE; Varşova Paktı tarafında da ROMANYA ve BULGARİSTAN) konferansa sıra ile katılmaları kararlaştırılmıştır.

Daha sonra Sovyetler Macaristan'ın Kuvvet İndirimi dışında tutulmasını, İtalya'nın da Kuvvet İndirim kapsamı içine alınmasını teklif etmiş ve her iki teklif te uzun müzakerelerden sonra reddedilmiştir. Sovyet tekliflerinin reddinden sonra, bu sefer Macaristan Sovyet teklifini benimsemiş ve konferansa gözlemci olarak katılmak istemiştir. Macaristan'ın bu tutumu görüşmeleri üç hafta kadar devam eden bir çıkmaz içine itmiştir. Şubat sonlarında, Batılılar, Sovyetlerin Macaristan'ın durumu hakkındaki katı tutumlarını bırakmaları şartı ile görüşmelerin sürdürülmesini yeniden önermişlerdir. Konferans, «hazırlık konuşmaları» adı ile bu şekilde devam etmektedir. Konunun ne kadar karmaşık olduğu yukarıda «denge» bölümünde de açıkça görülmektedir.

TÜRKİYE'NİN DURUMU

Türkiye bir kanat ülkesi olarak konferansa Norveç, Danimarka, İtalya, ve Yunanistan ile sıraya girerek beş günde bir (veya beş toplantıda bir) **gözlemci** kapasitesi ile katılacaktır. Buna karşılık Bulgadistan, Romanya ile değişmeli olarak günaşırı (veya her iki toplantıdan birine) katılabilecektir. Böylece, Türkiye, konferansı kendi gözlemine göre takip etmek imkânından geniş ölçüde mahrum kalacaktır. Bu, işin sadece **usul** yönüdür.

Esasa gelince :

MBFR'ın yalnız Orta Avrupa'da uygulanmak istenmesi ile, Türkiye, büyük NATO ortaklarının vefasızlığına uğramıştır. Yalnız Orta Avrupa'da uygulanacak bir kuvvet indiriminin Türkiye aleyhindeki muhtemel gelişmeleri en az şunlardır :

a. Merkezden çekilecek kuvvetler kanatlara (Bulgaristana, Romanya'ya, Kafkasya'ya..) kaydırılacak ve kuvvet dengesi aleyhimize olarak bozulacaktır.

b. Merkezdeki daha modern silâhların kanatlarda kullanılması ile hava gücü, ateş gücü, hareket kabiliyeti ve zırh himayesindeki dengesizlik aleyhimize olarak daha çok büyüyecektir.

c. Kanatlarda artacak kuvvetler yeni «kanat stratejileri» yaratacaktır. Kuzeyde kutup harekâtı; Güneyde de «Türkiye üzerinden Akdeniz ve Ortadoğuya inerek Avrupanın güneyden çevrilmesi» ihtimali daha çok önem kazanacaktır.

d. Orta Avrupa'dan çekilecek silâhlar Sovyetlerin askerî yardımda bulundukları bazı Arap ülkelerine daha bol miktarda akabilecektir.

Sonuç olarak, MBFR görüşmeleri yalnız Orta Avrupa'ya inhisar ettirilmekle, NATO içindeki «merkez» ve «kanat ülkeler» şeklinde uzun zamandan beri sürdürülen ikilik en zararlı meyvelerini vermek üzeredir.

Ne yapılabilir?

1. Türkiye MBFR görüşmelerine tam üye olarak katılmalı ve indirim sahası yalnız Orta Avrupa değil, NATO Avrupası olmalıdır.

2. Bunda geç kalınmışsa, gözlemci olarak fakat her gün toplantılara katılmalıdır.

3. Kanatlardaki konuş, kuruluş ve modernizasyon faaliyetleri çok yakından ve dikkatle takip edilmelidir.

4. «Avrupa güvenliği» ve «silâhsızlanma» konferansları aktif bir şekilde desteklenmelidir.

5. İnsan gücü takviyesi ve silâh modernizasyonu suretiyle aleyhimize bozulacak askerî dengeyi düzeltici politik tedbirler şimdiden düşünülmelidir.

AÇIKLAMA

Derginizin Şubat 1973 tarihli 9. sayısında yayınlanan «TÜRK SENDİKACILIĞININ DARBOĞAZI» başlıklı yazıma eklenen kısa özgeçmişimde bahis konusu edilen Sosyal Demokrat düzen isimli eserle «12 ler raporu» olarak bilinen «Türk İşçi Hareketi için Sosyal Demokrat Düzen» kitabının isim benzerliğinden başka bir ilişkisi yoktur. Adı geçen rapor, içlerinde benim de bulunduğum bir uzmanlar kurulunca hazırlanmış, pek çok sendika yöneticisi tarafından redaksiyondan geçirilerek kabul edilmiştir. Bir yanlışlığı gidermek üzere bu durumu açıklamak isterim.

Saygılarımla

M. Şükrü KOÇ

HASAN HÜSEYİN

Sanat ve edebiyatımızda, zaman zaman gümrük karakolları kurulur. Bu karakollarda komiserler, komiser yardımcıları, ikinci ve üçüncü dereceden görevliler bulunur. Amaç? Efendim, amaç, **«ibrikçibaşılık»** tır. (Osmanlılar zamanında, uzun süre kışlada kalmış ve buyruk vermeğe alışmış bir vatandaş, günün birinde, emekliye ayrılır, evine döner. Buyruk vermeğe alışmış ya, duramaz, tedirgin olur. Ne yapsın? Kime het -hüt desin? Bakmış ki, caminin yanındaki helâların müşterisi bol. Sıra sıra ibrikler dizili. İbrikleri kapanlar, giriyorlar helâya. Bizim buyrukçu, **«hah»** demiş, **«tam bana göre bir iş!»** Sandalyeyi atıp oturmuş helânın önüne. Uçkurunu tutan, ibriklere yönelmiş. Bizim buyrukçu, **«het, onu bırak, ötekini al!», «hişst, bırak onu, öbürünü al!»** diye buyruklar yağdırmağa başlamış. Sıkışık vatandaş ne bilsin, kendisine het - hüt yapıp duran kişinin kim olduğunu? Saray'dan atanmış biridir belki?.. O sıkışık durumunda bir de adamla tartışacak değil ya.. İbrik olsun da, hangisi olursa olsun. Ve bizim buyrukçunun adı, O günden sonra, kendiliğinden, **«İbrikçibaşı»** ya çıkmış. Ve rahat etmiş adamcağız!)

Sanat ve edebiyatın gümrükçübaşıları da bizim ibrikbaşıya benzerler. Sanatçılara birer, ikişer, üçer yıldız vermek, yapıtları değerlendirmek, ödüllendirmek, kendi bedenlerine uygun gelen kişileri karakollarına almak, karakollara sığmayan bazı sanatçıların paçasına birtakım zağarları kışkışlamak... gümrükbaşıların görevleri arasındadır. Sanatçı olmak isteyen kişinin mutlaka kendilerinden geçmesini dilerler. Gümrük karakolundan geçmeyen sanatçı, olur mu! Kim icazet verecek o kişiye? Kim icazet vermiş? Köpeksiz köy mü bulmuş bu kendini bilmez sanatçı kişi! Ve hepsinin yüzünde de ayni renk, ayni çizgi: **«biz unumuzu eledik, eleğimizi astık.»** Hani, genç sermaye avcıları, kaşalotlar vardır, onlar gibi tıpkı! Son yıllarını, sanat ve edebiyatın gümrük karakollarında şuna buna het - hüt ederek geçireceklerdir. Çünkü, unlarını elemiş, eleklerini asmışlardır artık! Bulurlarsa, eski mâceralarını bilen bir kulağıkesik, oturur ,tatlı tatlı hoşbeş ederler : Heygidi günler hey!.

Bir sanatçı düşünün ki, bu gümrükçübaşıların çöreklendikleri hiçbir kümeye, hiçbir kliğe, hiçbir lokale girmemiş, bu gümrükçübaşılardan hiçbiriyle uzak - yakın hiçbir ilgisi - ilişkisi olmamış; ne kimseden icazet almış sanat yapmak için, ne de kimsenin kuyruğuna takılmış; arı gibi dağ - taş dolaşmış, arı gibi sessizce, gösterişsizce yapmış balını ve birdenbire çıkmış ortaya. Tabii, şuna icazet, buna pasaport, öbürüne lisans, berikine vize vermeğe alışmış gümrükbaşılar birden afallıyorlar, paniğe kapılıyorlar: **«Kim bu küstah be? Bizden izin almadan ortaya çıkan bu hain de kim? Tanıyor-**

musunuz böyle bir sanatçı? Hayır, hayır, yok böyle biri! Bu, mutlaka takma addır. Acaba falanca mıdır bu? Acaba filanca mıdır? Sağ ayağını atışı azıcık filancaya benziyor ama... Sol ayağı da falancaya benziyor... Öksürüşü feşmekânı andırıyor, değil mi? Islık çalışı da falanı andırıyor. Bizi de hiç adam yerine koyduğu yok edepsizin, bak şuna!»

Adam, yeni bir horoz getirmiş eve. Genç, güçlü, pırıl pırıl bir horoz. Yeni horoz bakmış ki, kümeste bir sürü tavuk, tepelerinde de kıytırık bir horoz. Şöyle bir çalımlanmış tavuklara. Bunu gören kıytırık horoz, tavukları yitireceğini anlamış. Anlamış ama, yeni horozla kapışmak da hesabına gelmemiş. Rezil olacak çünkü. Demiş ki yeni horoza: **«bu tavukların hepsi benimdir!»** Yeni horoz gülmüş; **«o belli olmaz!»** Bunun üzerine, kıytırık horoz, **«peki öyleyse»** demiş, **«hadi beni kovala. Tutabilirsen, bütün tavuklar senin olsun!»** Böyle demiş ve koşmağa başlamış. Yeni horoz da arkasından... Biri kaçar, biri kovalar.. Adam bir bakmış ki, yeni horoz, eski horozu kovalıyor. **«Vay namussuz»** demiş, **«bu da kulampara çıktı!»** Ve yatırdığı gibi, kesmiş horozu.

Sanat ve edebiyatımızda zaman zaman böyle oyunlar oynandığını çok iyi biliriz. Bütün yaygaraların amacı, kümese yeni gelen güçlü horozun gırtlağını almaktır. Kimi popülist diyecektir, kimi oportünist, kimi komünist, kimi sosyalist, kimi anarşist, kimi bilmem ne! Daha da olmadı mı, kıçıkırık bir sanatçı bulup hemen, dikerler o sanatçının karşısına: **«İşte, bu ondan daha güçlü!»** Hattâ, yiyemedikleri sanatçının adını dergilerden, kitaplardan kazımağa kalkarlar. Görmemişlerdir, duymamışlardır; görmüşlerse de, duymuşlarsa da, önem vermemişlerdir!

Bütün bunlar, bezirgânca rekabet yollarıdır. Ondan sonra da kalkar, batılılıktan, çağdaşlıktan, hümanizmden sözederler.

Hayır, hayır! Bu döküntüler temizlenmedikçe, pırıl pırıl kuşaklar gelmedikçe, sanat ve edebiyatımız bütünlük kazanamaz, yurt dışında bizi temsil edemez.

●

TORTU

o akşam biraz yaprak
biraz beton
biraz şarkıydım
yanlış çekilmişti kol
düğmelere yanlış dokunulmuştu
ters çalışıyordu mekikler
gözlerim görmüyordu o akşam
ellerim kör bir dokumacı
torda balıktı ayaklarım

biraz kan
biraz kemik
biraz taş
neye yarar bir bir yoklamak ölüleri
tortulara biçim vermek bu akşam saatinde
neye yarar anılara bağlılık
bin yıl gecikerek iğilmek bu dudaklara
neye yarar
neye yarar
anılar yaşatmıyor duvarda ölen resmi
                    boşlukta dağılan ize düşmek güç
halkı göçmüş bir obaydım o akşam

ışıklar bir başka dünyadanmışlar gibi pencerelerde
perdeler kapatmıştı mayıs yıldızlarını
şaşırmak birdenbire bir organdı biryerlerimde
neremi nerelere bilemiyordum
adım milyonlarca çoğalıyordu
sesimi koparamıyordum seslerden
hergünkü kapım gecelerce açılmamıştı sanki
çocuklar radyolar oyuncaklar
                    birdenbire bir uzak yıldıza sanki
karım mıydı, dolaşan bir çizgi miydi duvarlarda
ben miydim, suda halkalar mıydı
kimin ülkesiydi bu akşam

baktı yüzüme
birşey demedi

alıp kaçtım yüzümü camdan dışarı
gölge gibi gelip durdu yanıbaşımda
ben nereye baktım
o neye baktı
bu saatler kimin içindi böyle
saksıdaki bu sarmaşık
neler düşünüyordu karşıki yapı
bu kapı neden konuşmuyordu
arabalar ölü taşır gibiydiler caddede

birşey demedi
birşey demedim
demedik

bu yıldızlar biliyorum vietnam'da da
susmuş çakalları kurbağaları
ateşte ve dikende koşuşan yalınayaklar
ölümden de büyük belki yaşadıkları
korkuların kayguların en saygısalı
bu yıldızlar biliyorum vietnam'da da

oturmadım sofraya
elini sürmedi ekmeğe
oysa sorardı herzaman
sormadı
ne ben ona birşey dedim
ne de o bana
birşey demedik
belki yetmiyordu dilimiz
belki sığmıyordu öfkemiz dilimize
belki ağıtlarda unutulmuştuk

bir kitap çekip kapandım
yüzünü gazeteye gömüp küçüldü
uzak bir kulede bir yeşil bir kırmızı
oynaşan köpekleri yabancıların
şimdi saygon'da da villaları yabancıların
korku ve sevincin köpecikleri
ne ben anladım okuduğumu
ne o çevirdi sayfaları
kolumdaki saat uzun bir tiren
yüreğim munzur suyu

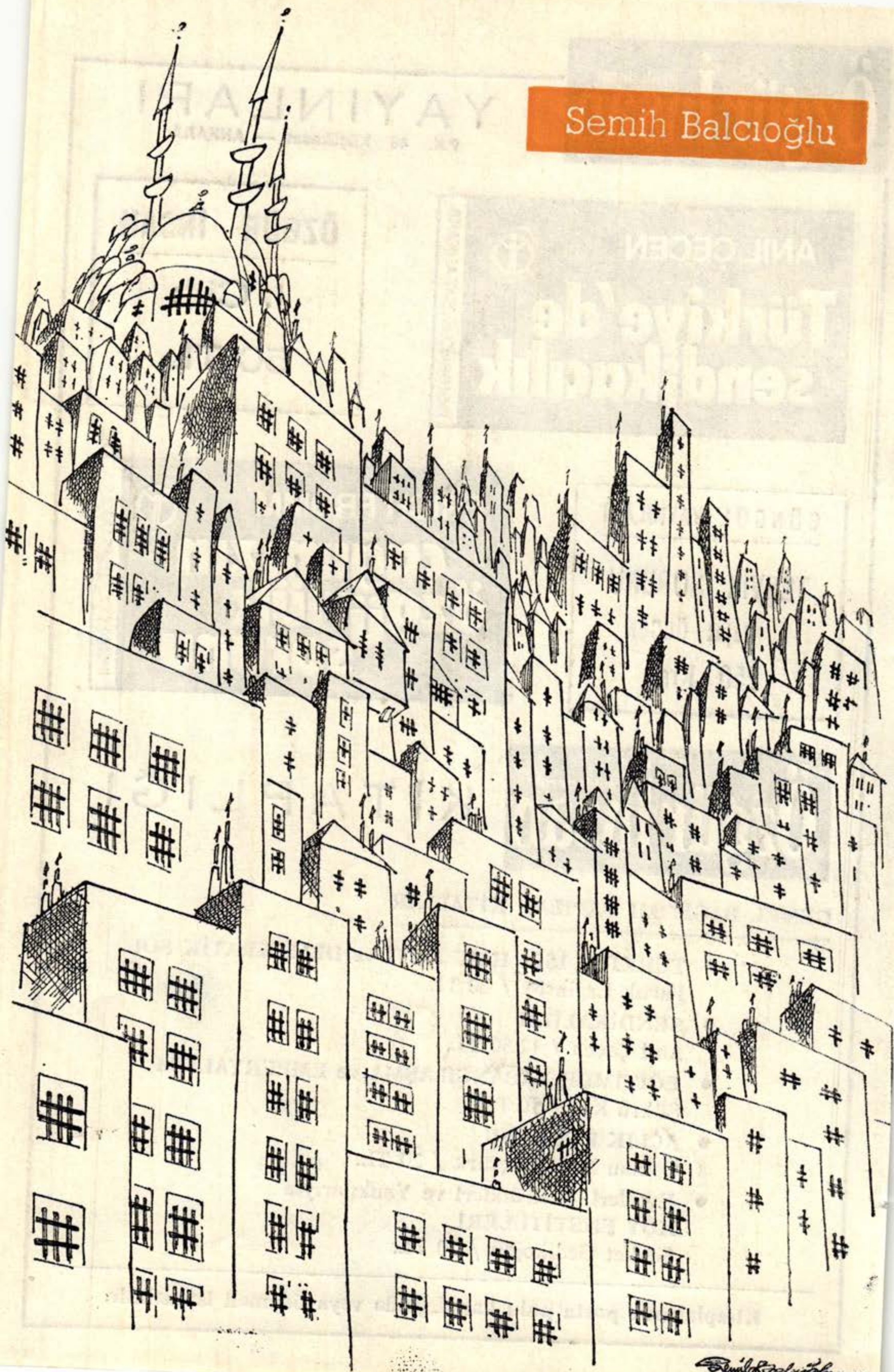
radyoda hep ayni ses birşeyler söylüyordu
davul mu teneke mi saz mı keman mı
capon damlasının dehşeti büyüyordu
sarmaşıklı ormanlar yanıp yanıp kül olup
saksıda minik bir sarmaşık sabahı bekliyordu
gece büyük yaralı büyük bir hayvan
elimi neye sürsem sıcak ve kansı
kolum nerde, nere koşar bu çılgın yürek
niçin daralıyor böyle duvarlar
eşyalar neden böyle iskelet

bütün istasyonları aradık
karanlığı dağıtacak tek bir ışık bile yok
ne müzik ne söylev ne haber
elenen sarı yeşil bir aydınlık
kuzgunlar alıp alıp götürüyorlar bütün gözleri
havada gözsüz gözyaşı ağırlığı
ve havada kan damlayan sorular
o da bilmiyordu neyi aradığını
ben de

gece adım adım ilerliyordu
çocuklar çoktan varmışlardı uykuya
köşebaşlarında cadılar bekliyordu
kim önce düşecekti belli değildi
karanlık kimi kapacaktı belli değildi
mutfakta yarım ekmek durmadan bayatlıyordu
benim bir patronum vardı, sabahı bekliyordu
onun bir patronu vardı, işten atmayı
kendimizi ne diye öldürecektik
yaşamak bir ceylân yavrusuydu, allahım
nasıl kana belenirdi o akça göğüs

Hasan HÜSEYİN

(Acıyı Bal Eyledik'ten)

Semih Balcıoğlu